Dissertationum Ecclesiasticarum

TRIGA:

De { Sanctitate Relativa,
Veneratione Sacra.
Sortitione & Alea.

Quibus accedunt

FRAGMENTA SACRA.

A

JOSEPHO MEDO, Anglo,
S. *T. B.* Scripta.

LONDINI,
Typis *Tho: Roycroft* : Impensis *Jo. Martin*, *Jac. Allestrye*, & *Tim. Garthwait*, in Cœmiterio
D. Pauli, 1653.

Dissertationum Ecclesiasticarum

TRIGA:

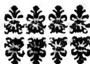
De { Sanctitate Relativa, Veneratione Sacra. Sortitione & Alea.

Quibus accedunt

FRAGMENTA SACRA.

A

JOSEPHO MEDO, Anglo,
S. *T.* *B.* Scripta.

LONDINI,
Typis *Tho: Roycroft* : Impensis *Jo. Martin*, *Jac. Allestrye*, & *Tim. Garthwait*, in Cœmiterio D. Pauli, 1653.

Dissertationum Ecclesiasticarum

TRIGA:

De { Sanctitate Relativa, Veneratione Sacra. Sortitione & Alea.

Quibus accedunt

FRAGMENTA SACRA.

A

JOSEPHO MEDO, Anglo, S. *T*. *B*. Scripta.

LONDINI,

Typis *Tho: Roycroft* : Impensis *Jo. Martin*, *Jac. Allestrye*, & *Tim. Garthwait*, in Cœmiterio D. Pauli, 1653.

Dissertationum Ecclesiasticarum

TRIGA:

De { Sanctitate Relativa,
Veneratione Sacra,
Sortitione & Alea.

Quibus accedunt

FRAGMENTA SACRA.

A

JOSEPHO MEDO, Anglo,
S. *T.* *B.* Scripta.

LONDINI,
Typis *Tho: Roycroft* : Impensis *Jo. Martin*, *Jac. Allestrye*, & *Tim. Garthwait*, in Cœmiterio D. Pauli, 1653.

Reverendo in Christo Patri & Domino, Lanceloto, Ecclesiæ Eliensis Episcopo;

Cultum meum testaturus,
Otij rationem redditurus,
De adventu gratulaturus,

Affero offeroq;.

Ffero tibi, Præsul reverende, levidense hoc munus; sed jure quodammodo tuum; quod in sacello tuo mihi primo conceptum, & ab institutis in eo ad Veneratio-:m *sacram: qualia ego* nec videram antea, :c cognoveram. *Quod tardius peperi, ejus hi excusatio duplex: & ab ingenio, & ab ar-:mento. Illud mihi tardiusculum est, & cunctadum; nec in ullo (verum fatebor) expedi-*

tum: hoc, ut per se difficile, ita non nimis, quod ego viderim, aliorum vestigiis tritum. Sed quid hinc excuso moram? Revera destinaram tibi hoc munusculi ad Autumnum: sed insolitus ex defluxu morbus per multos dies, & eos ipsos, quibus tu hic aderas, & faciem mihi totam deformavit, & consilium. Quid facerem? Calendas Jani cogitabam, & strenam esse placui. Ecce interim percrebuit adventus regii fama, mense post futuri: eo distuli, sed unius problematii fœnore auctum; cui occasio mihi a Natalitiorum solennibus. Sed cum id quoq; fefellit temporis, huc distuli; nec ultra jam differo aut ipsum, aut me tibi consecrare: Illud non, ut volui, bonum; me utinam talem, qualem tu velis.

JOSEPHUS MEDUS.

Dissertatio

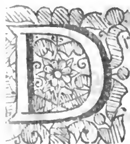

Dissertatio prima.

De Sanctitate Relativâ.

CAP. I.

Sanctitatis triplex notio. Definitio Relativæ posita & exposita: præsertim à duplici ejus modo ex caussa duplici, Dominij & Præsentiæ.

E Relativâ Sanctitate apud te dicturus sum, Præsul Reverende, quam nolo rem novam putes, sed veterem, appellatione nova. Nec injusta mihi caussa sic distinguendi. Ut ne ob ancipitem & incertum nimis verbi Sanctitatis am, mens in ipso vestibulo fluctuet; nec satis to comprehendat futuri sermonis metam. Nam m Deum sanctum dicimus, cum viros pios ctos, cum res etiam inanimas (saltem extra nem animæ aut mentis respectum) hoc titulo ignimus: quis non videt, in rebus tam diverdiversam esse Sanctitatis notionem? Diversam o; & quam triplici nota disparaverim, in *Estialem, Virtuosam & Relativam.*

Essentiali sanctitate Deus ipse sanctus est, cujus sanctitas non est aliud ab Ipso. Virtuosa nos debemus, id est, pietate imbui; qualitate nimirum sancta, quam virtutem viri pii, seu virtutem finieris religiosam: Cujusmodi Græcis proprie Ὁσιότης dicitur, Latinis Sanctimonia. Atqui res inanimas, aut quasi (secluso nempe in Personis quod est personæ) has tandem appellamus sanctas *Sanctitate Relativa*, quam definio *Peculiaritatem rei adversus Deum, à certo præsentiæ ipsius, aut dominij modo.*

Relativam autem appello: qualitatis enim nihil habet; sed pura puta Relatio est: cujus participes res Græci proprie ἱερὰς, Latini sacras nominarint; nec facile in hac notione alternarunt, aut hi, aut illi. Peculiaritatem dixi; Deo nempe præeunte, & monstrante. Peculiare recte dici, quodcunque sanctum est. Audi ipsum ad Israe-
Exod. 19. 5. litas. *Si sedulo attendetis voci meæ, & servabitis fædus meum; utique eritis mihi Peculium præ omnibus aliis populis, nam mea est tota terra: vos autem eritis mihi regnum Sacerdotale, & gens Sancta.* En gentem Israeliticam propterea sanctam, quia Deo peculiaris præ omnibus aliis populis. Unde facile elicias definitionem gentis sanctæ, & omnis sanctitatis relativæ. Addo, *adversus Deum*: non enim, quod cuivis peculiare, id sanctum est; sed quod Deo. Nec dubites, an ad Deum aliquid sit ejusmodi. Nam quid si ipsius sint omnia, quæ sunt? An idcirco nihil habebit præ aliis peculiare? Apage argumentum: modo enim dixerat, *Terram totam*

totam suam esse, id est, omnes mundi incolas: & tamen populum Israeliticum peculiariter suum, præ omnibus terræ populis: non enim Peculiare hoc Deo adimit quidquam; imo nobis quædam, quippe quorum non, ut aliarum rerum, plenam & promiscuam fecit potestatem. Postremo subjungo, a *certo præsentiæ ipsius, aut dominij modo*, quibus genuinam sanctitatis hujus efficientem designare volui; simulque innuere, duos inde oriri sanctitatis modos, natura quidem diversos, re sæpenumero conjunctos, *Præsentiæ* & *Proprietatis*. Priorem evidenter arguit illud Dei ad Mosen e rubo dicentis, *Extrahe calceamenta tua de pedibus tuis; nam locus, in quo stas, terra sancta est*: Ideo scilicet, quod illic Deus visibili specie apparuit, & singulari modo præsentem sese exhibuit. Alioquin, quid, quæso, intererat inter istum locum, & reliqua illius deserti loca? Sola præsentia Dei singularis hunc locum singularem fecerat: & adhuc facit omnem locum, ubicunque * habet singulariter. Ex. 3. 5. *Forte legendum,* Habitat.

Posterioris autem, quæ a proprietate, seu dominio est, sanctitatis exempla ubique obvia sunt, & vulgaria. Ita enim Decimæ dicuntur *Sanctæ*, quia Domini sunt omnes decimæ, nempe jure & dominio singulari. Ita portiones illæ apud *Ezekielem* ex terra Israelitide Deo offerendæ, longæ vicies quinquies mille cubitos, latæ decies mille, Levitis & Sacerdotibus in jus possessionis tribuendæ, appellantur, *oblatio sancta, sanctum è terra, & res sancta Jehovæ*. Quin & Corachi & sociorum ejus impiissimorum hominum Thuribu- Lev. 27. 30. Ezek. 45. V. 1. 6.

Essentiali sanctitate Deus ipse sanctus est, cujus sanctitas non est aliud ab Ipso. Virtuosa nos debemus, id est, pietate imbui; qualitate nimirum sancta, quam virtutem viri pij, seu virtutem finieris religiosam: Cujusmodi Græcis proprie Ὁσιότης dicitur, Latinis Sanctimonia. Atqui res inanimas, aut quasi (secluso nempe in Personis quod est personæ) has tandem appellamus sanctas *Sanctitate Relativa*, quam definio *Peculiaritatem rei adversus Deum, à certo præsentiæ ipsius, aut dominij modo.*

Relativam autem appello: qualitatis enim nihil habet; sed pura puta Relatio est: cujus participes res Græci proprie ἱερὰς, Latini sacras nominarint; nec facile in hac notione alternarunt, aut hi, aut illi. Peculiaritatem dixi; Deo nempe præeunte, & monstrante. Peculiare recte dici, quodcunque sanctum est. Audi ipsum ad Israelitas. *Si sedulo attendetis voci meæ, & servabitis* Exod. 19. 5. *fœdus meum; utique eritis mihi Peculium præ omnibus aliis populis, nam mea est tota terra: vos autem eritis mihi regnum Sacerdotale, & gens Sancta.* En gentem Israeliticam propterea sanctam, quia Deo peculiaris præ omnibus aliis populis. Unde facile elicias definitionem gentis sanctæ, & omnis sanctitatis relativæ. Addo, *adversus Deum*: non enim, quod cuivis peculiare, id sanctum est; sed quod Deo. Nec dubites, an ad Deum aliquid sit ejusmodi. Nam quid si ipsius sint omnia, quæ sunt? An idcirco nihil habebit præ aliis peculiare? Apage argumentum: modo enim dixerat, *Terram totam*

totam suam esse, id est, omnes mundi incolas: & tamen populum Israeliticum peculiariter suum, præ omnibus terræ populis: non enim Peculiare hoc Deo adimit quidquam; imo nobis quædam, quippe quorum non, ut aliarum rerum, plenam & promiscuam fecit potestatem. Postremo subjungo, a *certo præsentiæ ipsius, aut dominij modo*, quibus gen inam sanctitatis hujus efficientem designare volui; simulque innuere, duos inde oriri sanctitatis modos, natura quidem diversos, re sæpenumero conjunctos, *Præsentiæ* & *Proprietatis*. Priorem evidenter arguit illud Dei ad Mosen e rubo dicentis, *Extrahe calceamenta tua de pedibus tuis; nam locus, in quo stas, terra sancta est*: Ideo scilicet, quod illic Deus visibili specie apparuit, & singulari modo præsentem sese exhibuit. Alioquin, quid, quæso, intererat inter istum locum, & reliqua illius deserti loca? Sola præsentia Dei singularis hunc locum singularem fecerat: & adhuc facit omnem locum, ubicunque * habet singulariter.

Ex. 3. 5.

Forte legendum, Habitat.

Posterioris autem, quæ a proprietate, seu dominio est, sanctitatis exempla ubi ue obvia sunt, & vulgaria. Ita enim Decimæ dicuntur *Sanctæ*, quia Domini sunt omnes decimæ, nempe jure & dominio singulari. Ita portiones illæ apud *Ezekielem* ex terra Israelitide Deo offerendæ, longæ vicies quinquies mille cubitos, latæ decies mille, Levitis & Sacerdotibus in jus possessionis tribuendæ, appellantur, *oblatio sancta, sanctum è terra, & res sancta Jehovæ*. Quin & Corachi & sociorum ejus impiissimorum hominum Thuribu-

Lev. 27. 30.

Ezek. 45.

V. 1. 6.

la e medio incendio tolli jubet Deus, & sacris ad-
V. 4. hiberi usibus: *Quia*, inquit, *admoverunt illa co-*
ram Jehova, ideo sancta sunt: Scilicet ad Sanctita-
V. 1. tis rationem sufficit Deo admoveri, id est, dicari,
Num. 17. offerri: Hinc enim Deo peculiare illud jus ac-
3. quiritur, & ab eo rebus sanctitatis hujus præro-
gativa. Sed utriusque Modi, tam præsentiæ,
quam dominij exemplum præstat Sanctuarium
Dei Hierosolymis. Dominij, nam Dei domus di-
cebatur & Templum Domini. Præsentiæ, quod
1 Reg. 8. Dei *Habitaculum audiret*; quod ibi Deus cum ho-
2 Chron. minibus colloqui, ibi homines Deum convenire,
v. 2. orare, audire, & de rebus obscuris consulere so-
lebant. Ut taceam tot sacrificia, tot rerum typi-
carum mysteria, totidem fuisse præsentis Dei
symbola.

CAP. II.

*Divisa deinde ex subjectis in tres species: Persona-
rum, Rerum, & Circumstantium res & perso-
nas; id est locorum & Temporum. Ordo de istis
dicendorum, & primo aptatur singulis efficiens
Sanctitatis gemina, & duo quos inde elicui modos.
Ratio Templi in quibus sita.*

Cum vero, ut modo innui, duo hi Sancti-
tatis modi, seu caussæ aliquando in unum
coeant subjectum: melius, & ad distin-
ctam explicationem accommodatius fecerimus,
si Relativæ sanctitatis species, non ex istis, sed
ex

ex rerum subjectarum varietate putaverimus. Atque ita eam triplicem comperiemus; pro tribus rerum sanctarum generibus: aut Personarum aut rerum, aut eorum quæ circumstant Res & Personas, quæ omnia explicatum & adsertum ibi breviter, & tanquam pedem in singulis ponens: quia vulgo, aut non advertuntur, aut plane tolluntur hæc discrimina. Primo autem dicam, quid in singulis hisce efficiat sanctitatem. Deinde monstrabo, non tantum antiquitus sub lege (quod a nemine negatur:) Sed & hodie in Evangelio, (de quo a multis ambigitur) reperiri Res, ut olim, sanctas: & quas numeravi rerum sanctarum differentias. Postremo, viam ut aperiam, & muniam ijs, quæ postea mihi de Veneratione sunt dicenda: ex proprietatibus rerum sanctarum præcipuas, & οὐσιωδεστάτας, seligam duas, quas face explicationis meæ illustrem.

De primo igitur ut dicam; In Rebus & Personis omnis sanctitas a dominio est. Utraque enim dicuntur sancta, quod ipsa Dei sunt; non quia Deus in ipsis. Ad Circumstantias me vocas? Eas duplices intelligo, locum & tempus: ex quibus Tempus itidem sanctum est ob Dei proprietatem; locus autem ob præsentiæ modum. Locus enim sacer Templum est; cui agnata est adeo peculiaritas præsentiæ; ut hinc vel Cælum ipsum dicatur Templum, quod in eo Deus peculiariter resideat. Ita *Psal.* 11. 4. *Jehova in Templo sancto suo, Jehova cujus solium est in cælis*: Et *Jonæ* 2. 8. *Cum obrueretur in me anima mea*, (Jonas loquitur) *Jehova recordatus sum; pervenitque ad te oratio*

la e medio incendio tolli jubet Deus, & sacris ad-
V. 4. hiberi usibus: *Quia*, inquit, *admoverunt illa coram Jehova, ideo sancta sunt*: Scilicet ad Sanctita-
V. 1. tis rationem sufficit Deo admoveri, id est, dicari,
Num. 17. 3. offerri: Hinc enim Deo peculiare illud jus acquiritur, & ab eo rebus sanctitatis hujus prærogativa. Sed utriusque Modi, tam præsentiæ, quam dominij exemplum præstat Sanctuarium Dei Hierosolymis. Dominij, nam Dei domus dicebatur & Templum Domini. Præsentiæ, quod
1 Reg. 8. 2 Chron. v. 2. Dei *Habitaculum audiret*; quod ibi Deus cum hominibus colloqui, ibi homines Deum convenire, orare, audire, & de rebus obscuris consulere solebant. Ut taceam tot sacrificia, tot rerum typicarum mysteria, totidem fuisse præsentis Dei symbola.

CAP. II.

Divisa deinde ex subjectis in tres species: Personarum, Rerum, & Circumstantium res & personas; id est locorum & Temporum. Ordo de istis dicendorum, & primo aptatur singulis efficiens Sanctitatis gemina, & duo quos inde elicui modos. Ratio Templi in quibus sita.

CUm vero, ut modo innui, duo hi Sanctitatis modi, seu caussæ aliquando in unum coeant subjectum: melius, & ad distinctam explicationem accommodatius fecerimus, si Relativæ sanctitatis species, non ex istis, sed

ex

ex rerum ſubjectarum varietate putaverimus. Atque ita eam triplicem comperiemus; pro tribus rerum ſanctarum generibus: aut Perſonarum aut rerum, aut eorum quæ circumſtant Res & Perſonas, quæ omnia explicatum & adſertum ibi breviter, & tanquam pedem in ſingulis ponens: quia vulgo, aut non advertuntur, aut plane tolluntur hæc diſcrimina. Primo autem dicam, quid in ſingulis hiſce efficiat ſanctitatem. Deinde monſtrabo, non tantum antiquitus ſub lege (quod a nemine negatur:) Sed & hodie in Evangelio, (de quo a multis ambigitur) reperiri Res, ut olim, ſanctas: & quas numeravi rerum ſanctarum differentias. Poſtremo, viam ut aperiam, & muniam ijs, quæ poſtea mihi de Veneratione ſunt dicenda: ex proprietatibus rerum ſanctarum præcipuas, & ὁσιωδεστάτας, ſeligam duas, quas face explicationis meæ illuſtrem.

De primo igitur ut dicam; In Rebus & Perſonis omnis ſanctitas a dominio eſt. Utraque enim dicuntur ſancta, quod ipſa Dei ſunt; non quia Deus in ipſis. Ad Circumſtantias me vocas? Eas duplices intelligo, locum & tempus: ex quibus Tempus itidem ſanctum eſt ob Dei proprietatem; locus autem ob præſentiæ modum. Locus enim ſacer Templum eſt; cui agnata eſt adeo peculiaritas præſentiæ; ut hinc vel Cælum ipſum dicatur Templum, quod in eo Deus peculiariter reſideat. Ita *Pſal.* 11. 4. *Jehova in Templo ſancto ſuo, Jehova cujus ſolium eſt in cælis*: Et *Jonæ* 2. 8. *Cum obrueretur in me anima mea*, (Jonas loquitur) *Jehovæ recordatus ſum*; *pervenitque ad te*

oratio

oratio mea in templum sanctum tuum, id est, in Cælum. Quin & Sacerdotibus benedicentibus populo, 2 *Chron.* 30. 27. dicitur, *Pervenisse orationem eorum in habitaculum sanctum illius in Cælum.* Imo etiam Romanis, notum est communem fuisse & Ædi sacræ, & Cælo, appellationem Templi. Hæc autem omnia eousque volo intelligi, dum in propria ratione singula consideremus: neque personas, Res, Loca, Tempora hic spectemus, ultra rationes personarum, rerum, locorum, temporum.

Interdum enim fit, ut res subjectæ non una ratione dicantur sanctæ: quia ratio earum non est una: scilicet loca, rerum, & personæ, locorum conditiones induunt: Ut pro geminæ conditionis respectu congeminetur uoque ratio sanctitatis. Templum mihi cogita, illud enim & locus sanctus est, ob divinæ præsentiæ modum; & res sancta, propter ædificium ipsum Deo consecratum. Sed cum *Divus Paulus* personis Fidelium loci rationem affingit,& Templis assimilat:tum personas,& loca,& res fieri cernis,sed ἀναλόγως, quamvis pulchre & mirifice huc quadrat utraque Templi ratio, tam præsentiæ, quam Dominij. Præsentiæ; vos enim, inquit, *Estis Templum Dei viventis; sicut dixit Deus: Habitabo in ijs, & inambulabo.* Deinde Dominij; sequitur enim, *Et ero illorum Deus, & ipsi erunt mihi populus.* Eodem per omnia spectat alterum illud ejusdem, *An ignoratis corpus vestrum esse templum Spiritus sancti, qui est in vobis,* (hoc præsentiæ est:) *neque vos esse vestri juris?* (hoc Dominij est.)

CAP.

CAP. III.

Ostensum, hæc rerum sanctarum discrimina, non tantum sub Lege fuisse olim, sed & hodie sub Evangelio. Illis Naziræos, Levitas; Oblationes, Sabbata, &c. Templum: nobis Clerum nostrum, nostras Decimas, &c Ecclesias, Dies dominicos.

SED de sanctitatis Efficiente satis: jam porro videamus de Existentia; quæ secunda propositi mei pars: & cui fidem videor mihi facturus ex singularum specierum exemplis, tam in Lege, quam in Evangelio. In lege Personæ sancti erant, tum Ordinarij, Levitæ; tum extraordinarij, Naziræi: hi pro tempore Deo separati, ejusque facti. Omnibus enim diebus *Naziræatus sui*, inquit Dominus ad Mosen, *Naziræus Sanctus est Jehovæ*. Isti vero in perpetuum Deo addicti, eique manicipio dati. *Separabis*, inquit, *Levitas e medio filiorum Israelis, ut sint mei Levitæ.* Audis hic jus Dei peculiare? audi etiam sanctitatem. *Quo die*, inquit, *percussi omne primogenitum in terra Ægypti*, sanctificavi *illa mihi*: *assumpsi autem Levitas pro omni primogenito in filijs Israelis.* Et *Ezræ* 8. 28. *Vos*, inquit *Esra* (Levitas autem alloquitur, non tantum Sacerdotes) *Vos*,inquit, *estis sancti Jehovæ, & hæc instrumenta sunt sancta*, &c. quod ne suspiceris ad solos Sacerdotes dictum, parem scias adfuisse numerum Levitarum & Sacerdotum, ex utroque ordine duodecim, *V.* 24. Porro, Res sanctæ erant, quas supra attuli, Decimæ,

Decimæ, item Primitiæ & reliqua τὰ θυσιαστηρίου. Loca sancta etiam quæ ibi dixi sancta. Tempora sancta erant dierum & annorum hebdomadæ, & reliqua festa legalia. *Ex.* 31. *Observabitis Sabbatum, quia res sancta erit vobis. Sex diebus fiet opus; at die quovis septimo Sabbatum requies est, res sancta Jehovæ.* Et de alijs Festis, *Lev.* 23. 37. *Istæ sunt solemnitatis Jehovæ, quibus convocabitis eos, convocationes sanctæ ad offerendum igne absumenda Jehovæ, Holocaustum & Munus.*

Atque ita in Lege rem claram feci. In Evangelio autem quid? Nihilne hic simile deprehendemus? Quid igitur, ut a Personis incipiam, Ministri Evangelici, & omnes (*Chrysostomi* dictione utar) ἱερατικοῦ Συστήματος? Nonne homines adeo Deo sancti, adeo peculiares, ut Dei *SORS* dicerentur, & appellationem τοῦ Κλήρου, speciali jure usurpaverint? quid in communi sermone frequentius & uisitatius, quam ut filium Deo dicaturum affirmet, qui sacro ministerio destinat? *Gregorium* ecce adi & audi, *Nazianzenum* illum, quem mater, nondum natum Deo devoverat, Ὥσπερ, inquit, ἀπαρχὰς ἅλωνός τε καὶ ληνοῦ, οὕτω καὶ τέκνων τοὺς ἀληθῶς φιλοτέκνους ἀνατιθέναι Θεῷ δικαιόν τε καὶ ὅσιον, ὅτι παρ᾽ αὐτοῦ καὶ ἡμεῖς καὶ τὰ ἡμέτερα.

Sed a personis sanctis ad Res transeo, cujusmodi etiam in Evangelio Decimas quidni dicerem? Dei enim certe sunt; seu ipse suas fecit, seu nos fecimus vovendo. Idipsum censeo de re-

bus

bus quibuscunque alijs Deo consecratis, & in sacrum usum traditis. Aut enim nos Deo nihil dicare, nihil cuipiam donare possumus, quod Christus tanquam sibi factum imputet, aut sit in *odorem bonæ fragrantiæ, & victimam Deo acceptam*: Aut quæcunque ita dicamus, offerimus, ea sancta facimus, quia Dei facimus jure peculiari.

Porro Loca sancta quidni affirmarim Ecclesias, seu Templa Christianorum? Cum in illis & nos convenire Deum solemus, & Deus nos ore ministerij sacri affari: Cum ipse Christus pollicetur, ubi duo aut tres congregabuntur in nomine suo, ibi se affore in medio eorum. Et vero, quod longe maximum est, in affabili modo adest in mystico Panis & vini Sacramento. Haud enim verebor dicere, in sacrosancta Eucharistia non minus peculiariter & visibiliter nobis adesse Deum, quam *Mosi* in ardenti rubo: nec Templum Hierosolymitanum magis Christi corpus repræsentasse, quam hunc panem nobis exhibere. Locus igitur rubo circumpositus sanctus erat; & non erat sacra mensa? Templum Judaicum; & non nostra Eucharisteria? Hoc enim nomine cur non appellarim τῆς Εὐχαριστίας ædem, quam simili ratione alij Προσευκτήριον dixere, a precum publicarum usu? Et quid, si non jugiter ibi exhibeatur hoc Sacramentum? Locus tamen sanctus erit, ubi solet exhiberi. Nam Filiæ *Pharaonis* fas non erat habitare in domo *Davidis*, quia, ut dicitur, 2 *Chron.* 8. 23. *Sancta sunt ista, in quæ ingressa est Arca Jehovæ.* Annon multo magis nostra Eucha-

ristεria sancta, ubi vera Jehovæ arca exhibetur, cujus illa tantum umbra?

Atque ita jam solum mihi restat Tempus sacrum, de quo multa quid dicam? faventes hic habeo multos. Quis enim fere diem sanctum esse negat e septenis unum, eumq; Apostolica institutione septimanæ primum? De quo *Igna.* ad *Magnes.* Πᾶς ὁ φιλόχριστος ἑορταζέτω τὴν Κυριακὴν τὴν ἀναστάσιμον, τὴν βασιλίδα, τὴν ὑπάτην τῶν ἡμερῶν. Et certe hoc quoque necesse est facere eos; qui minimum in hoc negotio fatebuntur; si Ecclesiæ fas sit; alios dies Deo festos instituere, eos itidem sanctos fore dies. Quod ut una cum reliquis, quæ de triplici hoc rerum sanctarum discrimine, uno quasi ictu & opera conficiam, totum ecce negotium unico epicheiremate evincam.

Ignat. Epistola ad Magnesianos paulo post medium. pag. 31.

Si aliqui Personæ magis Dei sint, quam omnes: si aliquæ res; si aliqua bonorum nostrorum pars magis ejusdem sit, aut saltem esse possit; quam omnes: si aliqua loca, aut Tempora magis Deo peculiaria sint, quam omnia: aut vere hæc omnia *Sancta* dixero, aut Sanctitatem nondum vere definivi.

Summa dictorum.

CAP.

CAP. IV.

Transitum ad objectiones: Et primo asseruntur Personæ sanctæ inter Christianos; & nomen Cleri: Hunc, ut & Levitas olim, Primitias esse, quas Ecclesia ex seipsa offert Deo.

QUis jam hanc viam non planam & tutam judicaret? Attamen vada, nescio quæ, reperisse videntur Doctores (hic quidem nimis) novi, ad quæ & ipsi obhæreant, & aliorum illidant ingenia. Primo enim, de personis aiunt, sublatum nunc esse discrimen illud, quod in lege viguit, omnes Christianos esse sanctos, omnes Sacerdotes: ideoque ferendum non esse eorum supercilium, qui Cleri & Laicorum discrimen invexerunt, quasi non tota Ecclesia esset Dei hæreditas: aut quasi *Petrus* Presbyteros non admonuisset μὴ κατακυριεύειν τῶν κλήρων, id est τοῦ ἐν αὐτοῖς ποιμνίου τοῦ Θεοῦ, ut ipse postea loquitur; plebem innuens, non Presbyterium; gregem ipsum, non Pastores gregis.

Verum quidem est, nec nos inficias imus, Omnes Christianos esse sanctos, omnes Sacerdotes: totam Ecclesiam esse hæreditatem, & sortem omnipotentis Dei. At sodes, nonne Ecclesia etiam Judaica erat sancta? Nonne tota Israelitica gens *regale sacerdotium, & peculium Dei?* *Vos*, inquit, eritis mihi *regnum Sacerdotale*, & gens *Sancta*. Et alibi, *Vos eritis mihi Sancti; quia ego sanctus Jehova;* Ex.19.

va, qui discrevi vos a populis, ut sitis mei: Quomodo igitur ratio hæc Ministris Evangelij omnem sanctitatem privatam tollit, Levitis non tollit suam? Mirum forsan dixero, sed verum: non nuper in nos inventum, aut jactum hoc telum: antiqua esse arma, quibus freti Corach, ejusque consortes *Dathan* & *Abiram* in *Mosen* insurrexerunt & *Aharonem*. Quid enim illi? *Totus*, inquiunt, *hic cœtus, omnes hi sancti sunt, & inter eos est Jehova: quare ergo effertis vos super congregationem Jehovæ?* Profecto non tam ovum ovo simile, quam horum sermo nostrorum argumento. Quid autem hic *Moses* obtenderet, nisi idem plane quod nos debemus? Populum Israeliticum sanctum inter populos, tribum Leviticam inter tribus: quia ex populis peculiariter elegerat Deus hunc populum; ex hujus populi tribubus hanc tribum. Ita nos, Ecclesiæ cœtum solum esse sanctum inter omnes mundi cœtus; at in hoc nihilominus cœtu, præ reliquis ordinibus omnibus peculiariter sanctos dicier qui Dei tractant mysteria. Hic enim cœtus Dei cœtus est præ alijs cœtubus; hic ordo præ alijs in hoc cœtu ordinibus.

Aliud enimvero est, esse gentem sanctam; quia hoc dicitur respectu aliarum gentium: aliud esse tribum sanctam; hoc enim dicitur respectu aliarum tribuum. Item aliud est, esse cœtum sanctum; quippe hoc dicitur respectu aliorum in mundo cœtuum: aliud, esse ordinem sanctum, nam hoc dicitur respectu aliorum ordinum. Priori & communi sanctitate non distat *Aharon* a reliquo populo, nec Presbyter Christianus a fratribus

tribus suis: at altera illa tantum fere uterque ab utroque, quantum Judæi ab incircumcisis, Christiani a non Christianis. Quod ne sinistre capias, atque aliorsum a meo sensu; de relativa sanctitate loqui me memento, non de vitæ sanctimonia, de sanctitate qua nos sumus Dei Sors, non qua Deus in nostra sorte.

Denique tota terra Israelitica sancta erat, & peculiaris Deo præ omnibus alijs terris: ideoque mancipio vendi non poterat, aut in perpetuum alienari. Et nihilominus in hac ipsa terra fundi Deo consecrati adeo privato jure sancti erant, ut horum respectu reliqui omnes profani haberentur. Quod de tota terra dictum, id tu de tota gente puta: quod de fundis ex hac terra sanctis, id tu de Levitica tribu ex hac gente. Certe qui omnem relationem noverit esse totam in respectu positam, & pro mutato respectu mutare naturam: qui absolutum novit a comparate dicto interstinguere, is mentem meam capiet, & plene intellexerit quæ velim. Nec præcipuum hunc ad Deum respectum negaverit; nec dignitatem hanc Ministerij sacri indigne tulerit, qui ex Apocalypsi adverterit, Ecclesias quidem esse Candelabra, in quorum medio est Christus; at Ministros Ecclesiarum esse Stellas, quæ in ipsa dextra Christi.

Clara sunt hæc: unum tamen est quod addam, non ut lucem his præferam (abunde jam feci) sed ut splendorem. Ut igitur populus Israeliticus *Oblatio* erant, *& Primitiæ*, quas Deus sibi fecit ex omnibus mundi populis; tribus autem Levitica

tica *Oblatio*, quam populus hic ex seipsis fecit Deo; illi decimis similes, hi decimis decimarum: idem plane hodie fit. Ecclesia Christiana & catholica primitiæ sunt, quas Deus ex singulis gentibus, statubus & ordinibus hominum sibi elegit: *Clerus oblatio est*, quam Ecclesia ex seipsa præstat Deo. Id ne dicere tantum videar, utrumque firmabo tibi ex sacris literis. Ac primo de Israelitis, quod quasi Primitiæ erant Deo, audi ipsum ad *Jeremiam* dicentem, *Sanctum fuisse Israelem Jehovæ, Primitias proventus ejus: quotquot comedebant illum reos fuisse, malum evenisse ijs.* Et de *Levitis*, quod *oblatio* erant ex filijs Israelis, ex 8. *Cap. Num.* ostendo; ubi Deus ad *Mosen, Admovebis Levitas coram Jehova, & nitentur filij Israelis manibus suis super Levitas. Ita offeret Aharon Levitas OBLATIONEM coram Jehova e filijs Israelis; ut sint ad excercendum ministerium coram Jehova.* Item, *Separabis Levitas e medio filiorum Israelis, ut sint mei Levitæ.* Et paulo post, *Nam omnino donati sunt mihi e medio filiorum Israelis.* Similiter de Ecclesia Christiana (ut hanc quoque Spartam adornem) *Jacobus*, *ipsam* nempe a Deo progenitam sermone veritatis εἰς τὸ εἶναι ΑΠΑΡΧΗΝ τινα τῶν αὐτοῦ κτισμάτων.

Item *Johannes Apoc.* 14. de magno illo Agni comitatu stante super montem *Sion*, ad centum quadraginta quatuor millia, habentia nomen Agni, & nomen Patris ejus, scriptum in frontibus suis: de hoc, inquam, cœtu, cujus descriptio in Ecclesiam planissime competit, auditur vox de

Cœlo

Cœlo dicentium, Οὗτοι ἠγοράσθησαν ἀπὸ τῶν ἀνθρώπων, ΑΠΑΡΧΗ τῷ Θεῷ, καὶ τῷ Ἀρνίῳ; hi empti ſunt ex Hominibus, *Primitiæ* Deo & Agno. Hic tacitus mihi intervenis, & video, inquis, Eccleſiam quidem Dei, Primitias eſſe Deo ſacras: at quo tandem teſtimonio confirmatum dabis, Clerum, quem vocas, Evangelicum, alias eſſe Chriſto, & Deo primitias ex iſtis primitijs?

Nomen quidem ipſum, ut verum fatear, ſeu *Oblationis*, ſeu *Primitiarum* non memini uſpiam in ſacris literis noſtro clero datum. At quid tum poſtea? Nonne ſatis eſt, ſi rem? Hanc autem ſi cures, aut quæras; quid, obſecro, magnum de Levitis dictum in lege, quod non de Diſcipulis ſuis dixit Chriſtus in Evangelio? Nam *Johan.* 17. *Manifeſtum*, inquit, *feci nomen tuum hominibus, quos dediſti mihi ex mundo. TUI erant, & mihi eos DEDISTI.* Item, *Ego pro ijs rogo; non pro mundo, ſed pro ijs quos DEDISTI mihi, ut ſint unum, prout nos.* Age jam, conferamus invicem Levitas, & Apoſtolos Chriſti; legis Miniſtros, & miniſtros Evangelij.

De Levitis dictum in lege, *Separatos eſſe e medio filiorum Iſraelis, ut ſint Dei Levitæ.* Idem de Apoſtolis in Evangelio, eſſe διδομένους ἐκ τοῦ κόσμου; eſſe homines Dei: *Tui enim ſunt*, id eſt, Patris, ait Chriſtus ad Patrem. De Levitis dictum in lege, *dono eos datos Aharoni*, ad miniſterium Tabernaculi. Idem de Diſcipulis Chriſti in Evangelio, dono eſſe datos Chriſto, id eſt, vero *Aharoni*, ad miniſterium Evangelij. *Mibi*, inquit, *eos dediſti*,

disti, & dedisti ex mundo; & rogo pro ijs, quos dedisti mihi.

At, inquis, non hæc de Apostolis tantum Christus; imo de omnibus in universum electis vult intelligi, eos scilicet fuisse Patris, eos sibi dedisse patrem. Itane amabo? Age igitur, etiamne in Electos omnes & illud congruit, quod ait, *Custodivi eos quos dedisti mihi, & nemo ex ijs periit, nisi filius iste perditionis: ut Scriptura impleretur?* Etiamne illud, *Sicut me misisti in mundum, ita & ego misi eos in mundum?* Absit, ut ego credam, aut perire posse electos, aut omnes fideles eodem a Christo missos, quo ipse a patre est modo; quin potius dixerim, non hic notari electos ad vitam, sed selectos ad ministerium vitæ: idem hic esse Datos Christo, atque τὸν Κλῆρον, seu Sortem Christi. Idem Tui erant, quod clerus tuus erant. Addo amplius, Mundum hic non dici Reproborum mundum; nec eos qui non sunt ex electorum, sed qui non ex selectorum numero. Imo eandem prorsus esse hic notionem Mundanorum, atque hodie Laicorum. Antithesin enim vides? *Non*, inquit, *pro mundo rogo; sed pro ijs quos dedisti mihi.* Antithesin hic nullo pacto expedies, nisi Mundum definiveris Τοὺς μὴ Χριστῷ διδομένους. Quid igitur, inquies, non pro Laicis orat Christus?

Imo orat; sed hic non orat: imo cavit ne putetur orare. Quos enim pater sibi peculiares fecerat, pro his & ipse voluit orare peculiariter. Postea vero orat etiam pro reliquis. *Non tantum*, inquit,

inquit, *pro istis rogo; sed & pro ijs, qui credituri sunt in me per sermonem eorum:* Alij πιστευόντων legunt: inter eos *Syrus*. Ut sit, qui jam credunt, non credituri tantum. Utrumcunque dixit Christus, certe utrosque intellexit, & qui tunc erant, & qui postea futuri erant Christiani.

CAP. V.

Res etiam sanctæ vindicatæ contra objectionem de Typo. Non enim omnes oblationes fuisse typicas. Id ut ostendatur, de speciebus earum dictum, & primo de rebus Sanctis sanctarum, seu קרבנים. *Eucharisticorum usus idem, qui nostræ Eucharistiæ.*

ITa suam Personis sanctitatem vindicavi: sequitur, ut Rebus etiam suam. Nam & in hoc scirpo nodus quæritur, quem facile ibo expeditum. Oblationes enim, de quibus est ea quam Rebus damus sanctitatem, ad Christum aiunt præivisse olim; & vel ipsum præfigurasse, vel eorum aliquid, quæ ad ipsum. Cum igitur Typi jam cessarint, certe & oblationes; si vero istæ, unde adhuc rerum sanctarum & non sanctarum discrimina? Nodum vides, sed minime Gordium; facile enim dissolvemus, si dicamns, Omnes in lege oblationes ejusdem non fuisse commatis; non eodem intendisse omnes: aliquas quidem umbras futurorum fuisse; omnes non fuisse. Quod ut clare demonstrem, vela mihi necessario pan-

denda, & altius immittenda navis in hunc rerum ſanctarum, ut vere dicam, Oceanum: ut de generibus hiſce poſſim, & quam innuo in illis, naturæ & finium diverſitate aliquid promere magis diſerte & exſerte, εἰ δύναμαι τελέσαι καὶ εἰ τετελεσμένον ἔσται. Omnia in lege Oblata, quæ generali nomine משאת dixerim, aut ſimpliciter Sancta erant, aut *Sancta Sanctorum*: illa תרומות id eſt, *Levata*, ſola & ubique appellata: hæc ſimili privilegio קרבנים Illa quidem ſimpliciter ſancta, quod Deo ſimpliciter erant dicata: hæc ſancta ſanctorum, quod, non ſolum, ut illa, ſancta erant; ſed etiam rerum ſanctarum umbræ: Unde prerogativam præ alijs ſunt adepta; ut etiam res alias contactu ſolo efficerent ſanctas, *Exod.* 30. 29. & 29. 37. in illius Sancti myſterium, qui fidei contactu nos, & omnia noſtra ſanctificat, *Heb.* 10. *v.* 10. 14.

Eſt autem *Sanctum Sanctorum*, ſeu קרבן *primarium*, aut *Secundarium*. Primarium appello אשה oblata ignita, ſeu Sacrificia. Secundarium, utenſilia Sacrificiorum.

Corban primarium, ſeu Sacrificium definio, *Oblatum ignitum, figurandæ ſatisfactioni Chriſti olim pro nobis præſtandæ.* Atque ideo fidelis Judæus Corban ſuum Deo ſiſtebat, & manum imponebat: quaſi Chriſtum futurum Deo ſiſtens, & fidei manu apprehendens. Solus autem Sacerdos offerebat, & ſi quid ab igne erat reliquum, ſolus abſumebat: idque in loco ſancto: ut nimirum ſacrificio in ſacerdotem verſo, præmonſtraret, Eundem nobis futu-

futurum & Sacerdotem, & sacrificium, in corpore sacratissimo.

Corban iterum erat זבח aut מנחה. Zebach erat Corban, quo animalium mactatione figurabatur expiatio peccatorum Christi occidione futura. Expiatio enim nostra non nisi morte & sanguinis effusione peragenda erat: idcirco ijs rebus hic in typum opus, quæ & mori poterant, & sanguinem profundere: id est animalibus. Mincha autem erat Corban τῷ Zebach fere adjunctum, in quo rerum in animarum suffimenta umbræ erant obedientiæ Christi, pro nostra Deo acceptandæ. Obedientiam hic Activam intelligo; qua legem pro nobis implevit, non moriendo, sed sancte vivendo: unde hic animalibus non erat opus; sed edulijs & poculentis. Christi enim obedientia & meritum, cibus noster est, quo reficitur & conservatur vita secundum Christum. Dixi autem Mincham τῷ Zebach fere adjunctam; non semper: nam ad Mincham etiam refero Thymiama sacrum, quod intra velum erat, figurabatque jugem illum meriti & justitiæ suffitum, quem Christus Patri præsentat intra velum: id est, in Cælo. Sacrarium enim Cæli typus; & quæ in eo, eorum, quæ Christus in Cælo, *Heb.* 9. 24.

Porro utrumque, tam Zebach, quam Mincha, aut *Simplex* erat, aut *Varium*. Simplex voco, quod totum Sanctum sanctorum, totum adumbrabat satisfactionem Christi, eratque vel pro internis peccatis, vel pro externis. Pro internis, id est cordis & affectuum peccatis, concupiscentijs &

 cogita-

cogitationibus malis erat עולה seu holocaustum: pro externis אשם & חטאת: hoc pro peccatis, illud pro delictis: seu potuis אשם pro peccatis primæ tabulæ, חטאת pro secundæ. Cumque interna peccata quotidiana sint, & jugia, omnibus, ut ut sanctissimis viris vel invitis obrepentia; ideo Holocaustum offerebatur jugiter: nec tamen ullum חטאת aut אשם sine Holocausto: ad significandum Externa opera expiari & purificari non posse, nisi & fons, a quo mali hi malorum operum rivuli, expurgetur.

Varium jam voco Sacrificium, quod integre non erat Sanctum Sanctorum, nec totum adumbrandæ satisfactioni Christi: Cujusmodi fuit שלמים sacrificium pacificorum. Hoc, ut rem clarius intelligas, definio *Corban*, in quo pars sacrificij, ut in reliquis, adolebatur: pars a fideli populo absumebatur: ut ipsis sacrificium suum quasi factis, in symbolum esset communionis corporis Christi, veri nempe sacrificii. Hic quod populus comedebat, Sanctum sanctorum nec erat, nec nec uspiam dicitur; sed sanctum: nec proprie sacrificium erat, sed mysterium communionis sacrificij: ejus nimirum quod adolebatur, & vere erat sacrificium. Merito igitur Pacis dicebatur, cum pacis & unionis esset symbolum. Unde ex Græcis nominibus accommodatius est τοῦ Σωτηρίου, quam Εὐχαριστικοῦ. quippe illud rem ipsam propius, hoc circumstantiam potius exhibet, & appendicem: huic enim

nim ſacrificio adnexum erat omne genus תרומה ſeu oblatio εἰς εὐχαριστίαν, Primitæ Decimæ, &c. Quinimo in hujus ſacrificij locum (erat enim & Paſcha ſacrificij Euchariſtici ſpecies, & *Corban* audit, *Num.* 9.) in hujus, inquam, locum ſucceſſit Chriſtianorum Euchariſtia: in qua, ut illis Typi, ita nobis Antitypi vera eſt communio. Quin & ejuſmodi fere erant Gentilium ſacrificia. Ideo *Paulus*, 1 *Cor.* 10. tria hæc ita inter ſe confert; ut in ſingulis ouſtendat κοινωνία quandam fieri comedentibus. Judæis quidem Altaris, *v.* 18. id eſt, Typi: nobis corporis & ſanguinis Chriſti, *v.* 16. id eſt Antitypi: Gentilibus vero Dæmoniorum, *v.* 20, 21. Imo hinc (ut hoc quoque addam) factum eſt, ut veteres Chriſtiani ſuam quoque Euchariſtiam ad veteris Euchariſtici formam expreſſerint: quod ſingillatim oſtendere non fert ratio inſtituti.

De Sanctis ſanctorum adhuc reſtant, quæ appellavi *Secundaria*: ut quæ fuerint ad uſum ſacrificiorum ordinata, aut typum futurorum gerentia, non niſi reſpectu ad illa. Hujuſmodi enim Sancta ſanctorum dico: nam ita audiunt, *Exod.* 30. ab 26. ad 29. & *Num.* 4. 4. 19. Arca teſtimonij, altare ſuffitus, Menſa, Lychnuchus, altare Holocauſti, & ſingula ſingulorum inſtrumenta: item ſacrarium ipſum Sanctum ſanctorum dici tralatitium eſt. Et quidni Sacerdotes ipſos diceremus Sanctos ſanctorum; Levitas tantummodo ſanctos? Res enim ipſa in illos congruit, quod typi eſſent, *Heb.* 8. 5. & eodem unguento

unguento ungebantur ad ſanctitatem, quo *Utenſilia* ſancta ſanctorum, *Ex.* 30. 30. Ipſi quinetiam ſanctificabant populum ; utpote *Sanctificatoris* illius Typi, qui nos, & omnia noſtra ſanctificat.

Levitæ autem quantum diſtant? quibus fas non erat vel inſpicere res ſanctas ſanctarum ; nedum attingere, *Num.* 4. 15. 19. 20. Sed de Perſonis, ut videtur, non obtinuit iſtius appellationis uſus, ſed de rebus duntaxat: nec nobis jam de Perſonis ſermo ; ſed de rebus *Secundario* ſanctis ſanctarum: quas ut altero etiam nomine ſacrificijs communi, id eſt, Corbanim appellarim ; in cauſſà mihi præcipue fuit analogia, ſed & alterius cognomenti communitas. Non enim hic æque atque illic exemplis abundo: unum aut alterum duntaxat videor obſervaſſe: ut *Num.* 17. de Thuribulis Corachi & Sociorum ejus ; quæ ſacra eſſe iuſſit Deus ; & Laminas ex ijs altari obduci, quia inquit הקריבום admoverunt, vel in Corban obtulerunt coram Jehova: hic enim קרבן audio in verbo הקריבום Item de lignis ad uſum Sacrificiorum, *Nehem.* 10. 35. & 13. 31. ubi קרבן העצים lego, id eſt, Corban lignorum.

CAP.

CAP. VI.

Deinde de Rebus simpliciter sanctis dissertum, quotuplices ea, & quorsum. Eas תרומות *nuncupatas, & singulas, & solas; quin &* תנופות *præter hac nominis, etiam alia ostensa* Κειτήεια *rerum simpliciter, & non typice sanctarum.*

SED res sanctas sanctarum, & Corbanim, satis jam pro instituto meo distinxi, & ordinavi: venio ad res Simpliciter sanctas, quas תרומות innui nominatas; & addo nunc, interdum תנופות.

Est autem *Teruma Oblatio Deo universalis dominij recognoscendi, & gratitudinis ergo præstanda:* vel, ut brevius dicam, *Oblatio in laudem & honorem Deo.* Hinc *Levit.* 19. dicitur קדש הלולים sanctum laudationum. Hinc illæ *Davidis* ad Deum voces, 1 *Chron.* 29. *v.* 11. cum ipse & principes Israelis ad Templi structuram obtulissent ingentem auri & argenti Terumam; *Tua est*, inquit, *O Jehova, magnitudo, & potentia, & gloria, & æternitas, ac majestas; imo omnia in Cælo & Terra, tuum est, Jehova, regnum; ut qui te extollis super omnia in caput.* —— *Itaque nunc, Deus noster, celebramus & laudamus* (nempe hac Teruma) *nomen tuum gloriosum.* —— *ex te* [enim] *sunt omnia, & a manu tua reddimus tibi.* Teruma.

Est autem Teruma omnis { mensurata vel immensurata.

Mensu-

Mensuratam voco Decimam, Oblationem nempe rei & mensuræ certæ.

Immensurata iterum est vel { imperata, vel Spontanea.

Imperata Generalis erat, vel Specialis. Generalem, Primitias dico, & primos fructus. Specialem, Armi & pectoris oblatum, seu mavis ablatum ex sacrificijs pacificorum, & unius panis ex Mincha eorundem, *Levit.* 7. 4. quæ Græcis apposite ἀφαιρέματα, & ἀφορίσματα dicuntur. Theruma quoque spontanea aut solennior erat, aut minus solennis. Solemniorem appello, quæ Hebræis est תרומה גדלה: & oblatio erat quidem ordinaria, imperatam vero non puto, saltem non simpliciter & absolute. Spontaneas oblationes minus solennes intelligo, quæ ita ordinariæ non erant; ut de fundis, de auro, *&c.* de supellectile, de utensilibus allijs, seu voti, seu gratitudinis, seu cujusvis necessitatis caussa.

Verum ex istis solam Decimam instituit Deus, ad justum & necessarium sibi, & Ministris suis *honorarium*, tam dantis, quam accipientis respectu; ideoque omnibus Levitis voluit esse communem, & tam re, quam mensura certam & determinatam. Ubi enim finis necessarius, ibi media indeterminata esse non oportet. Primitiæ autem, & Aphæremata, non erant tam sufficienter & honeste, quam commode alendo: qui finis, ut minus necessarius, ita media habuit minus determinata; rei quidem utcunque certæ, mensuræ incertæ.

Atqui

Atqui spontaneæ obligationes, nec honeste, nec commode, sed splendide alendo erant. Quod ut fuerit omnium minime necessarium: ita media sortitum est maxime indeterminata, nec rei, nec mensuræ certæ. Et horum quidem utrumq; Sacerdotum tantum erat; non Levitarum omnium. Quippe necessarium erat, ut omnibus Levitis sufficienter & honeste esset: commode vero, & splendide non item. Breviter, Deus decimis prospexit, ut honeste esset Levitis: reliquis oblationibus, ut etiam commode, & splendide.

Atq; hæ tot sunt species rerum, seu Oblationum simpliciter sanctarum, quarum nulla est, de qua in divinis literis non dicatur nomen תרומה; a ritu nempe offerendi: quod cremando non erat, ut in Sanctissimis, sed Levando, interdum etiam agitando: unde alterum cognomentum תנופה. Idem etiam designare תרומה & תנופה, argumento mihi est utrunq; nomen de eodem usurpatum. Ubi enim, *Exod.* 25. *v.* 5. de Auro ad Tabernaculi structuram oblato dicitur תרומת זהב, de eodem dicitur, *v.* 22. תנופת זהב; & *cap.* 38. *v.* 24. זהב תנופה cumq; ibidem, *v.* 30. Æris oblatio dicitur נחשת התנופה eadem dicebatur *Exo.* 35. 24 תרומת נחשת. Aut si quid differant, quod certe parum est; id in eo videtur positum, quod Thenupha specialius attribuatur Pectori Eucharisticorum, in Sacerdotis usum auferri solito. Sed neq; hoc perpetuum est, nam *Exo.* 29. *v.* 28. etiam pectus est תרומה; & *Levit.* 9. 21. armus vicissim תנופה: alibi æs & aurum, ut modo fuere exempla.

Verum omissis istis, digitum tibi intendam ad nomen-

nomenclaturæ hujus, quam dico; exempla in singulis Rerum simpliciter sanctarum speciebus; nomenclaturam, inquam, Therumæ, quam de *Decimis* usurpatam legas, *Num.* 18. 24. de *Decimis Decimarum* ibidem 28. & deinceps. De *Primitijs Num.* 15. *v.* 19, 20, 21. de *Primitijs* & *Decimis* simul, 2 *Chron.* 31. *v.* 10. de *Aphæremate* Eucharisticorum, *Exo.* 29. *v.* 28. Et ex *Spontaneis* solennior illa Oblatio, que Judæis *Theruma gedola*, ea, ni fallor, Mosi *Num.* 18. 11. est תרומת מתן, & *Deu.* 12. *v.* 11. 17. תרומת יד Therumam manus. De cæteris quoq; frequentatur Theruma. De *Terræ* portione Deo consecrata, *Ezek.* 45. *v.* 1. 6. & deinceps. De *Auro*, *argento*, & cæteris oblatis ad Tabernaculi fabricam, *Exod.* 25. 2. de *Sicli argentei* capitatione, *Exod.* 30. 13, 14, 15. De *Omnibus* simplicitur Sanctis, saltem quæ Sacerdotis erant, *Num. cap.* 18. *v.* 8. 19.

Neq; de his omnibus dicitur Theruma; sed et de solis : adeo ut sit in characterem non vanum Rei simpliciter sanctæ hujus nominis attributio. Nusquam enim lego in totis Biblijs Therumam dictam de Sacrificijs, aut rebus Sanctis sanctarum, nec contra harum appellationem aliquam Therumarum alicui attributam. Videri forsan alicui potest, *Ezek.* 45. *v.* 13. 16. Theruma ἀπὸ κοινοῦ subaudienda de Sacrificijs, sed in Syllepsi non novum est, cum quod commune ponitur singulis clausulis, aut non æque potest, aut non proprie adaptari, commodiori vocabulo supplendum, quod commune præstare non potuit. Exemplum cape ex isto Virgilij—— *Nec jam amplius armis, Sed precibus,*

bus, votisq; jubet exposcere pacem. Quid hic? num armis exposcimus? imo verius cogimus. Quod hactenus de Theruma, etiam de Thenupha dixerim. Id solum potest scrupulum injicere, quod de Ariete consecrationis, *Exo.* 29. & *Levit. cap.* 8. & de Agno purgationis ibidem *v.* 14. usurpetur Thenupha. Sed de utrisq; facile expediam, neutrobi enim de Sacrificio ipso dictum תנופה; sed de re tantum ad Sacrificium destinata. Cujus rei rationem, de Ariete quidem, habe istam. Soli Sacerdotes sacrificium suum parabant ex rebus Sanctis; ut quæ portio ipsorum esset: reliqui vero Judæi ex suo quisq; profano: unde collatio juris sacrificandi ex re sancta signum erat collati Sacerdotis. Hoc igitur fine Aries consecrationis prius offerebatur Deo in Thenupham; idq; in ipsa manu initiandi: ut scilicet Res sancta fieret, antequam fieret Sacrificium. Ita ecce in consecrationis Sacrificio servavi Tenupham: servabo etiam in altero, quod Mundationis est. Nulli enim vero immundo fas erat vel tangere Rem sanctam: quia quicquid tetigerit rem immundam, ipsum quoq; immundum fieret. Unde hoc ritu voluit Deus declarari aliquem ab immunditia sua purgatum: potestate ei facta, non tantum contactus, sed et Sacrificij ex Re sancta. Ideo hic res Sacrificio destinata prius (Sacerdotis tamen manu) in Tenupham agitatur; et qui purgandus vel ipso sanguine Sacrificij conspergebatur. *Thenupha.*

Porro de Corban, quod Rerum sancte Sanctarum feci proprium, et illud forsan, (ne quid celem) exijsse videbitur, quem ei signavi limitem,

quod, *Numb.* 31. 5. rei etiam ſimpliciter ſanctæ tribuatur, & quæ alias ibidem Theruma audit nomine. Magnam illam auri & argenti vim intelligo, a Ducibus ex Midianitarum ſpolijs oblatam. Sed neq; hinc video, quid immineat aſſertioni meæ periculum. Nam revera vtrumq; erat hoc Oblatum, & *Corban* & Theruma; actu quidem Theruma, potentia *Corban*: nondum reapſe quidem ipſum, eo tamen deſtinatum: utpote ad Tabernaculi & Altaris Utenſilia conferendum; quæ ſupra nobis erant Secundario ſancta Sanctorum. Hujus rei argumentum illud, ni fallor, clariſſimum eſt, quod *v.* 50. *offerri dicitur ad expiationem pro animabus.* At qui tandem auro aut fiat, aut figuretur expiatio, niſi mediate, & inſtrumenti modo? dum ſcilicet ſuffimentis ſacris, & ignitis ſubſervit oblationibus? Adeo ut nihil hic ſit aliud ad expiationem offerri, quam ad uſum eorum, quæ expiandó.

Peregi de nominibus rerum ſimpliciter ſanctarum: nec dum obſtaculum inveni ullum, quo minus vere dixerim, Appellatione Therumæ, quaſi charactere quodam certo dignoſci Rem ſimpliciter ſanctam a ſanctis ſanctarum. Sed nominis judicio quid opus, ubi aliunde ſuppetunt *Theruma.* κειτήεια ex rebus nimirum ipſis? Hoc enim a ſanctis Sanctorum diverſum habent ſimpliciter Sancta, quod, ut illa, non erant hæc ſacerdotum propria, neq; marium; neq; in ſolo loco ſancto comedenda: quinimo omnium *Levitarum*, uxorum omnium, tam Levitarum, quam ſacerdotum; Filiarum quoq; virginum, non virginum, viduarum

arum, Repudiatarum; Mancipiorum etiam, & vernarum erant communia, & in omni loco absumenda. Quod de Levitis lege *Num.* 18. 31. de Familijs Levitarum ibidem; de sacerdotum Filijs, Filiabus, & tota Familia, *v.* 11. 13. & 19. de Viduis & Repudiatis *Levit.* 22. 13. de Vernis & Mancipijs, ibid, *v.* 11.

Ac ne forte in una aut altera specie Therumarum libertatem hanc locum invenisse putes: ecce tibi in omnibus obtinuisse probant Sacræ literæ. In Decimis *Num.* 18. 31. In Primitijs ibid, *v.* 13. In Pectoris & Armi Aphæremate, *Levit.* 10. 14. aperte, & *Num.* 18. 11. id enim proprie vult Thenupha, cujus ibi mentio. In Voluntarijs, 2 *Chron.* 31. *v.* 14. (ubi non tantum de omnibus rebus sanctis generatim, sed etiam de voluntarijs in specie) collato cum versu 18. In Theruma gedola, *Num.* 18. 11. quod ibi vocari puto תרומת מתן In ommibus universe, *Num.* 18. *v.* 19. ibi enim sermo de omni Theruma, & omni Re sancta. Item, *Levit.* 22. 11. 12. ubi etiam utraq; auditur appellatio, tam Rerum Sanctarum, *v.* 10. & Therumæ, *v*: 12: deniq; 2 *Chron*: 31: versibus, 14: & 18: collatis.

CAP.

CAP. VII.

Repetitur, & accuratius explicatur Reſponſum, Omnes oblationes in lege non fuiſſe Typicas: non enim res ſimpliciter ſanctas, ſeu Therumoth: ejus rei ἀπόδειξις? ideo Corbanim Deum ſæpe averſatum, & dedignatum in Scripturis; Terumoth nunquam.

SED jam rerum ſanctarum gentem luſtravi, & exploravi ſatis. Tribus enim diſcrevi duas; utriuſque cognomenta indicavi; familias numeravi; indolem cujuſque, privilegia quoque & jura notavi. Quæ omnia idcirco feci, ut quod ante indiſtinctius, paullo & obſcurius in reſponſum dixi, nunc diſtincte dicam & partite. Dixi autem, eodem non intendiſſe omnes in lege Oblationes: aliquas quidem umbras fuiſſe futurorum; omnes non fuiſſe. Nunc igitur dico, Solas res Sanctas Sanctarum, ſeu *Corbanim* umbras fuiſſe, & typos ſanctos; ſimpliciter ſanctas, ſeu Therumas non fuiſſe: neque igitur hoc crimine in Evangelio damnandas & abrogandas; imo non eſſe abrogatas; niſi ſi forte quid in aliquibus fuerit de modo, numero & ordine ad iſtius populi, Sacerdotij, aut legis circumſtantias accommodatio.

Rationes mihi ex prædictis duæ, validæ omnino & apodicticæ. Prima, Si res ſanctæ ſanctarum propterea ſic dicebantur, quod non tantum ſanctæ ipſæ erant, ſed & rerum ſanctarum umbræ: tum

tum quæ ita dici non debuerunt, ut omnis Theruma: eæ vero ſimpliciter tantum Sanctæ fuerunt; non rerum ſanctarum umbræ.

Secunda, Si ſancta ſanctorum, aut rerum ſanctarum typos ſanctos nemini abſumere fas erat, niſi ſolis Sacerdotibus, niſi ſolis Maribus, idque in ſolo Sanctuario; quia ſcilicet Typum Chriſti, & ad Chriſtum geſſerunt ſoli Sacerdotes, ſoli Mares, & ſolus locorum Sanctus locus: certe quæ quilibet Levitarum comedebat, etiam uxores tam Levitarum, quam Sacerdotum, etiam filiæ virgines, non virgines, viduæ, repudiatæ, etiam Vernæ & Mancipia, idque in omnibus omnino locis: qui potuerint hæc ad Chriſtum, aut ejus aliquid ſpectaſſe; niſi, non Levitas dico omnes, ſed etiam Uxores, filias, viduas, repudiatas, ſed & Vernas, & Mancipia, & omnia in Iſraele loca dixeris fuiſſe typos Chriſti?

Hinc de Theruma abolenda nihil in ſacris literis; de *Corbanis* expreſſa eſt ſententia, *Dan.* 9. 27. Chriſtum ceſſare facturum Zebach, & Mincham: & *Paulus*, *Heb.* 9. & 10. Θυσίας καὶ Δῶρα, ait inſtituta fuiſſe μέχρι καιροῦ διορθώσεως: ἀπαρχὰς, non dixit: qua voce LXX fere reddunt תרומה ut alteris duabus זבח & מנחה.

Hinc quoque Therumam nuſquam dedignatur Deus; Zebach, & Mincham ſæpiuſcule: ut *Pſal.* 40. 7. *Zebach & Mincham noluiſti: Hola & Chatath non expetiviſti*: & 50. *v.* 8. 10. *Non propter Zebacha tua arguam te, ut Holocauſta tua ſint coram me jugiter. An veſcor carne Arietum, aut ſanguinem*

nem hircorum bibo? Sacrifica Deo laudem, & redde altissimo vota tua. At vero in laudem offeruntur, sæpe & voventur Deo Therumæ, *Jer. 7. 21. &c. Holocausta vestra adjicitote ad Zebacha vestra, & comedite eorum carnem: nam non sum locutus cum majoribus vestris, neque præcepi eis, quo die eduxi vos è terra Egypti, de Holocaustis & Zebachis: sed rem hanc præcipi ijs, edicendo, auscultate voci meæ —— & ambulate in tota via illa, quam præcepi vobis.* Vide & *Psal.* 51. 18. *&c. Isa.* 1. *v.* 11. 13. *Jerem.* 6. *v.* 20. *&* 7. 21. &c. *Hos.* 6. 6. *Amos.* 5. 22. Ubi sæpe audias in sententia simili *Holocausta, Zebacha, Mincham, Schelamim*; nunquam autem Therumam. Nec id quidem injuria, cum Theruma per se sit opus obedientiæ Deo debitæ: Sacrificia vero symbola tantum obedientiæ per Christum præstandæ, in nobis inchoandæ. Sacrificia erant propter aliud, at Theruma æque est per se opus pietatis, ac quodvis beneficentiæ aut charitatis opus: Imo, quasi cardo est reliquorum, & princeps omnium operum externorum Theruma. Quo spreto, aut sublato, tantum fere de reliquis, quæ ad proximum, licet sperare, quantum de reliqui corporis salute, abscisso capite. Nunquam enim ardebit erga homines charitas, ubi friget erga Deum gratitudo.

CAP.

CAP. VIII.

Loca sancta, & Templa sub Evangelio vindicata: falsum enim esse (meo quidem sensu) omnia loca esse hodie æque sancta; falsum, Patriarchis ante legem Templa non fuisse, neq; Apostolis & primis Christianis. Illis nimirum sua fana, Lucos (ubi de origine Lucorum): his suas Ecclesias, Oratoria. Dei domos etiam tunc Templa Dei appellata; quæ tamen si non fuissent, nihil inde caussæ meæ præjudicij, & quare.

PEREGI ita rerum sanctarum vindicias: quas aliter non potui, quam ut vidisti, nimis forsan prolixe. Adeo enim densas hic offuderat confusio tenebras, ut dispellendis non eram, nisi largo distinctionum lumine. Proxime mihi tuenda venit *Locorum Sanctitas*; nam et hujus arcem dejectam velit quorundam temeritas, dicam, an insania. At ego facili negotio utramq; rejiciam, & muniam me contra objectionum, quos in vanum torquent, arietes.

In Templa enim, quæ nobis hodie Loca sacra, illi sic incurrunt, quasi in Evangelio ne essent quidem; nedum Loca sacra essent. Primo aiunt hodie nullis locis alligatum Deum, nec nos ad Deum colendum. Id enim unius legis fuisse proprium, ut in uno loco invocetur, & adoretur Deus; in typum Mediatoris unici: hodie non ita: De nobis, & nostris temporibus vaticinari Malachiam. *In omni loco suffimentum offeretur nomine meo, & munus*

purum; quia magnum nomen meum erit in gentibus, ait Dominus exercituum: Quin & D. *Paulus* ad *Timoth.* in omni loco orare jubet: *Volo viros orare in omni loco.* Ecce igitur Christianis promiscue Deum colendum, non Templis, non locis ad hoc sacris. Eodem illis loco habenda omnia omnino loca. Secundo, ut porro sciamus, hoc legis fuisse proprium, nusquam Templorum mentio facta ante legem. Ubi enim, aut a quo proditum, *Abrahamum*, *Isaacum*, *Jacobum*, *Melchizedecum*, sanctissima illa Capita, Templa Deo posuisse? Tertio, neq; primæva Christianitas hujusmodi loca sacra novit, non vidit Apostolorum ætas; non alterum a Christo seculum, quinimo in privatis domubus obibant illi sua sacra; non certis, non sanctis, sed quibusvis, ut occasio tulit, locis. Deniq; palmarium illud est, quo vel ex Gentibus erant, qui oppugnarunt Templa Gentium; Ubiq; esse Deum, non habitare in Templis manufactis.

Vides, ut in campum elicui, & in aciem, præcipuas *Hieroclastôn* copias: cum quibus nunc strenue mihi confligendum; & proterendæ singulæ, eo quo produxi ordine. Ais, legis fuisse proprium, ut loco certo, & peculiariter huc destinato, invocetur Deus: Evangelio liberum, ut in omni. Imo vero legis fuit proprium, non ut certo, sed ut uno loco publice colatur Deus: Evangelio liberum, ut in multis, impossibile, ut in omni. Quod igitur in omni loco ait Propheta, suffitum Deo afferendum, & *Paulus*, omni loco orandum: de omnibus locorum generibus aiunt, non

non de singulis omnium generum. Genera locorum intelligo, diversarum terrarum loca ; ut sit, in omni loco invocabitur nomen Dei : In omnibus terris erunt loca, ubi Gentes invocabunt nomen Dei. Nunquam enim futurum erat, aut est, ut in singulis singularum terrarum locis publico ritu invocetur Deus ; sed tantum in aliquibus omnis terræ locis.

Præterea, Omnia loca esse hodie æque sancta, verum est de eo quod fas sit & liberum, non de eo quod sit actu.

In Evangelio nullus locus hoc privilegio gaudet, ut solus possit dicari in locum præsentiæ divinæ: et tamen multa hodie sunt loca, quæ sola actu sacra sunt presentiæ divinæ. Ut enim si quotamvis bonorum partem liceat Deo consecrare ; non idcirco dixeris omnes esse sanctas: nec si quemvis diem septimanæ liberum esset sacris conventubus obligare, ideo omnem diem esse diem festum. Idem hic puta, omni quidem loco fas esse, omnem tamen non esse sanctum. In lege sacrum ministerium erat uni familiæ adstrictum ; Ecclesia uni genti.

In Evangelio utrumq; est catholicum, & commune, omni familiæ Ministerium ; ecclesia omni genti : et tamen nec sunt ex omni familia Ministri, nec in omni gente Ecelesia Dei. Idem hic puta, liberum esse Deo Templum in omni loco ponere ; non tamen positum in omni loco.

Pergis, & ante legem, inquis, non habuerunt Patriarchæ Templa. Esto, non habuerint, quos modo dixisti Patriarchas : an igitur nulla prorsus apud illius ævi homines? Immane, quam imbelle

hoc telum! imo quam iniquum! Quippe peregrini erant Patriarchæ isti (*Melchizedecum* excipio) & vitam vivebant ambulatoriam, & pæne sylvanam. Quid mirum igitur, si Templa nulla condidissent magnifica, sumptuosa: cum neq; domos privatas habuisse legas, sed tentoria! At non idcirco Patriarcharum Gentiles, Chaldæos, aut inquilinos terræ, Cananæos, in Urbibus, & splendidioris structuræ ædibus non habitasse; ita neq; Templis caruisse opinandum: ut Patriarchas utrisq; demus caruisse.

Quinimo, si rem ipsam putemus potius, quam rei modum, aut nomen ab hoc datum: non falso affirmabimus, etiam Patriarchis sua fuisse Sanctuaria, seu Templa, seu Fana, seu Thysiasteria dicas: id est, Areas saltem, sacris addictas, & effatas: ubi Altare ad Sacrificia, & arboretorum septa loco tecti & parietum. Ut enim quem quisq; locum habitat, non immerito domum ejus dixeris; ut ut sub tecto non fuerit: ita quo Deus loco peculiariter habitet, & præsentiam suam dignetur, utiq; Domus Dei est, quamvis Area patens & sub dio sit. Unde Jacobus, de illo Betheli loco, ubi Deus ipsi apparuerat: *Quam terribilis est,* inquit, *hic locus! nihil est hic locus nisi Domus Dei, & hæc porta cæli est.* Domum enim parietes non faciunt, sed usus ad habitandum: ita nec Templum structuræ splendor, sed usus ad Deum conveniendum.

Ejusmodi autem Fana posuerunt Patriarchæ, ubicunq; paullo diutius commorati sint. *Abraham Sichemi*, Gen. 12. 4. in Montanis quæ ad Bethelem ibid. 12. 5. In planitie, seu mavis, querceto Mamre,

Mamre, *Gen.* 13. 18. Ad Beersthebam, ib. 21. 33. *Plantavit*, inquit, *Abraham Nemus ad Beersthebam, & invocavit illic nomen Jehovæ, Dei fortis, æterni.* In cæteris, fateor, non aperta Arboreti mentio; Thysiasterij tantum. Sed ex hoc uno reliqua æstimamus, & quidem Sichemi Thysiasterio adeo constat adjunctum fuisse arboretum, ut cum postea ob antiquam loci sanctitatem Tabernaculum illic ponebatur, Quercum, seu Quercetum, vel ipso Tabernaculi atrio inclusum, dicitur, *Josuæ* 24. *v.* 26.

Porro Beersthebæ fanum instauravit *Izaak*, *Gen.* 26. *v.* 25. Sichemi *Jacob*, *Gen.* 33. 20. qui et in Mesopotamiam profecturus, aliud Bethele vovit, loco ubi Deus ipse apparuerat, *Gen.* 28. *v.* 22. Hic autem voti formulam velim cogitate expendas. *Si prospere, inquit, reversus fuero——tum lapis hic, quem in statuam disposui, erit Domus Dei.* Audi, domum Dei dicit; aut igitur Ædem Deo vovit *Jacob*, aut saltem locum, quem sacris circumscripturus erat, appellavit Ædem. Hujus modi autem, & hac, quam dixi, forma, Loca, Patriarchæ sacris obligasse putandi; non tantum pro necessitate vitæ rusticæ, & pastoritiæ (quod tamen hic non negligendum:) sed etiam ex ritu, & more prisco. Quale enim in principio Deus fecit Hominibus habitaculum, talia et illi fecerunt Deo. Hominem in Paradiso collocavit Deus, homines Deo plantarunt sacros Paradisos, id est, Lucos. Hæc nimirum vera Lucorum origo: in quibus principio Patriarchæ Deum verum; postea, multæ gentes multos quoq; Deos sunt venerati. Deinde, cum

Domus & Urbes ædificari cæptæ, & mutari ratio habitandi: tandem mutarunt quoq; Loco sacra, & Palatia Deo posita; ut, quo homines habitarent modo, habitaret etiam Deus. Quæ caussa erat, dum populus in deserto Tabernaculis uteretur, ut ipse Deus curaverit sibi fieri Tabernaculum: cum vero Cananitide occupata, habitarent in domubus cedrinis, etiam Deo posita est Ædes cedrina: ut æque magnifice habitaret ipse, atque dederat habitare hominibus. Quamvis longo post tempore apud Gentes mansit consuetudo, ut Templa in Urbibus tantum haberentur, in villis tantum Luci. *Cic.* 2. de legibus. *Constructa a patribus delubra in urbibus habento: lucos in agris habento.* Unde Persius Lucum cum rure junxit Sat. I.——*Nec ponere lucum Artifices, nec rus saturum*—— Ut vel hinc scias, Lucos principio, ut dixi, accommodatos vitæ agresti & sylvanæ.

At saltem, inquiunt, Apostolorum ævo, & proximo, Templa nulla, nulla Fana. Imo tu objectionum vanus. Nam quid mihi ingeris tempora extraordinaria ad mensuram & legem ordinariorum? Multa sunt, fateor, in Ecclesiæ rebus, in quibus nihil ad dissimilitudinem valere potest, aut debet temporum dissimilitudo, in aliis vero (ea plerunq; *est externorum* indoles) non parvum habent ad varietatem momentum temporis conditio varia. In illis igitur non ægre te ferrem sic objicientem, in his, nimis ipse a ratione absim, nisi omnem sequelæ rationem abesse dixerim.

Israelitis in Deserto natis Circumcisionem dilatam

latam legimus, & multa ibidem pro temporis ratione tolerasse Deum, quæ terram promissam adeptis, & confirmatis postea rebus, ultra noluit indulgere, *Deut.* 12. 8. *Non facietis* (Mosis sunt verba) *secundum omnia, quæ nos hic facimus hodie.—— Non enim adhuc ingressi estis ad locum illum quietis, & ad possessionem illam, quam Jehova Deus tuus dat tibi.* Simile hic tu de primis Christianis cogita; cum Ecclesia, ob persecutionem delitescens, velut in solitudine egisse dicitur.

Christianorum Sacella Apostolorum tempore.

Sed quorsum ego hæc talia? non utar hoc effugio: quinimo fidenter assevero, Christianis jam Apostolorum ævo fuisse Loca sua sacra, seu Sacella: neque in omni promiscue loco ad Dei cultum convenisse. Sacella, inquam, habuerunt, in primis forsan initijs occulta illa, neque adeo vulgo Gentium conspicua; quod aut partes forte, aut intra ambitum essent privatarum ædium; ipsa tamen nequaquam privata. Fallunt enim, & falluntur, qui, quasi publicum esse non possit, quod semotum a conspectu publico, nimis importune urgent, quia palam Synaxes suas non celebrarint primi Christiani, ideo non publicis, sed privatis convenisse locis. Aliud omnino *Paulus* innuit de Corinthiorum Ecclesia, 1. *Cor. c.* 11. De nomine hic non contendam, an cœtum Ecclesiam dixit *Paulus*, an locum cœtus: sed de re ipsa. Habuerunt, inquam, Corinthij Locum sacris usubus peculiariter destinatum; non privati, sed publici juris.

D. Paulus.

Quid

Quid enim ? annon objurgat eos Apostolus, quod propriam quisq; cœnam sumeret in Loco sacro ? *Enimvero*, inquit, *num domos non habetis ad comedendum & bibendum ? aut Ecclesiam Dei contemnitis ?* ergo Ecclesia Dei, seu mavis, Locus Ecclesiæ, non erat Οἰκία εἰς τὸ ἐσθίειν καὶ πίνειν; ergo neque privati juris, neq; ad usus cujusvis privatos & communes. Iterum, *Quod si quis esurit, domi* (ἐν τῇ Οἰκίᾳ) edat : ne ad condemnationem conveniatis. Ergo Locus sacrorum conventuum non erat, ubi quispiam domi erat: adeo enim hic abjungit *Paulus*, ut plane ei contrarium sonet ἡ Οἰκία, loco ad religionis conventum sacro. Quid vero postea factum seculo ab Apostolorum proximo, ab Ignatio discas, cujus integrum tibi locum adscriptum dabo, ex Epistola ad Magnesios. Πάντες, inquit, ἐπὶ τὸ αὐτὸ ἐν τῇ προσευχῇ ἅμα συνέρχεσθε, μία δέησις ἔστω κοινὴ, εἷς νοῦς, μία ἐλπὶς ἐν ἀγάπῃ, ἐν πίστει τῇ ἀμώμῳ, τῇ εἰς Χριστὸν Ἰησοῦν, οὗ ἄμεινον οὐδὲν ἐστι. Πάντες ὡς εἷς, εἰς ΤΟΝ ΝΑΟΝ ΘΕΟΥ συντρέχετε, ὡς ἐπὶ ἓν θυσιαστήριον, ἐπὶ ἕνα Ἰησοῦν Χριστὸν τὸν Ἀρχιερέα τοῦ ἀγεννήτου θεοῦ : En, quod pauci credunt, & tu miraberis, sacrarum synaxeon *Locum* ΝΑΟΝ θεοῦ dictum, vel Ignatij ævo. Ut enim in alias hujus *Hieromartyris* Epistolas sis iniquior, hanc, spero, non dices supposititiam.

Ignatius, Anno 100.

De hujus seculi fine, aut tertij initio, *Tertullianum* testem advoco, qui lib. de Idololatria, *Cap.* 7. ut

Tertul. Anno 200

ut ostendat, quam dissonum, imo plane e diametro esset religioni Christianæ, Alumnum ejus Simulacrorum & Idolorum esse artificem: *Tota*, inquit, die *ad hanc partem* fidei zelus *perorat*, *ingemens Christianum ab idolis ad* Ecclesiam venire, de *adversaria officina ad Domum Dei venire*. Audi hic, fuisse jam Tertulliani ævo, quod *Domum Dei* appellaverint, sed & *Ecclesiam*.

Imo adversus Valentinianos *cap*. 3. Domus hujus & formam & situm expressit illis verbis; *Nostræ columbæ Domus simplex* (id est, non in latebris, nec sinuosa, ut serpentum) etiam in æditis (id est conspicuis, non ut Valentinianorum in occultis) *& apertis ad lucem* (id est, ad Solis ortum conversis) *amat enim figuram Spiritus Sancti* (id est, columbinam, quarum cellulæ non sunt occultæ, aut ambagiosæ) *Orientem Christi Figuram*; eum nempe *Justitiæ Solem*, *Mal.* 42. & Ανατολὴν ἐξ ὕψους, orientem ex alto *Luc*. 1. 78. indigitat Scriptura. Nam quamvis tunc temporis Ecclesias non valde magnificas fuisse concederem: perperam tamen, & contra Autoris mentem eo torquent multi vocabulum, *Simplex*. Quippe Tertullianus Serpentibus comparat Valentinianos hæreticos, quod Eleusiniorum Cereris ritu sacra sua nescio quibus occultarunt, & mysteriorum anfractubus, & latebris locorum; quibus Orthodoxorum, ut columbarum, opponit simplicitatem, omnia contra, etiam loca ad cultum aperta, obvia, et conspicua habentium. Quid autem hæc ad paupertatem, ad magnificentiam? nec ego certe video, quomodo in ornata & pau-

ut ostendat, quam dissonum, imo plane e diametro esset religioni Christianæ, Alumnum ejus Simulacrorum & Idolorum esse artificem: *Tota*, inquit, die *ad hanc partem* fidei zelus *perorat*, *ingemens Christianum ab idolis ad* Ecclesiam venire, de *adversaria officina ad Domum Dei venire*. Audi hic, fuisse jam Tertulliani ævo, quod *Domum Dei* appellaverint, sed & *Ecclesiam*.

Imo adversus Valentinianos *cap*. 3. Domus hujus & formam & situm expressit illis verbis; *Nostræ columbæ Domus simplex* (id est, non in latebris, nec sinuosa, ut serpentum) etiam in æditis (id est conspicuis, non ut Valentinianorum in occultis) *& apertis ad lucem* (id est, ad Solis ortum conversis) *amat enim figuram Spiritus Sancti* (id est, columbinam, quarum cellulæ non sunt occultæ, aut ambagiosæ) *Orientem Christi Figuram*; eum nempe *Justitiæ Solem*, *Mal.* 42. & Ανατολὴν ἐξ ὕψους, orientem ex alto *Luc.* 1. 78. indigitat Scriptura. Nam quamvis tunc temporis Ecclesias non valde magnificas fuisse concederem: perperam tamen, & contra Autoris mentem eo torquent multi vocabulum, *Simplex*. Quippe Tertullianus Serpentibus comparat Valentinianos hæreticos, quod Eleusiniorum Cereris ritu sacra sua nescio quibus occultarunt, & mysteriorum anfractubus, & latebris locorum; quibus Orthodoxorum, ut columbarum, opponit simplicitatem, omnia contra, etiam loca ad cultum aperta, obvia, et conspicua habentium. Quid autem hæc ad paupertatem, ad magnificentiam? nec ego certe video, quomodo in ornata & pau-

pertina domus (hunc illi simplicitati tribuunt sensum) Spiritus tam gratiarum divitis gereret figuram.

Constitut. Apostol. Sed, ut pergam, Tertulliano prorsus consonat Constitutionum Apostolicarum autor, non quidem Apostolici, at hujus saltem ævi.

Hic *lib. 2. cap.* 57. de sacrorum conventuum loco, ὁ μὲν Οἶκος, inquit, ἔστω ἐπιμήκης, κατ' Ἀνατολὰς τετραμμένος, ἐξ ἑκατέρων τῶν μερῶν τὰ παστοφόρια πρὸς Ἀνατολὴν, ὅστις ἔοικε νηΐ, κείσθω δὲ μέσος τοῦ Ἐπισκόπου θρόνος, παρ' ἑκάτερα δὲ αὐτοῦ καθεζέσθω τὸ Πρεσβυτέριον, καὶ οἱ Διάκονοι παρεστάσθωσαν εὐσταλεῖς πλείονος ἐσθῆτος, &c.

Ad hoc quoq; seculum, si non ulterius, pertingit, quod Eusebio testatum *Eccles. Hist. lib.* 8. *cap.* 1. ubi agit de felici rerum Christianarum statu ante Dioclesianum. Πῶς δ' ἄν τις, inquit, διαγράψειε τὰς μυριάνδρους ἐκείνας ἐπισυναγωγὰς, καὶ τὰ πλήθη τῶν κατὰ πᾶσαν πόλιν ἀθροισμάτων, τάς τε ἐπισήμους ἐν τοῖς ΠΡΟΣΕΥΚΤΗΡΙΟΙΣ συνδρομάς, ὧν δὴ ἕνεκα μηδαμῶς ἔτι ΤΟΙΣ ΠΑΛΑΙ ΟΙΚΟΔΟΜΗΜΑΣΙΝ ἀρκούμενοι, εὐρείας εἰς πλάτος ἀνὰ πάσας τὰς πόλεις ἐκ θεμελίων ἀνίστων Ἐκκλησίας.

Diocletian. regnare cœpit An. 204. Expende verba, ταῖς πάλαι Οἰκοδομήμασιν μηδαμῶς ἀρκούμενοι. Quando tu ædificata censes, quæ ante Diocletiani imperium dici potuerint παλαιὰ

οἰκοδο-

οἰκοδομήμασι? nonne uno aut altero ante seculo? Aut nihil video, aut priscum, ut vere possit dici, non video, quod unam saltem non implevit annorum centuriam.

CAP. IX.

Responsum ad Objectionem de Omni-præsentia. Illam non magis nobis, quam Judæis Templi rationem adimere; neque omnem Dei presentiam a nobis Templis adstrictam; sed specialem ejus modum. Quomodo hic modus dictus in sacris literis: item aliter objectis responsum.

ULtimum mihi restat sternendum agmen; quod sub Omni-præsentiæ vexillo. Ubiq; ais esse Deum, & ex sacris literis nos doceri, *non habitare eum in Templis manufactis. Recte.* Agnosco quod ex sacris literis; at vero hoc idem sub lege dictum aio, & de Templo *Solomonis*, quod tamen non negaveris fuisse Templum. Non magis igitur nobis adimit rationem Templi, quam illis adimebat. *Nam.* 1. *Reg.* 8. *v.* 27. *An revera,* inquit *Solomon*, *habitaret Deus in terra? ecce Cæli ipsi, & Cæli Cælorum non capiunt te: quanto minus Domus hæc quam ædificavi.* Attamen ipse supra *v.* 13. *Plane*, inquit, *ædificavi tibi Domum Habitaculi, stationem, in qua resideas in secula.* Et Deus ipse de Tabernaculo, in cujus locum subijt hoc Tem-

 plum

plum, *Exod.* 25. *v.* 8. *Faciant*, inquit mihi (*Israelitæ*) *Sacrarium*, *ut habitem inter eos.* Et de Cælis ut dicam, quoties in supplicatione sua *Solomon* Cælum vocat Habitaculum Dei; Locum & stationem habitationis ejus, & quid? Num impie nos Deum compellamus, *Pater noster*, qui es in Cælis? at Christi exemplo facimus. Age igitur, etiamnum Omni-præsentiam Dei ingeris? Certe inquis, apud *Jeremiam* dicit Dominus, Ego Cælum & terram impleo. Fateor: At tu mihi interim expedias velim, quid illud *Jacobi* sibi voluit *Bethele* a viso divino evigilantis. Certe inquit, Jehova est in hoc loco: attamen ego nesciveram. Quid hic putas? an ignorasse Omnipræsentiam Dei? an nondum satis evigilasse Patriarcham? utrumcunque dixeris, impie & falso dixeris. Videsis ergo Argumentator, quam non privatum in nos tuum telum: imo si te sequamur interpretem, quam manifesta pugna, & indissolubilis plane nodus.

Verum nos, ut rem utrobiq; præstemus salvam: ut nec de prærogativa sua periclitentur Templa, nec de veri consensu divina elogia: ecce totum hoc difficile triplici responso expedimus. Primo sic, Deum in Templis & locis sacris non habitare inclusione Essentiæ, sed speciali præsentiæ modo; quod ad illam ubiq; esse; quod ad hunc, non esse ubiq;. illa Cælum & terram implere; hoc in Cælo esse; in terra non adeo; in sacris locis; non in omnibus adeo locis. Idcirco *Jacob*, qui Essentiæ ubiquitatem prope didicerat, in *Bethele* tamen, nesciverat fuisse Deum: nempe

nempe tamen speciali præsentiæ modo. Hunc autem peculiaris præsentiæ modum *Faciem Dei dictum*; & qui eo venirent, *coram Deo* venire, coram Deo consistere: eundemq; phrasi ista *Collocationis nominis Dei* expressum: item oculi, *& cordis Dei* metaphoris: ut 1. *Reg. cap.* 9. ubi tria ista conjuncta reperies in sermone Dei ad *Solomonem. Consecravi*, inquit, *Domum quam ædificasti; ut collocem nomen meum ibi usq; in seculum: eruntq; oculi mei, & Cor meum ibi omnibus diebus* Est enim peculiaritas hæc, quasi Cor & oculus præsentiæ divinæ. Secundo, Deum non habitare in Templis manufactis, hoc aio, eo sensu capiendum, non habitat, ut nos habitamus; quasi ijs indigeret ad habitandum. Atq; ad hanc mentem temperanda esse verba *Pauli* discas, ex ipsis *Pauli* verbis. Deus, inquit, *qui fecit Mundum, & omnia quæ in eo sunt, quum sit Cæli & terræ Dominus, in manufactis templis non habitat; nec manibus hominum colitur, alicujus rei egens; quum ipse dat omnibus vitam & halitum & omnia.*

Postremo, non habitat Deus in Templis manufactis; qua nimirum, aut quia manufacta: quæcunq; tandem sit operis forma, quantacunq; magnificentia. Non fabricæ enim modus, aut artificis manus divinam accersit præsentiam: sed usus ad Deum verum, vere, riteq; colendum.

CAP.

pertina domus (hunc illi simplicitati tribuunt sensum) Spiritus tam gratiarum divitis gereret figuram.

Constitut. Apostol. Sed, ut pergam, Tertulliano prorsus consonat Constitutionum Apostolicarum autor, non quidem Apostolici, at hujus saltem ævi.

Hic *lib.* 2. *cap.* 57. de sacrorum conventuum loco, ὁ μὲν Οἶκος, inquit, ἔςω ἐπιμήκης, κατ' Ἀνατολὰς τετραμμένος, ἐξ ἑκατέρων τῶν μερῶν τὰ παςοφόρια πρὸς Ἀνατολὴν, ὅςις ἔοικε νηΐ, κείσθω δὲ μέσος τοῦ Ἐπισκόπου θρόνος, παρ' ἑκάτερα δὲ αὐτοῦ καθεζέσθω τὸ Πρεσβυτέριον, καὶ οἱ Διάκονοι παρεςάσθωσαν εὐςαλεῖς πλείονος ἐσθῆτος, &c.

Ad hoc quoq; seculum, si non ulterius, pertingit, quod Eusebio testatum *Eccles. Hist. lib.* 8. *cap.* 1. ubi agit de felici rerum Christianarum statu ante Dioclesianum. Πῶς δ' ἄν τις, inquit, διαγράψειε τὰς μυριάνδρους ἐκείνας ἐπισυναγωγὰς, καὶ τὰ πλήθη τῶν κατὰ πᾶσαν πόλιν ἀθροισμάτων, τάς τε ἐπισήμους ἐν τοῖς ΠΡΟΣΕΥΚΤΗΡΙΟΙΣ συνδρομάς, ὧν δὴ ἕνεκα μηδαμῶς ἔτι ΤΟΙΣ ΠΑΛΑΙ ΟΙΚΟΔΟΜΗΜΑΣΙΝ ἀρκούμενοι, εὐρείας εἰς πλάτος ἀνὰ πάσας τὰς πόλεις ἐκ θεμελίων ἀνίςων Ἐκκλησίας·

Diocletian. regnare cœpit An. 204. Expende verba, ταῖς πάλαι Οἰκοδομήμασιν μηδαμῶς ἀρκούμενοι. Quando tu ædificata censes, quæ ante Diocletiani imperium dici potuerint παλαιὰ

οἰκοδο-

οἰκοδομήματα? nonne uno aut altero ante seculo? Aut nihil video, aut priscum, ut vere possit dici, non video, quod unam saltem non implevit annorum centuriam.

CAP. IX.

Responsum ad Objectionem de Omni-præsentia. Illam non magis nobis, quam Judæis Templi rationem adimere; neque omnem Dei presentiam a nobis Templis adstrictam; sed specialem ejus modum. Quomodo hic modus dictus in sacris literis: item aliter objectis responsum.

Ultimum mihi restat sternendum agmen; quod sub Omni-præsentiæ vexillo. Ubiq; ais ille Deum, & ex sacris literis nos doceri, *non habitare eum in Templis manufactis. Recte.* Agnosco quod ex sacris literis; at vero hoc idem sub lege dictum aio, & de Templo *Solomonis*, quod tamen non negaveris fuisse Templum. Non magis igitur nobis adimit rationem Templi, quam illis adimebat. *Nam.* 1. *Reg.* 8. *v.* 27. *An revera*, inquit *Solomon*, *habitaret Deus in terra? ecce Cæli ipsi, & Cæli Cælorum non capiunt te: quanto minus Domus hæc quam ædificavi.* Attamen ipse supra *v.* 13. *Plane*, inquit, *ædificavi tibi Domum Habitaculi, stationem, in qua resideas in secula.* Et Deus ipse de Tabernaculo, in cujus locum subijt hoc Tem-

 plum

nempe tamen speciali præsentiæ modo. Hunc autem peculiaris præsentiæ modum *Faciem Dei dictum*; & qui eo venirent, *coram Deo* venire, coram Deo consistere: eundemq; phrasi ista *Collocationis nominis Dei* expressum: item oculi, *& cordis Dei* metaphoris: ut 1. *Reg. cap.* 9. ubi tria ista conjuncta reperies in sermone Dei ad *Solomonem. Consecravi*, inquit, *Domum quam ædificasti; ut collocem nomen meum ibi usq; in seculum: eruntq; oculi mei, & Cor meum ibi omnibus diebus* Est enim peculiaritas hæc, quasi Cor & oculus præsentiæ divinæ. Secundo, Deum non habitare in Templis manufactis, hoc aio, eo sensu capiendum, non habitat, ut nos habitamus; quasi ijs indigeret ad habitandum. Atq; ad hanc mentem temperanda esse verba *Pauli* discas, ex ipsis *Pauli* verbis. Deus, inquit, *qui fecit Mundum, & omnia quæ in eo sunt, quum sit Cœli & terræ Dominus, in manufactis templis non habitat; nec manibus hominum colitur, alicujus rei egens; quum ipse dat omnibus vitam & halitum & omnia.*

Postremo, non habitat Deus in Templis manufactis; qua nimirum, aut quia manufacta: quæcunq; tandem sit operis forma, quantacunq; magnificentia. Non fabricæ enim modus, aut artificis manus divinam accersit præsentiam: sed usus ad Deum verum, vere, riteq; colendum.

CAP.

ſunt, quæ poſſeſſoris digniſſimi. Secundo, idipſum adfirmatum habeo ex ſacris literis. *Jehova*, inquit, *Deut.* 26. 28. *Stipulatus eſt ſponſionem a te hodie, te fore ei populum* peculiarem, — *ut efficiat te* ſublimem *ſupra omnes gentes, quas fecit, laude, nomine & gloria*; *& ut ſis populus* Sanctus *Jehovæ Deo tuo, quemadmodum locutus eſt.* Audi hic populum peculiarem, ſanctum, ſublimem. Peculiarem; ideo Sanctum. Sanctum; ideo ſublimem ſupra omnem populum. Deniq; adeo agnata eſt hæc proprietas rebus Sanctis, ut ipſa nomina Sancti, & Divini, abierunt in notionem Excellentiæ. Hinc apud principem Poetarum ἱερὸν eſt τὸ μέγα & quod in ſuo genere præſtat. ἱερὸν κνέφας τὸ μεγὰ καὶ βαθὺ· ἱερὸς βοῦς idem. Sic ἱερὸν μένος Ἀλκινόοιο; ἱερὴ ἴς Τηλεμάχοιο. etiam Δῖον Ὀδυσσῆα audias & Λακεδαίμονα δῖαν.

Quam locutionem nec Hebræa lingua ignorat. *Abramum* enim, *Gen.* 23. 6. appellant Hethitæ נשיא אלהים principem Dei; id eſt, honoratum & excellentem. Et *Ninive Jonæ* 3. audit עיר־גדלה לאלהים *civitas magna Deo*, id eſt Urbs ampliſſima, & nobiliſſima. Plura non addam. Res magnæ & egregiæ Dei dicuntur, & ſacræ: quia res Dei, & ſacræ, res magnæ ſunt & egregiæ. Atque ita de Sanctitate dixi, quæ pro inſtituto meo, & pro mente. Laus æternæ Menti.

Diſſertatio

Venerationem univerſe finio, Agnitionem eminentiæ habitam; eſtq; duplex: Interna & Externa. Interna eſt, quam mens & affectus habent. Externa, quæ ab illis foras oſtenditur actu aliquo externo. Ab illis dixi. Mentem autem innuo & affectum: idq; jure. Non enim ſunt hæ ſpecies æquo jure; ſed, ut logici loquuntur, Πρὸς ἕν: quod nimirum priore poſterior habeat, quod genus habet; id eſt, ſit Veneratio: omnis enim externa ſignificatio, ut ut operoſa, intrinſecus non oriunda, inanis eſt: nec Venerationem vere dixeris, ſed larvam hujus.

Porro utraq; harum etiamnum tripliciter mihi partienda; in Religioſam, Sacram, Civilem. Religioſam voco; Quæ Eſſentiali ſanctitati deferenda, & eminentiæ ſuper omnia ſublimi, id eſt, Deo. Sacram, quæ relative ſanctis: Civilem, quæ civili ratione eminentibus. Prima ſola abſoluta eſt, cum Deo abſolute detur, & propter ipſum: ſecunda propter relationem ad Deum: tertia propter imaginem. Omnis enim Eminentia civilis, non a Deo ſolum eſt; ſed & imago Dei. De Regibus aperte dictum: Vos Dij eſtis. Et ut illi poteſtatis; ita Parentis etiam potentiæ, Senes æternitatis divinæ gerunt imaginem. Quantum jam a Deo Relatio ad Deum: Quantum Imago pura ab archetypo: tantum diſtat Veneratio ſacra & civilis ab religioſa; non gradu tantummodo, ſed & ſpecie; imo plus quam ſpecie. Etenim Specierum analogarum, ſeu Πρὸς ἕν (tales autem hæ ſunt) ea eſt indoles & natura, ut cum ge-

nere nec æque participent, nec plene conveniant: ideo discrepent plus quam specie.

Jam ex hac Venerationis triga, Sacram solam destinavimus futuro sermone illustrandam. Nec id te moveat, quod Sacram dixi ad differentiam; quasi Religiosa etiam non esset sacra. Ad has enim angustias distinctionum cogit me verborũ inopia. Quam ut tu recta mente suppleas, quæso, sic capias meam mentem; religiosam quidem venerationem sacram esse; sed & plus quam sacram: hanc autem a me specialiter dici Sacram, quod simpliciter sit, & tantum sacra; non etiam Religiosa.

Trichotomiam autem hanc aliorum in hoc negotio Dichotomijs prætuli, ut tutam magis & illustrem. Horrui enim λατρείας, & δουλείας Acroceraunia; divisionem principio & per se non malam, nisi ea quidam usi male: nunc certe a λογομαχία lubricam & perplexam.

Nec tamen posterius illud δουλεία; membrum satis commode aptaveris omni Venerationi sacræ: personis quidem facile; non item Rebus sacris. Quid enim? qui proprie Rebus (res hic a personis habeo distinctas) δουλείαν exhibuerit: idem conjugatorum lege & proprie rerum diciretur δοῦλος: at hoc dictu incommodum; quia non rebus personæ, sed res personis subjiciendæ. De altera illa quorundam e nostris in Religiosam & Officiosam, vereor nimis, ut illud officiosum parum absit a civili: aut si sacrum admittat; non tamen pro bono aut claro hujus Doctrinæ futurum, ut Sacrum civili sic eamus confusum.

Quin

Quin redeo ad id, quod proprie ad meam Spartam; & Venerationem sacram supra mihi utcunq; descriptam definio; primo brevius, Actum rem Sanctam sancte habendi: explicatius vero, Qua verenter habemus rem sanctam mentis, affectuum, omniumq; actionum nostrarum, quæ erga aut circa ipsam, conformitate ad ipsam. Hoc nimirum est rem sanctam sancte habere: hoc est agnoscere Eminentiam sanctam; cum cogitationes, cum affectus actionesq; nostræ, quæ circa ipsam, exiguntur quasi ad sanctitatis eminentiam. Sicut enim cognitio omnis est a conformitate mentis cum re cognoscenda: ita agnitio voluntatis etiam, affectuumq; cum re agnoscenda. Nam illa, ut discriminem, solius est mentis; hæc voluntatis affectuumq; menti mixtorum. Porro, quæ sunt rei sanctæ ad eminentiam essentialia; eadem sunt ad verenter seu eminenter habendum requisita. Talia duo sunt, Peculiaritas, quam dixi, & Differentia a rebus communibus. Illa essentia est rei sanctæ, unde fluit eminentiæ seu præstantiæ attributum: hæc gradus est ad ipsam. Sicut autem utrunq; Eminentiæ rei sanctæ necessarium est, ut sit: ita utriusq; æstimatio & agnitio ad Agnitionem eminentiæ: quod enim Philosophi dicunt, prout res in essendo habent, ita quoq; habere in cognoscendo: ei nos adjicimus, ita quoq; habere in agnoscendo. Breviter igitur sic habe. Qui eminenter, seu eminenti loco habet, quod ex Sanctitate eminet; is revereretur & veneratur: quod vero eminenter habetur, necesse est quoq; præ alijs haberi peculiariter, & ab illis

 differenter.

differenter. Cum autem tribus iſtis abſolvatur Sanctitas ipſa; fit, ut idem ſit venerari ſeu honorare rem ſanctam, atq; ipſam habere ſancte. Ut qui rem ſanctam præ alijs peculiariter, ab alijs differenter, & ſuper alias eminenter & ſublimiter habuerit: Idem ſancte habuerit & veneranter. Hinc ſacris literis veneranter habere rem ſanctam, ſanctificare dicitur. *Sanctificabis* diem ſeptimum, id eſt, ſancte ſeu veneranter habebis, aut ſancte ages hunc diem. Ita *Solomon*, 1 *Reg.*8.*v* 64. *Sanctificavit internam partem atrij, quæ erat ante Domum Jehovæ, eo quod paraſſet ibi holocauſta & munera.* Id eſt, non conſecravit, hoc enim jam ante factum; ſed ſancte habuit, & honoravit actubus in eo religioſis. Item in oratione dominica, Sanctificetur nomen tuum, eſt, ſancte & veneranter habeatur nomen tuum.

Laborat tamen hæc vox ambiguitate ex duplici ſignificato. Interdum enim eſt ex non ſancto ſanctum facere, id eſt Deo addicere & conſecrare; Hebræis fere הקדיש in Hiphil, alias eſt, quod dixi ſancte habere, ſancte uti, Hebræis קדש in Piel: quo diſcrimine de Hebraicis verbis obſervato, proclive erit conciliare duo illa loca contradictorie alioquin pugnantia; primum *Exod.* 13.1. *Allocutus eſt Jehova Moſen dicendo; Sanctifica mihi omne primogenitum, quicquid aperit vulvam apud Iſraelem ex hominibus & jumentis: meum enim eſt.* Sed nunquid non contrarium ſanxit, *Lev.* 27.*v.* 26. *Veruntamen*, inquit, *primogenitum, quod primum gignitur Jehovæ ex beſtijs, ne quis ſanctificato illud, ſive bos, ſive parva pecus*: Jehovæ eſt. Jehovæ? quid,

quid, inquam, si Jehovæ? Monstri simile: si uni eidemq; ratiunculæ vim tribuas ad contrarii m illationem. Sanctifica primogenitum, quia Jehovæ est; ita prius habuit. Ne sanctifices primogenitum; quia enim Jehovæ est: ita posterius habet. At tu sic expedito hunc nodum. *Sanctifica mihi omne primogenitum*; *id est* קדש sancte habeto, sancte utitor: quia scilicet Jehovæ est: bona ratio, ut quod Jehovæ sanctum, idem habeatur sancte, & sanctis cedat vsubus. Item, *Primogenitum nemo sanctificet*; id est, הקדיש nemo consecret. Illatio hæc non minus bona, non tu facies sanctum, qui jam sanctum est: Jehova ipse fecit sanctum. Differentia hæc insignis est; ut minus sit perpetua, & tamen ex ijs, quæ haud putares: ad eam flectas multa: ego vero me ad id a quo deflexi.

Dixi enim, Venerationem sacram positam esse in rem sanctam peculiariter & differenter habendo Quod de omni honoris etiam civilis significatione verum, speciatim monstrabo de Honore sacro, ex dictis & edictis sacris. Primo igitur, de sacro Unguento præceptnm, *Exod.* 30. 31. ut veneranter & sancte haberetur. Oleum, inquit, Unctionis *Sanctæ est hoc mihi per generationes vestras*, id est, sancte habebitis mihi hoc oleum per generationes vestras. Quo jam hoc modo fiat, qua via, si quæras, verbo tibi respondebo ex ipso verbo: vsu nimirum peculiari. ***Carnem enim hominis, inquit, ne quisquam eo ungito, aut secundum confecturam ejus ne facitote*** simile ei; rationem audi. *Quia res sancta est.* 1. Totum hujus confecturæ genus Deo

Deo & sacris usibus addicitur. *Res sancta esto vobis*, id est, idcirco vos sancte & veneranter habebitis, peculiariter & differenter ab aliis unguentis habendo. Idem de suffitu sacro lege v. 37. *Secundum hujus suffitus confecturam ne facitote vobis* (id est, hujus confecturæ suffitu communiter ne utimini) *res sancta esto tibi*; id est, tu sancte habebis peculiari & sancto usu.

Atqui omnium apertissime, *Ezek.* 22. 26. profanatio rerum sanctarum per exegesin exponitur, non discernere inter sanctum & profanum *Sacerdotes*, inquit, *prophanant res sanctas meas: inter sanctum & profanum non discernunt*, *&c.* Si non discernere profanatio sit; quid discernere erit, nisi sanctificatio & veneratio? Nec alium certe ob caussam voluit Deus Judæos vitæ institutum magnam partem diversum habere ab aliis Gentibus; nisi ut, quam ipse nationem sibi peculiarem fecerat & sanctam; ipse quoq; se sancte haberet & differenter. Mihi non credis? Deo crede; qui *Levit.* 20. *v.* 24. 25.*&c.* Ego, inquit, *sum Jehova Deus vester, qui discrevi vos a populis.* Vos igitur discernetis *inter bestiam mundam; & immundam, & inter avem immundam & mundam; neque abominandas efficietis animas vestras ulla bestia, aut ulla ave, aut ullo quod premit terram, quæ discrevi vobis ut immunda habeatis. Sed eritis mihi sancti, quia sanctus ego sum Jehova, qui discrevi vos a reliquis populis.* Non igitur ciborum discrimina, neq; munditiei & immunditiei leges & similes observationes alias crediderim ad typum futurorum; saltem præcipue, institutas: sed ad peculiaritatis & sancti-

tatis

tatis ſymbola. Quam idcirco, cum ſublatum ibat Deus, Eccleſiam facturus catholican, promiſcuo ciborum uſu Petro imperato, declaravit tanquam ſigno apprime convenienti, Eccleſiam deinceps ſibi fore ex omni gente promiſcuam. Et, ut hic tandem teſtimoniorum deſinam, hoc ultimum habe ponderis non ultimi: D. nempe Paulum prophanationem ſacræ cænæ non alia dictione expreſſiſſe, quam μὴ διακρίνειν σῶμα τȣ͂ κυρίȣ id eſt, peculiariter non habere, non diſcernere panem myſticum: Ut hinc diſcas, diſcretionem eſſe Venerationem; diſcretim habere, ſanctificare, & vereri ſancte.

CAP. II.

Probatur eam ſacris rebus deberi: ubi brevis primæ tabulæ Decalogi analyſis.

SED jam ſatis, inquis, intelligo, quid ſit & in quibus ſita Veneratio ſacra; at qui probabis, hanc, quam explicaſti, talem, adhuc dum deberi rebus ſacris? Qui inquam, niſi, quod adhuc ſunt res ſacræ: ergo & debitum ſacrarum rerum. Objectum enim quandiu manet, manebit etiam officium circa hoc objectum. Hæc una ratio eſt, et firma; cui addo idem a Deo mandatum in quarto Decalogi præcepto, de quo, ut fidem faciam, prima tabula brevi analyſi mihi aperienda eſt.

Prima tabula exhibet officium noſtrum erga Deum

Deum: id vero eſt vel erga Ipſum, vel erga ea quæ ad Ipſum. Officium erga ipſum Deum vel internum eſt, vel externum. Internum eſt, vt ipſum ſolum agnoſcamus eſſe Deum; id eſt, omnium entium Primum et ſupremum, ideoq; ipſi ſoli honoris, amoris, Timoris et obedientiæ noſtræ deferamus primas et ſupremas, et in hoc eſt primum præceptum. Externum deinde officium eſt, vt cultum hunc externe faciamus θεοπρεπῶς et divinæ naturæ congruenter: neq; Deo ſimilitudinem fingamus vllius rei creatæ, quam, vel ad Ipſum reſpectu, veneremur: *quia Jehova Deus noſter Deus Zelotes eſt*, neq; ferre poteſt, vt creaturæ tanquam objecto, vel repreſentative exhiberetur cultus ipſi debitus. De hoc eſt ſecundum præceptum.

Sic fuit officium erga Deum Ipſum: in reliquis ſequitur officium erga Ea quæ ſunt Dei; quæ iterum vel interne ipſum ſpectant, vel externe. Interne potentia, providentia, voluntas, gratia, &c. ejuſmodi, quæ uno nomine appellantur Dei nomen. De his præcipitur, ne temere aut inaniter habeamus, vſurpemus; & de hoc eſt tertium præceptum. Jam quæ externe Deum ſpectant, ea vero ſunt Peculia Dei, & res ſacræ cujuſcunq; generis, ſeu Perſonæ, ſeu Res ſpeciatim dictæ, ſeu Circumſtantiæ rerum & perſonarum, ut locus et Tempus ſacrum. Atq; de his omnibus affirmo in quarto mandato præceptum, ut ſanctificemus, id eſt, ſancte habeamus, imo ut meminerimus ſancte habere: quia nimirum Dei ſunt. At, inquies: ſola hic de Tempore ſacro mentio; de

de reliquis nulla. Mihi vero hoc ipſum ſatis eſt, quod de tempore ſacro: cum hæc ſit Synecdoche Decalogi propria; ut ex una ſpecie intelligeremus omnes ejuſdem generis ſpecies: ex una rerum ſanctarum ſpecie omnes omnino res ſanctas.

Et quidem particularis propoſitio rationem habens annexam æquipollet univerſali illi, quæ foret integri Syllogiſmi Major. Ut Dies ſeptimus eſt dies Domini Dei tui: Ergo dies ſeptimus eſt ſanctificandus. Enthymema hoc ſi compleveris, Major erit, Omne quod Dei eſt, id nobis ſancte habendum eſt. Jam aſſumo ego, Non ſolum tempus ſacrum, ſed omnes res ſacræ, Perſonæ, Res, Loca, Dei ſunt. Ergo unumquodq; horum eſt ſancte, ſeu honorifice & veneranter habendum.

CAP. III.

Ventum ad Venerationem ſacram dividendam, & magis ſpeciatim exponendam. Prima diviſio in Internam & externam; utraque illuſtrata. Externa amplius diviſa; & de ea Regulæ.

ITA hactenus definivi, explicavi, & adſerui Venerationem ſacram: ſed id promiſcue & univerſe; nunc amplius videndum, quid ea ſpecierum habet, quid diviſionum, quas certe geminas oſtendit, tum ex ſe, tum ex Objectorum varietate ſumendas. Per ſe dividitur, ut omnis vniverſe Veneratio, ita ſpeciatim ſacra in Inter-

nam & Externam Quarum, quas supra finitiones habui, hic inculcare non est animus: sed adaptare rei præsenti. Internam igitur hic dico, Cum interne, & animo rem sacram habemus peculiarem, differentem & sublimem: Externam, Cum idipsum externe præstamus actu aliquo externo; nempe Oris, Gestus, Operis. Oris, cum honorifice & pro decoro sublimitatis sanctæ loquimur, alloquimur: Gestus, cum corpus ipsum singulari & præcipuo quodam motu, situ, habitu quod intus est Venerationis effigiat: Operis deniq; cum item præcipuo tractamus modo, nec sanctis vt vulgaribus vtimur, nec in ijs quæ vulgaria.

De Interna modica lis est; forsan nulla. Quicquid sit, solvunt ea quæ ad genus ipsum dixi generatim; sufficiat igitur tantum posuisse, non vlterius evolvisse. De externa major lis: tum an sit, tum quo modo sit habenda. Illa nimis quam iniqua est, & sine omni ratione. Quæ enim cogitare fas, & affectu intus concipere: cur non & proferre liceret Ore, Gestu, Opere? Certe quod istis ostentare & foras repræsentare nefas: etiam concipere, etiam cogitare impium. Argumentatio hæc solida est & ἀποδεικτική, sed rem porro præceptis & exemplis evincam, cum speciatim mihi ventum ad Venerationem Locis sacris asserendam; quæ principue mihi in animo, fateor, cum primum de Veneratione cogitandi animus: nunc in postremum rejecta locum, nec ita, vt putavi, prolixe explicanda.

Jam vero alteram illam de Modo litem; qua forma, quo actuum externorum genere exhibenda

da Veneratio: eam quidem ancipitem agnosco, & magis tenebris involutam; mihi quoq; ut difficilem, ita nec tutam explicatu. Quid enim? Naufragium hic multorum video: his Scyllæ allisa; illis Charybdi absorpta nave: dum hi Venerationis prætextu idololatriam; illi hujus fuga contemptum inducunt omnis rei sacræ: adeo specie tenus in multis idem, in plerisq; simillimum est, quod externe apparet in Veneratione tam sacra, quam religiosa: vt fines vtriusq; incauta miscuit superstitio, & terminos movit ab antiquo positos. Quos ego aliquatenus dignoscendi & reponendi spe, age, navicula mea audebo per hoc fretum. Sed, ut Augures olim in Cœlo signabant partes; ita ego species in Veneratione vniversa ad augurium veri.

Omnis Externa Veneratio aut Personalis est, aut Realis. Personalem hic voco, Quæ pura puta actione, id est, motu gestuve corporis absolvitur: Realem, quæ præter actionem ipsam, rem inter agendum adhibet, aut agendo efficit: ut qui Principem muneris oblatione honorat, Reali honore facit, quia rem muneris adhibet inter honorandum. Prior harum Personalis per se indifferens est ad Deum & humana; & alterutris tribuitur recte, si mens & intentio recta venerantium. Realis non item: quod multa hic sunt ingenio ad Deum solum spectanti; non autem indifferenti ad Deum & Humana. Hujusmodi quæ dico, sunt omnia, quæ aut de re, aut ad rem fiunt solius Dei propriam; id est, de objecto in solius Dei potestate & jure, aut ad finem ipsi soli peculia-

rem. Objectum intelligo, de quo actio quocunq; modo est, aut significando, aut mutando, aut efficiendo; si hoc enim in Dei solius jure fuerit, & actio ipsa erit ad solum ipsum. In hoc genere est Consecratio quævis. Est enim de re sacra facienda: at hæc solius Dei est, & ab respectu ad ipsum. Item Sacrificium, quod ipsum quoq; consecratio quædam est, & præterea de re animæ quæ subjecta soli Deo. Eodem pertinet Primitiarum, & aliarum quarumcunq; rerum oblatio sive εὐχαριστικὴ pro frugum incremento, pro negotiorum successu, &c. sive, εὐκτικὴ pro exauditione precum: nam hæc de rebus sunt in solius Dei potestate ad conferendum.

Porro, qui externæ Venerationis modus per se, vt dixi, & ad Deum referri potest, & ad ea quæ alia sunt a Deo: is vel ita manet, vt est, indifferens, vel ex accidenti restringitur, caussa vel Circumstantiæ vel Moris. Caussa circumstantiæ, Dei & sacrarum rerum fiunt propria, quæcunq; fiunt inter ipsa sacra. Caussa moris, Dei fiunt propria, quæ more & instituto legitimo vsurpantur erga solum Deum: rerum itidem humanarum, quæ in solis humanis rebus.

Ita breviter omnem in externa Veneratione actum explicui & eduxi in conspectum mentis. Jam in singulis, quid fas, quid nefas, si mihi censere fas, ita censeo.

1. Natura sua ad solum Deum pronum, qui creaturis adhibet ad externam venerationem, purus & proprie dictus Idololatra est; & tales assevero, qui sacrificant, qui consecrant, qui vota faciunt creaturis.

2. Quam

2. Quam venerationis ceremoniam vel omnium gentium publicus, vel alicujus privatus mos Deo fecit proprium, extra Deum adhibere Sacrilegium eſt. Ejuſmodi forſan eſt (aliud in geſtu vix memini) oculorum elevatio ad Cælum; ſin minus, tales certe dixerim, iſtos Eccleſiaſticæ melodiæ Pſalmis Deo cantandis peculiariter conſecratos. An non & Organa quæ vocant? amplio.

3. Quod natura alioquin adiaphora, circumſtantiæ tamen cauſſa fit rerum ſacrarum proprium, qui circumſtantia tali transfert ad res non ſacras, prophanator eſt rei ſacræ. Hæc regula non tolerat ſalutationes, honoris delationes, & allocutiones civiles inter ſacra & in loco ſacro. Nam quæ hæc impietas eſt, cum ad Deum cœperis, ad homines converti, miſſo Deo? Quodcunq; feceris tali loco, tali tempore, ad Deum ſolum faciendum, ſive geſtu, ſive ore, ſive opere.

4. Quod natura pariter & vſu indifferens eſt aut inſtituto humano privatim humanis datum, id fas eſt Deo & ſacris adhiberi: ſi tamen non abfuerit a decoro ſacro. Ut ſi quæ fuerit geſtus decori cæremonia in civilibus tantum adhuc vſurpata, poteſt ea, ſi Eccleſiæ videbitur, etiam Deo adorando adhiberi. Quamvis enim quæ dei ſemel ſunt, noſtra amplius non ſunt, nec debent eſſe: quæ tamen adhuc ſunt noſtra, vel privatim, vel vtcunq; communia; ea ſacrari poſſunt, & Deo fieri propria.

CAP.

CAP. IV.

Altera diviſio Venerationis ſacræ ex Objectis, in Venerationem Perſonarum, Rerum, Locorum, Temporum. In ſingulis aliquid diverſum; præſertim de externis: id leviter oſtenſum.

ABſolvi de Diviſione prima; inſequor alteram, quæ ex Objectis: unde quadruplex mihi exit Veneratio ſacra, Perſonarum, Rerum, Locorum, Temporum. Nam in ſingulis horum, quæ genere vna, ſpecie diverſa eſt Veneratio, propter accommodationem diverſam.

Idq; de vtraq; veneratione verum. Suus enim Internæ eſt in affectu modus: Externæ in effectu mos venerandi. Virum Dei veneror; etiam menſam & altare Dei verenter habeo; etiam alias res ſacras. Atqui lapis eſt, qui eodem affectu lapidem & lignum colit, quo debuit perſonam. Idem de *Loco* & *Tempore* cogita. Veruntamen non negabo, in veneratione interna, vt non facile animadverti, ita difficillime explicari, quam dico, differentiam: & certe, quanta quanta eſt, non aliunde eris diſcernendo, quam ex mente recta, & recto de re veneranda ſenſu. At vero externæ venerationis clara ſunt diſcrimina. Ut enim in rebus naturalibus formarum differentias vix aut ne vix aſſequimur; materiarum oculis vſurpamus: eadem hic ratio: latet quod intus eſt; quod foras prodit, varium ſe prodit & multiforme. Cui rei exemplo illuſtrandæ ternæ iſtæ erunt, quas dedi,

partes

partes huic Venerationi externæ; Oris, Gestus, Operis. Ab oris Veneratione incipiam. Ea duplex est, Loquendi, & alloquendi. Loquendo, honoramus omnem rem sanctam; alloquendo, personas tantum: honorifice enim loquimur de omni re sacra; personas tantum alloquimur honorifice. Gestus vero aut totius est corporis, aut partis. Totius gestu, id est, incurvando aut procumbendo, *&c.* gestu inquam, ipso, aut fallor, aut Personis solis exhibenda: Veneratio, partis etiam, Non personis: vt manuum ablutione, quam veteres vsurparunt in sacris tractandis: aut pedum nudatione, quam in calcandis locis sacris. At tempori honorando adhiberi gestum non dixerim, nisi forte solenne illud festis diebus in vestitu & ornatu studium huc referrem. Veneratio deniq; seu Sanctificatio operis, ea quidem, quod ad Personas, in officio sita est erga personas: nimirum aut ipsorum erga se, aut aliorum erga ipsos: quod vero ad Res, & reliqua Sacrorum genera, in vsu eorum sacro, nempe Rerum, Locorum, Temporum. At in omnibus hisce suus cuiq; generi proprius debetur vsus, opus proprium. Personæ sunt sacris tractandis & administrandis Res alendis personis, aut alias inserviendo ipsis; quarum abusus sacrilegium dicitur: In Locis deniq; & Temporibus sacris sacra fiunt decore, fiunt ordinate.

CAP.

CAP. V.

Reliquis omissis, Locorum & Templorum Veneratio accuratius, & distinctius explicatur: eam duplicem esse; Rei & Circumstantiæ rei: de utraq; dictum: & de precibus privatis, quatenus & quare in Loco sacro habendis.

SED omnia hæc singillatim percurrere nec audeo, nec possum; Unicam mihi seligam Locorum & Templorum venerationem sacram; in quam altius penetrabo, & navigio meo, si possim, transibo illud fretum. Primum autem genera quædam ejus, seu modos monstrabo; vt scias quid tuebor: muniam deinde rationibus & autoritatibus, tam sacris quam ecclesiasticis.

Veneratio igitur Loci sacri alia Rei est, alia Circumstantiæ rei. Illa est, cum res ipsa, seu id, quod fit immediate, fit in honorem loci. Hæc, cum res ipsa Deo quidem fit; & in honorem solius Dei: circumstantia vero rei accommodatur in honorem Loci. Vel sic. Veneratio a circumstantia est, cum actus quidem ipse Deum, eumq; solum, spectat; circumstantia vero agendi honorem loci. Illius exemplum apud nos *capitis apertio*; apud *Orientales*, præsertim *Judæos*, *nudatio pedum*. Vel ideo, quod hæ corporis partes videbantur maxime locis honorandis aptæ, quibus ipsa loca insistimus & premimus; vel quia omnis reverentia humiliatio quædam est; hic autem ritus fuerit humiliationi significandæ, vt apparet ex

ex 2 *Sam.* 15. 30. *Vbi Davides & populus* cum ipso luxerunt, obvolutis seu opertis capitibus, & nudis pedibus. Vt vt sit, hunc ritum vsurparunt etiam Deo monente, *Moses* & *Josua*: nec abnuit hodiernus *Judaismi* mos, nec Mahumeticæ blasphemiæ ab Arabia. Posterioris modi exempla sunt preces, sacrificia, adoratio, & quæ his similia, sacra officia in Loco sacro, aut eo versus peragenda. Nam preces ipsæ, &c. Deo soli fiunt, & ipsis Ipsum solum veneramur: circumstantia vero precum, quod hic loci fiunt, quod huc vel illo versus; id Loco est honori ἀμέσως, ἐμμέσως Deo: quod Loca ea Loca Dei sunt, & propter Deum honoranda.

Ut qui Cælum versus orat aut adorat, non ideo Cælum adorat, sed Dominum Cæli: ita neq; Locum, neq; *Mensam* Dei, aut mysticum Sacramentum, qui in, aut coram illis orat, aut versus illa.

Ut autem illic, gestus circumstantia, reliquis mundi partibus præferri Cælum in honorem quendam expetit Cælo: idem hic puta; tum honorifice & ex decoro sanctitatis haberi Loca & Mysteria sacra; cum in ipsis habentur, aut ad ipsa, quos Deo præstamus actus sacros. Cogita enim mihi tempus sacrum: vt comparando invicem illustriora evadant, quæ velim. Vult Deus vt sancte habeatur, seu honoretur Dies septimus. At qui tandem hoc aut melius fiat, aut magis ad Legislatoris mentem, quam Religionis exercitio & cultu Dei publico. Sed nemo idcirco dixerit Diem ipsum religiose coli, quinimo Deum in die:

colendi vero circumſtantia honorari ipſum diem. Idem hic cenſe; Cultu ipſo Deum, circumſtantiarum accomodatione in cultu & ipſum honorari locum,& deberi honorari,quia Dei locus. Unde non immerito hic ſententiæ nimium ſeveræ reos egerim, qui ſuperſtitionis damnant omne precum privatarum ſtudium in Locis ſacris. Mihi certe adeo per ſe nihil ſuperſtitionis habet, vt Venerationis hujus, quam jam ingero, partem dixerim, & hujuſmodi ingredientibus Loca religioſe affectandum. Non quod a loco accedit precibus efficacia, ſed quod Loco honor a precibus. Actubus enim mere civilibus & alienis, etiam privatis, profanantur Templa: quidni ergo religioſis honorentur? Quod igitur Nuptijs conciones nuptiales, quod Funeribus funebres, quod Martyrum Cœmiterijs Synaxes veterum Chriſtianorum: id Loco ſancto preces, ſingula, inquam honori ſingulis adjunctive (ſic loquar) non objective; non a re facta, ſed a circumſtantia faciendi.

CAP. VI.

Eſſe Venerationem ſacram, etiam externam ſacris Locis exhibendam, monſtro ratione, præceptis & exemplis tam ſacris, quam eccleſiaſticis.

Dixi de modis Venerationis Locorum. Jam aſſero ipſam argumentis ſpecialibus & privatis. Nam communibus feci, cum de Veneratione dixi

dixi communiter. Aio igitur Venerationem etiam externam ſacris locis exhibendam: idq; primo affirmo ab impari. Quid enim? Thronum regium honoramus nos caput aperiendo, ſuo modo alij: quia ſcilicet dicatur præſentiæ regiæ; quanto magis Locum divinæ præſentiæ ſacrum? Imo regis Thronum veneramur vel abſente rege; propterea quod ibi ſoleat Rex ſeſe oſtentare populo; quanto magis Locum ſacrum, etiam cum non fiunt ſacra; ideo quia ſoleant ibi fieri?

At inquies, præceptum volo aliquod e ſacris literis. Audi igitur Deum ad *Iſraelitas*, *Levit.* 19 30. *Sanctuarium meum reveremini.* Interne inquis; imo etiam externe: quod enim animo facere, *cur non & foras teſtari liceat?* Audi etiam e rubo ad *Moſen*, *Ex.* 3. 5. *Extrahe*, inquit, *calceamenta tua a pedibus tuis; nam locus in quo ſtas, terra ſancta eſt.* Quod ne aliorſum capias, quam de Loco ob præſentiam Dei ſancto, externa hæc cæremonia venerando, Juſtinus Martyr teſtis eſt, idem eodem fine a Gentibus factitatum, ab imitatione, vt ille putat, *Moſis*; nos liberius Patriarcharum ante *Moſen*; & quod nuper monuimus, veſtigia hujus moris cernere eſt hodie in Synagogis *Judæorum*, & in Turcarum (vt illi Templa vocant) Meſchitis *Quin & ratio huic præcepto adjuncta minime prætereunda eſt. Nam Locus*, inquit, *in quo ſtas, terra ſancta eſt.* Ergo omnis locus ſanctus (hic major erit Syllogiſmi) etiam externa cæremonia venerandus eſt. *Solomonem* porro audi, *Eccl.* 5. 1. *Cuſtodi pedem tuum, cum intraveris Dei Domum.* Cur autem pedem? innuit proculdubio ritum iſtum

Apol. 2.

pedes excalceandi. At ego non negarim etiam internam venerationem hic intelligi tropicẽs: neq; tu pariter externam mihi nega, cum hanc verba ipsa præferant; non adeo illam vt maxime sit ipso operæ præferenda.

At exempla forsan vis. Vide mihi *Jacobum Betheli* a somno experrectum, timentem, & talia referentem, מנורא *quam reverendus hic Locus?* quare autem reverendus? *quia*, inquit, *Jehova est in hoc Loco*, *v.* 16. *Dei domus est & porta Cæli*, *v.* 17.

Verum inquis, agnosco hic Locum sacrum: agnosco internæ venerationis exemplum; externæ nondum video. Non vides? quid? in talia verba prorupisse, statuam erexisse, oleo imbuisse; aut hæc externa sunt dicenda, aut ego tantundem video. Nec his insisto. *Israelitarum* exemplum attexo. Quos *Moses* ex dei præscripto instituit, quemadmodum se compararent ad Deum in monte Sinai conveniendum, *Ex.* 19. *Sanctifices eos hodie & cras*, id est, *Jubeas se sancte habere*, *v.* 10, *Estote parati*, *v.* 14. Primo interne proculdubio; deinde vero externe: primo abstinentia, *ne accedite ad Uxores. v.* 15. secundo munditia *extraordinaria*, *Lavent vestimenta sua*, *v.* 10. tertio de gestu sese singulariter comparando, *v.* 12. *Cavete vobis ne ascendatis in hunc montem*, *attingatisve finem ejus*: quicquid *attigerit hunc montem*, *omnio morte afficitor*. Nimirum eo fine totum hoc factum est, vt mons ille, super quem Deus visibiliter descensurus erat, sanctificaretur. Ut liquet, *v.* 23. *Contestatus es nos*, inquit *Moses* ad Deum, dicendo *Terminum pone huic monti*, *ut sanctifi-*

ces illum; Id eſt, ſanctè habeas & venereris externe: idq; non tantum vt pateſcat, ſed creſcat etiam interior affectus hoc adminiculo. Plurane exempla poſcis? eoſdem *Iſraelitas* adjunge, ad oſtia Tabernaculorum ſuorum adorantes, cum nubis columnam deſcendentem viderint: ipſam quidem nubem nequaquam adorantes, ſed Deum; at verſus nubem quod ibi Deus, id quod ad Venerationem a circumſtantia ſatis eſto.

Quid dicam Sacerdotes *Iſraelis* pedes ſuos lavere ſolitos, quoties Sanctuarium ingrederentur & altare Dei accederent? nimirum vt ſanctè premerent, & calcarent ſanctum pavimentum. Non tamen ego hanc vel illam externæ venerationis formam urgeo: ſed externum tantum, quacunq; forma, urgeo; modeſta modo ſit & decora. His omnibus factum Servatoris addo. Nam ille numularios, mercatores, & reliquam fecem cum ab atrio templi ejecit, ſatis profectò indicavit, Templum ſuum quam noluit profanari, quam voluit honorari externis illic peragendis.

Et ne forte exemplum antiquioris ævi Chriſtianum deſideres; illud unicum, cæteris omiſſis, habe, quod *Greg. Nazianzenus* in Oratione pro patre funebri refert & laudat de matre ſua *Nonna*; Eam quidem Templum Dei adeo eſſe reveritam, vt in eo ne quidem vocem emitteret, niſi de rebus myſticis & divinis; neq; vnquam tergum altari obverteret, aut ſacrum pavimentum conſpueret, ſubjicit, hæc fortaſſe multis res tenuioris momenti videri, ſibi vero πίστεως ἐυρήματα

τα ϗ πνευματικῆς ζέσεως ἐγχειρήματα. Deniq; ut tandem hujus probationis deſinam, ſi eccleſiaſticam ſententiam non defugias, vnaq; ſcires, quam ſunt hæc ſana mente a me hucuſq; defenſa; a udi patres Gangrenſes contra Euſtathium quendam Templorum contemptorem ſic ἐπιλογιζομένους prorſus ad meum ſenſum, Τοὺς οἴκους, inquiunt, τοῦ θεοῦ τιμῶμεν. καὶ μὲν τὰς Συνόδους τὰς ἐπὶ αὐτοῖς, ὡς ἁγίας ϗ ἐπωφελεῖς ἀποδεχόμεθα. οὐ συγκλείοντες τὴν εὐσέβειαν ἐν τοῖς Οἴκοις, ἀλλὰ πάντα τόπον ἐπὶ ὀνόματι τοῦ Θεοῦ οἰκοδομηθέντα τιμῶντες. Audi; non ideo honorari ab ijs Templa, quaſi religionem omnem ipſorum parietibus putarent incluſam, (hoc neq; nos putamus) ſed honorari tamen, quia in Dei nomine ſunt ædificata, id eſt, Deo conſecrata, obligata, addicta, in qua ſana & religioſa ſententia nos acquieſcimus: ad eamq; exigi patimur, quæ hucuſq; diſſeruimus omnia.

CAP. VII.

Ultimo dividitur Veneratio ſacra Locorum, in eam quæ Reverentiæ, & quæ Ornatus. De priore hactenus dictum. Ornatum eſſe duplicem, Magnificentiæ, & Munditiei. Illam Templis deberi probatum, & quatenus.

PОrro vniverſam, quam Templis & ſacris locis aſſero Venerationem, tu adhuc duplicem intellige

intellige, Reverentiæ & Ornatus. Reverentiam appello, quæ & prop.ie Veneratio est, & fere sola in superioribus explicata. Ornatus autem, cujus nunc tractationem adorno, & ipse Veneratio quædam est; quamvis non adeo princeps: Honorat enim, qui ornat: imo Ornamentum honoramentum si dixero, grammaticam analogiam vt minus sequar, de re scio me dicturum ἀναλόγως. Ornatum vero requiro duplicem; vnum ex structuræ splendore & magnificentia, ex munditie alteram. De Templorum autem magnificentia dicturus; vt caveam, quæ in hac caussa multi in hanc vel illam ornatus speciem importuni objiciunt; non simpliciter, sed comparate definio de Modo, & Mensura ornatus sacri: videlicet, Dei Domum esse debere æque, imo magis, quam privatæ aut profanæ, magnificam. In Urbe Templum ædificas? pulcherrimum id sit om.nium in Urbe Palatiorum. In Villa? æquet, imo vincat reliquas in villa ædes. Ratio mihi talis; quia Deo dignum non fuerit, quod non sit in quocunq; genere rerum optimum & dignissimum. Contra feceris, eandem reportabis gratiam ijs qui cæcum & claudum obtulerunt in sacrificium: *Vt vultum tuum non suscipiat Cæli princeps*; imo nedum in honoris, sed contumeliæ partem interpretabitur, quod tu terræ hujus incola Deo te prætuleris; Cænum Cælo, *creaturam Creatori*. Nam Deo sese meliorem & majorem facit, quisquis quod malum est ipsi offert, aut minus suo bonum.

Age jam, satin' validum videtur hoc telum, satin' firmum argumentum, quod a Dei excellentia

progrediur

progreditur ad Eorum, quæ Dei sunt, excellentiam? quod si, ut ut per se satis validum, a jacientis tamen manu videatur imbecille; age iterum, dabo non a mea, sed a sacra manu jaculatum. Ego, inquit *David*, 2 *Sam.* 7. *Habito in Domo cedrina, dum arca Dei habitat inter aulæa*, quasi diceret, prorsus indignum esse, vt Dei Domus magnificentia cederet, vel ipsis regum palatijs. Simile est 1. *Hag. An tempus est vobis desidendi in domibus vestris contabulatis, quum domus hæc mea vasta est?* Etiam hæc expostulatio ducitur a comparatione Dei cum hominibus. Ut Deus hominibus major; ita majori studio, opera, sumptu exornanda domus Dei, quam Domus hominum. Eodem spectant *Solomonis* ad Hiramum verba, 2 *Chron.* 2. *Domus quam ædificaturus sum, magna erit*, (rationem audi) *quia major est Deus noster omnibus Dijs.* Item 1 *Chron.* 29. *Solomon filius meus* (Davidis sunt verba) *puer est & tener: Opus vero hoc magnum est* (*etiam hic rationem nota*) *non enim hominis istud palatium, sed Dei est.* Cui per omnia consonum est ejusdem effatum, 1 *Chron.* 22. *Domum Jehovæ ædificandam oportet esse summe magnificam.*

Pergo, & secundum argumentum adtexo, id a fine sumptum; nam a fine mensuram accipiunt media quæ ad finem. Cum igitur finis sacer sit, omnium finium nobilissimus; & loca huic fini data, debent esse cæteris nobiliora locis, id est, illustria magis & magnifica.

Vicisse satis mihi video binis hisce copiis: Jam leviora jacio tela, primum a Pari. Templa enim moris

moris eſt, ut non ingrediamur, niſi amictu ſolito ſplendidiori; in honorem ſcilicet aut ſacri conventus, aut Dei, loci præſidis: Cur non æq; deceret ipſum Templum communibus ædificijs antecellere? Alterum a nomine; quod Hebræis היכל Templis, & Regum palatijs commune eſt. Magno ſane argumento vt olim fuiſſe, ita hodie debere eſſe Templa magnificentia vel regum palatijs comparanda. At inquis, huic nominis communitati occaſio forte præbita a Templi *Solomonici* magnificentia? Imo aio, ante natum *Solomonem* ὁμωνυμίαν iſtam natam; nam etiam Syrorum idioma, quod ab Hebræo deflexum eſt, de utroq; dicit ſuum היכלא de palatio quidem, *Ezra.* 4. 14. de Templo tam *Hieroſolymitano* quam *Babylonico*, *Ez.* 5. 14. de Solymitano etiam 6. *v.* 5. in decreto Cyri: de Templo & Palatio, *Dan.* 5. *v.* 3. & 5. Quod ego ab Hebraico vſu traductum dixerim, vna cum Syriacæ ortu ab Hebræa. Ideoq; Syriacæ linguæ primordijs antiquiorem regiam templorum magnificentiam affirmo, id eſt coævam certe Patriarcharum ævo.

CAP. VIII.

Objecta & rejecta ea quæ contra Templorum magnificentiam dicuntur: non typicam eam fuisse. De pauperibus objectio invalida; & quatenus templa spolianda; neq; a Patrum ullo damnatam, &c. De Munditie dictum. Rem ἱεροπρεπῆ *esse. Sermonis totius conclusio.*

JAM porro fumi objectionum mihi tollendi, qui obfuſcant hunc ſplendorem. Typicam enim ais fuiſſe hanc magnificentiam; vtq; Templum ipſum Chriſtum ἐνσαρκω θησόμενον, & Deum in carne habitaturum, ita & ornatum figuraſſe excellentiam & perfectionem hujus carnis, ſeu humanitatis Chriſti. Audio, at vero neq; omnis Templi finis incarnationi figurandæ: qua vnicum fateor; qua Domus Sacrificiorum fateor, non qua Dei & Orationum. Quid igitur tu ornatum ad typi ſolius partem refers? Apage conjecturas. Annon *Davidem* & *Solomonem* credis operis ſui ſcopum pervidiſſe? age igitur, iſtis arbitris judicetur lis iſta. *Davidem* roga, quare *opus illud tam magnum*, aut magnificum futurum; reſpondebit, 1 *Chron.* 29. *Non enim hominis iſtud palatium*, ſed Dei eſt. *Solomonem*? *quia inquit*, 2 *Chron.* 2. *Major eſt Deus noſter omnibus Dijs.* At hic fines, hæ cauſſæ cæremoniales non ſunt, ergo præcipuæ ſaltem magnificentiæ iſtius ſcopus θεοπρέπεια moralis erat, non cæremoniale θεανδρικόν.

At

At magnam nobis invidiam conflatum eunt de pauperum indigentia. Indignum enim esse, vt auro splendescant Templa illa externa, dum viva Spiritus sancti habitacula fame contabescant, & inedia: in pauperes vt simus lapides, nimium in lapides profusi. Fatebor equidem, nec invitus, in Templa non insumendum, quod alibi potius, aut melius collocandum: bonum enim quod facit, vt non fiat quod magis bonum, bonum non est; malum censeo. At interim meminerint velim hujusmodi sermonis autores, nos non simpliciter, sed comparate locutos de Templorum ornatu: ne minus sint, quam hominum ædes ornatæ. Deinde non templa sola hoc quod intorquent ariete, sed & regum conquassari palatia, sed multas privatorum ædes. Pauperes indigent? quin igitur tu ædes tuas dirue, quin Regum & nobilium palatia demolire. Pauperes, indigent? quid igitur tibi tantus aulæorum apparatus, & tapetum? Quid tot contignationum & concamerationum deliciæ? quid reliqua supellex otiosa, ornatus supervacuus? Aufer, aufer hæc, inquam; sine quibus & tu honeste, & in eleemosynam versis pauper vivat melius. Adhuc si indigeant pauperes, caussam non dico, quin templis omnem ornatum auferas; imo ipsa: non enim pro templis homines, sed pro hominibus templa sunt condita: vt in re Sabbatica huic simili dixit Servator. Vt enim *Davides*, si aliunde habuisset quod comederet, sanctos panes non attigisset: ita nec tu extra hunc casum, quæ Deo immediate sacra. Quamdiu aliunde veritas potest confirmari, Deus non est eo

 advocandus

advocandus juramento. Dum alijs res dubia disceptari modis, ad Sortes non est recurrendum: quippe hoc esset temere Dei nomen sumere, & profanare quod sanctum est. Idem hic puta, nisi extrema urgeant, nec spolianda sacra, nec minuenda.

Huic sententiæ tale do fundamentum. Bonum omne, seu finis quo agendo collimamus, tripliciter dividitur; in Necessarium, Commodum & Jucundum; quorum Jucundum Commodo cedit; vtrumq; Necessario. Nobis autem Ornatum, & magnificum supplet Jucundi locum. Est etiam Bonum aliud privatum, aliud publicum: publicum item sacrum, & profanum; hic privatum publico cedat, sacro profanum: Sin autem misceantur hæc, ac privatum & publicum, sacrum & profanum alternaveris cum Necessario, Commodo, Ornato: tum certe Necessarium, quale per se honestum est, prætulerim cuicunq; alterius generis bono, etiam privatum publico. Reliqua vero sic senseo; vt Commodo civili præponderet sacrum; ornatumq; hujus, illius ornato; præterea magnificentiam & ornatum sacrum, vt æquem saltem commoditati civili.

Pauperibus igitur subveniendum putas? Idem & ego puto: honestum enim est, & necessarium factu bonum. At hoc ex ijs fieri potest, quibus jucunde habemus? parcatur ijs, quibus commode ex privato? parcatur publico, ex profano? parcatur sacro. Aliter si feceris, profano sacrum postposueris, id est, Deum hominibus. Sed pergunt nobis adversari, & Patrum quosdam aiunt in hunc

hunc quem nos tuemur ornatum effatos multa. At vero Patrum dicta nihil ad nos; qui nullum ornatum in ſpecie ponimus; ſed anteponimus, quam haberent ſacra magnificentiam, ei quam habent non ſacra; imo Patrum horum argumentis, non templorum magis, quam civilium ædificiorum ornamenta perſtringi. Deinde, nego Patres iſtos Templorum ornatum per ſe, & abſolute damnare; ſed immoderatum, ſed indecorum, ſed gravioris momenti rebus prælatum, ſed ſuperſtitioſum, & mala mente ſuſceptum. Ipſos vide, & in verbis eorum diſerte hoc ipſum. In ſumma, quod Chriſtus Phariſæis menthæ & anethi decimationem ſatagentibus, & graviora legis omittentibus; idem illi ingerunt ſui ævi Phariſæis, Graviora quidem illa præcipue facienda, ſed minora hæc non omittenda.

Atque ita jam plene abſolvi de Magnificentia; tranſeo ad alteram quam feci Ornatus templarij ſpeciem, Munditiem ſcilicet; rem cum primis ἱεροπρεπῆ, & ſacra decentem maxime. Argumenta communia, quæ multa poſſem, taceo; propria tantum ingero. Et primo Præſentiam divinam minime decere Immunditiem; quod adeo verum, vt de *Iſraelitarum* caſtris idem mandaret Deus, propter ſingularem in ijs præſentiam. *Quia*, inquit, *Jehova indeſinenter ambulat in medio caſtrorum tuorum, eripiendo te: ideo caſtra tua ſancta ſunto, neq; conſpiciat in te turpitudinem ullius rei, ne avertat ſe a te*, *Deut.* 23. *v.* 15. Secundo, Templa honorifice habenda ſunt; at Immundities extremum contemptum, & viliſſimam vilitatem arguit.

guit. *Quare Jehu*, 2 *Reg.* 10. *v.* 25. Contumelia quam potuit graviſſima affecturus Ædem *Baaliticam*, in latrinam vertiſſe dicitur. At ille *Baalis* Templum, nos Chriſti, (proh pudor) templa in latrinas vertimus; adeo nobis in Deum ignominia non eſt, qua vix majorem in Dei noſtri Blaſphematorem ſtatuere potuit *Nebuchadnezzar* Rex, quam vt domus ejus in latrinam, aut ſterquilinium redigeretur, *Dan.* 3. 29. Poſtremo, adeo Templis munditiem convenire putavit magnus ille Gentium Doctor; vt corpora fidelium templis aſſimilans, argumentum inde duceret de iiſdem morum & vitæ impuritate non temerandis. *Qui ſcortatur*, inquit, *in proprium corpus peccat: an ignoratis corpus veſtrum eſſe templum Spiritus* S. 1 *Cor.* 6. 19. Item 2 *Cor.* 6. *v.* 16, 17. *Vos templum eſtis Dei viventis*; *quapropter* impurum ne *attingite.* Si imaginem Templi non deceat Immundities; multo minus decebit ipſum.

Atque ita finio de Templis, & de omni Veneratione ſacra. In qua, ſi vere ſenſi, ſi Sapienter judicavi; Te Veneror O prima Veritas, O Æterna SAPIENTIA.

PROBLEMA

PROBLEMA.

AN
Alea ſit Sortitio.

DE Alea Προβλημάτιον inſtruo, quam multi Sortitionis damnant. *Mihi non videtur damnanda:* Tu contra ſentis. Age igitur, pugnæ aleam tecũ experiri libet de hac alea: non quidem, vt ipſam, (cui enim hoc bono) ſed vt Sortitionem vindicem; cujus vim & dignitatem multi dum non intelligunt, Aleæ congenerem fecere. Nec certe ſuperioribus diſſonum eſt, quod aggredior, nec a bonis moribus alienum; ſiquidem Sortitio divinum quid eſt, & ſacrum; imo pæne dixeram, Sacramentnm. De moribus, ne quis forte propoſitum meum aliorſum abripiat; rerum ſuarum decoctoribus, &, quas ſerijs debebant, horas Ludo collocantibus nullus hic patrocinor: imo de ludo prorſus litem non inſtruo; ſed de Alea quæ in ludo. Neq; de hac quæro, an liceat, ſed an Sortitio dici debeat: quid autem ſi non debeat? non inde ſequitur Aleæ ludum eſſe licitum; ſed per hoc non ſtare, quo minus non ſit licitum. Me quod attinet, de ludo ſi quæras, vere teſtari poſſum experiendo me vix noſſe: imo nec nimis probare rem ad vſum tam inutilem, ad

abuſum

abusum tam proclivem. Sed cum Christi Natalitijs, aliis, vt fit, huic Divæ sedulo & solenni er operantibus, alios abhorrere cernerem; ne, quod dicerent, nomen Dei prophanarent temere sortiendo: cœpi rem altius mecum revolvere, in caussam totam inquirere; unde natum mihi hoc ex ludo serium, ex re levi non leve momentum.

Hactenus ad invidiam declinandam præmonui quæ vellem. Jam negotio accingor; & primo, pro more meo, Questionis terminos libabo, atq; illustrabo: dicam enim quid sit Alea, quid Sortitio: & tum facile patebit, an Alea sit Sortitio.

Aleam igitur intelligo neq; Ludum ipsum, neq; ea quibus luditur, seu tesseras, seu chartas pictas; sed quodcunq; est in isto lusus genere, sive motus fortuiti, sive tractationis, quo ad ludendi finem pervenitur. Fortuitum, inquam, dico Aleam: non tamen omne fortuitum, sed speciale illud, quod in ludo est. Atq; hæc Alea, seu hoc in motu lusorio fortuitum, vel motus fortuitus quem in tesseris talorum jactum nominant, illud est de quo quæritur, an sit Sortitio. Mallem enim sic Quæstionem informare, quam quærere, an Aleæ ludus sit Sortitio. Namq; omni dubio procul, quod Ludus est, Sortitio non est; Cum Ludus & Sortitio vix prædicamento, nedum genere aut specie conveniant: quod tamen præ se ferre videretur hujusmodi prædicatio in casu recto, & in quid.

Sed jam ad Sortitionem pergo; vbi quia magnum video caussæ meæ momentum esse positum; breviter quidem, sed explicatius paullo, & magis partite agam.

Sortitio

Sortitio igitur concretum quid notat, nec rem vnicam & ſimplicem dicit, ſed duas, eaſq; natura diſcretas, quas a ſe invicem ſecernere, & menti contemplandas proponere erit operæ prætium.

Sortitionis ſignificato quiddam Materiale, & quiddam Formale ineſt. Materiale dico, Actionem iſtam, ſive motum, quæ in omni Sortitione neceſſum eſt adhiberi: Formale indigito Relationem quandam actioni huic, ſive motui adhærentem; quam denominatione magis abſtracta, Sortem appellaverim. Nec interim me fugit, ad alia quoq; ſignificata extendi hujus vocabuli vſum. Nam & notæ, ſeu quibus ſortimur, nuncupantur Sortes: item Τὸ πρᾶγμα λαγχάνον id quod ſorte obvenit, Sors dicitur; quin aliquando hæreditatem, & in vſura quod præter vſuram eſt, Sortem appellamus. Jam quod Latini Sortem, id Græci Κλῆρον vocant; neq; magni facio, quod ad meum inſtitutum, quæ alij de originatione vtriuſq; afferunt, eſſe nempe Sortem, a ſerie κατ' ἀντίφρασιν dictam, quod minime ſeriem, id eſt ordinem ſervet. Κλῆρον vero a κλῶ factum, quod frangit, hoc eſt, dirimit lites & controverſias.

His igitur vocabulorum putaminibus relictis, de nucleo, id eſt, de ipſa rei natura & eſſentia videamus. Et quoniam concreti notitia tota pendet ex cognitione abſtracti; ideo cum Sortis naturam explicavero, de Sortitione non opus erit vt vltra ſim ſolicitus.

Sors igitur cum ſit in genere Relationum, ad

M harum

harum legem ego ſic definiverim, *Signum* θετὸν *invocatione nominis divini tacita vel expreſſa inſtituendum, quo calculorum aut aliarum ex conventione rerum fortuito motu, & exitu, ſpeciali providentia gubernantis Dei, reſponſum pie, nec temere conſulentibus patefit, ut ignota manifeſtentur, & dubia diſreptentur.*

Definitio hæc aliquanto prolixior eſt; ſed id propter rei definitæ naturam, quæ ejuſmodi eſt, vt propter eſſendi imbecillitatem pluribus indigeat fulcimentis. D. *Auguſtinus* brevius, ſed ad meum ſenſum. *Sors eſt*, inquit, *res in dubitatione humana divinam indicans voluntatem.*

In Pſa.30.

Sed, vt facilius & diſtinctius omnia capias; quæ Definitio in vnam ſententiam contraxit, ea ſingula mihi ſeorſum, & explicatius ſunt exſequenda. Dixi igitur primo Sortem Signum eſſe, ſeu Signationem: idq; his tuebor rationibus. Nam primum id nemini dubium eſſe puto, quin Sorte aliquid patefaciendum & notificandum quæratur: at vero quod patefacit & notificat, id ſignificat, (æquipollent enim ſignificare & notificare) jam quod ſignificat, nonne id, quæſo, ſignum eſt? Idipſum liquet ex Sortitionis exemplo Actorum primo; Ubi ab invocatione numinis exorſi, *Tu Domine*, inquiunt, *qui omnium corda rimaris & perſpicis*, ἀνάδειξον, *oſtende utrum horum elegiſti*. Ecce hic Deus oratur, vt Sortibus tribueret vim illam τοῦ ἀναδεικνύειν, Oſtendendi, & ſignificandi. Res clara eſt, nec vltra poteſt eſſe dubitationi locus.

Signa porro contemplor, & eorum duo video

eſſe

esse genera: quædam φυσικά, quæ nempe a natura habent, quod significent: quædam vero θετικά, vt quæ, non tam ex naturæ vi, quam ex institutione divina, vel humana vim illam nanciscuntur. Est igitur Signum θετικὸν duplex, divinum & humanum; divinum voco, quod a Deo, humanum, quod ab hominibus.

Jam Sortem Signis θετικοῖς accenseo; non quidem ijs quæ a nobis, sed quæ a Deo sunt: idcirco dixi Signum Θεόθετον, id est, a Deo institutum. Nam quæ nostra vis tantum in Deum valeret, vt Deo sententiam & oraculum eliceret sine Deo? ille certe nobis adeo abnoxius non est, vt nostris legibus & conventionibus se præbeat audientem.

Porro, quatuor numerantur in quibus subsistit omnis, quæ Relationi inest, vis essendi; Subjectum geminum, relatum & correlatum; Fundamentum, quæ fundatrix Relationis caussa; & Terminus, qui etiam finis dicitur. Hæc jam ego si Sorti adaptavero; Relatum erit, Fortuitus ille calculorum motus, atq; exitus; (hic enim significat) Correlatum, Responsum, seu judicium divinum (hoc enim significatur) vnde & nomen Sortium Latinis factum est Oraculorum commune; & revera quid aliud est sortiri, quam oraculum Dei sciscitari? Fundamentum Sortis duplex est, partim a Deo, partim a nobis. A Deo iterum duplex, remotius, proximius. Fundamentum remotius est Institutio divina. Sortes autem

 a Deo

a Deo institutas patet, quod in vtroq; Testamento earum vsus ipsi aprobetur, & allicubi etiam mndetur. Fundamentū proximius est, Speciales, & immediata Dei providentia Sortes ita gubernans, vt voluntati suæ & rebus respondeant, atq; adeo quod ipsi soli notum sit, indicando sint, & patefaciendo. Hinc illúd in Proverbijs; Sortes jaciuntur in sinum, sed *dispositio est a Jehova.* Nam Sortes Deus regit speciali manu, & virtute extraordinaria, alioquin quid novi aut proprij dixerat *Solomon*; cum nihil in toto mundo sit, quod non a Dei providentia gubernetur, sed communi & ordinaria, non vero speciali ista. Quæ enim vis potuit in *Jonam* Sortem dirigere, nisi ejus solius, qui solus noverat *Jonam* reum? quæ vis Saulem ex tot millibus regem renunciare, nisi ejus qui jam prædixerat Saulem fore regem? Interim, cmm immediatam Dei providentiam dico, Angelorum ministerium non excludo, sed ordinarias fortuitorum caussas cæcas, improvidas, ignotis, & obscuris per se, nec pervidendis, nec patefaciendis aptas. Atq; hactenus de Fundamento, ex parte Dei. Fundamentum ex parte nostri est Invocatio numinis, quando Sortes sunt mittendæ. Quod luce clarius apparet ex Sortitione illa Actorum primo, quando novus Apostolus subrogandus erat in locum *Judæ* proditoris: textus habet, ϗ προσευξάμενοι εἶπον & precantes dicebant. Idipsum quoq; factum, cum *Saul Jonathanem* sorte deprehendit reum comesti mellis, & voti non servati. Terminum deniq; seu Finem posui, ut ignota manifestentur, & dubia disceptentur,

quod

quod cum ſit per ſe clarum, non ego vlterius exſequar.

Quod autem ſupra dixi Relatum Sortitionis, ſeu id quod ſignificat, eſſe Fortuitum calculorum motum, & exitum ſpeciali providentia gubernatum; id ſi qnis miretur, qua mente dixerim, ita me vindicabo & tuebor.

Fortuitum voco Illud in actionibus voluntarijs, quod non pendet a voluntate: exemplum dabo. Pilos ſi capiti meo excuterem; pilos quidem excutere eſt actio voluntaria: vt tamen hoc vel illo modo in aere volent, aut in terram decidant, id fortuitum eſt; quia non pendet ex voluntate excutientis. At non ſi a voluntate non pendeat, idcirco a nulla cauſſa pendet. Alias enim, & id frequentius, ex quadam naturalium cauſſarum cohærentia fit: quarum tamen ordini, quod certum non ſervent ordinem, nos nec præſtando ſumus, nec perſpiciendo. Aliasautem, ſed rarius, ad immediatam quandam Dei providentiam referri debet, quod nobis eſt in actionibus noſtris fortuitum, id quod in Sortibus fieri dico, & alijs eventubus rarioribus.

Nam qui in teſſerarum jactubus, & ejuſmodi fortuitis idem fieri dixerit; nimis ille improvidus erit. Cui enim hoc non valde abſonum videretur, Deum in actionibus levibus, & nullius fere momenti rebus (nam talia ſunt multa fortuita) ſpeciali & immediata potentia agere, id eſt, miraculoſe; in gravioribus vero vti ſecundarum cauſſarum miniſterio.

Deinde hoc conceſſo, facile ſequelam elicerem abſurdam

absurdam & prodigiosam: violare nempe tertium Decalogi praeceptum, si quis vel pilos in tonstrina excusserit, vel arboribus folia in Autumno. Nam quod pili aut folia hoc vel illo ordine aut modo cadant, id fortuitum est, nec nostri arbitrij. Si igitur ad immediatam Dei potentiam recurrendum sit; annon impie nos fecerimus, sic temere, sic in re levi abutendo? Hoc solo argumento sunt, qui Aleæ ludum damnant; dum aiunt ad Sortitionem, cujusmodi Aleam esse volunt, requiri specialem Dei manum, eamq; in re levi, & cum opus non fuerit, a nullo abutendam.

Sed, vt Alea pleraq; fortuita, ita quoq; Aleæ jactus gubernatur a caussis, vt dixi, secundis & ordinarijs. Si quæras, quare hoc jactu Venus cecidit; illo Canis? Nimirum lusor hac vice tessellam alio latere arripuit, aliter manu condidit, aliter intus agitavit, alio impetu animi manusve projecit; aliter interflavit aura, alio alvei loco impegit. Nihil hic est, quod sua caussa caruerit; si quis ista subtilia posset consectari.

Sed istis pro instituto meo satis datum; jam, quem præcipuum spectavi sermonis hujus fructum, tria hinc depromam, quæ caussam meam satis superq; probent, argumenta: eaq; ne prolixior sim, vnico syllogismo colligam hoc modo.

Id, quo Dei oraculum non consulitur, neq; Numinis invocatione perficitur, neq; speciali Dei providentia gubernatur, non est Sortitio.

Ejusmodi autem est Alea. Ergo.

Major, vt vides, triplex est; vnde ex triplici argumento

gumento conſtat Syllogiſmus. Quod autem prius poſui de oraculo, quid probando laborem? Luſores ipſos teſtor, quibus animus non eſt, nec voluntas Deum conſulendi. Poſterius, de ſpeciali Dei manu, nuper eſt cum probaverim. Quod medio interpoſui loco de Invocatione Numinis, id, fortaſſe erunt, qui ſuggillabunt; quod ſæpe inter ludendum audiant Sanctiſſimo Dei nomine totas perſonare popinas. Quis neſcit, inquiunt, quam ſunt Aleatores votorum, imo & dirarum pleni? Verum quidem hoc eſt, fateor, & doleo verum: ſed quicquid tandem hi faciunt, impie quidem faciunt, non tamen ex Aleæ natura. Deinde nec eadam eſt invocatio iſta ei, quæ in Sortibus fit. Nam, qui Sortes miſſuri Deum invocant, ad Dei arbitrium provocant; vt is pro libitu ſuo faciat, & quo velit modo pro ſapientia ſua diſponat. At vero luſor non ſinit eſſe Deo liberum, vt faciat quod velit: ſed certum quid petit, neq; alterutri, ſed ſibi ſoli victoriam & jactum felicem: cujus voti ſi compos factus non fuerit, providentiam divinam diris execrationibus proſcindit.

Ex his igitur patet, tantum abeſſe, vt Alea ſit Sortitio; vt neq; quæ vulgo vſurpantur, & dicuntur Sortes, ſint veræ Sortes, ſed tantum ὁμονύμως & ἀναλόγως dictæ: nec enim pravijs ad Deum fiunt precibus, neq; ex ſpeciali Dei providentia pendent, ſed ex fortuito communi. Ita non quævis Immerſio eſt Baptiſmus, nec quævis porrectio aut comeſtio panis, Sacramentum Euchariſticum: ſed tantum quæ juſta habuerint Sacramentorum requiſita. FRAG-

FRAGMENTA SACRA.

APoc. c. 4. Ἐν μέσῳ τῦ θρόνυ ϗ κύκλῳ τῦ θρόνυ, non *per* ἓν διὰ δυοῖν, ſed καὶὰ πόδα intellige. Sella enim cui Deus inſidebat (*Ezek.*) abſq; dubio quatuor animalibus geſtata fuit, quorum ſingula, poſterioribus intro latentibus, in ὁμοειδῆ ſibi in Circuitu Throni animalia ora ſua obverterunt. Quemadmodum apud *Ezek.* Divinum numen legimus Cherubinis quadruplici eorundem animalium vultu conſpicuis ſubvectum fuiſſe. Atq; hoc eſt quod *Johannes* de Throno *Apocal.* refert, non ſolum in Throni Circuitu, ſed etiam in medio Throni 4. iſta animalia conſpecta ſibi fuiſſe

1. Quære an כריב *Ezek*, 10.4. Significet bovem, à Chaldaico, Syriacoq; כרב, Aravit.

Jer. 31. 32. Nullam adhuc cauſſam video, cur in *V. T.* non æque admittatur varia lectio, ac in Novo. Aut Cur ubi Apoſt. & Evang. lectionem quam ſecuti ſunt *lxx.* (nam aliter eos alicubi legiſſe, quam nos hodie, non eſt dubitandum) calculo ſuo comprobaſſe videantur; illos duces ſequi perinde tutum non eſſet, ac Maſorethas. Ut ſiquis ex Gr. ויהי יראתם *Iſ.* 29. 13. Legendum cenſeat ותהי יראתם καὶ μάτην σέβονταί με,

Ex

Ex *Mat.* 15. Aut pro נעלתי בכם *Jer.* 31. 32. בכם נעלבי *i. e.* ἠμέλησα ἀυτῶν (seu ἐβδέλυξα) juxta allegationem Apostoli ad Heb. *c.* 8, 9. aut pro פרים שפתינו *Hos.* 14. 3. (Sublata anomalia Constructionis) פרי משפתינו. καρπὸν χειλέων ἡμῶν. Ex *c.* 13. *v.* 15. ejusdem Epistolæ, non video, inquam, cur in Scriptura Sacrilegus audire mereretur, qui sic ex ipsa Scriptura sacra de meliore ejus lectione pronunciaverit. Cum præsertim S. Spiritum alicubi observare est crisim manifestius exercentem, aliamq; a recepta lectione præferentem, etiam ubi lxx. versioni cum hodiernis exemplaribus hebraicis ad amussim convenit. Locus est *Matth.* 27. Commate 10. Καὶ ἔλαβον τὰ 30. ἀργύρια (τὴν τιμὴν τοῦ τετιμημένου, ὃν ἐτιμήσαντο ἀπὸ υἱῶν Ἰσραὴλ) καὶ ἔδωκα ἀυτὰ εἰς τὸν ἀγρὸν τοῦ κεραμέως, καθὰ συνέταξέ μοι κύριος. Aut enim nimium fallor, aut ev^a. hoc loco apud prophetam, in Hebræo legendum innuit ברת יהיה pro eo quod in nostris codicibus est בבית יהיה Quorsum enim alioquin ita textum clauderet, καθὰ συνέταξέ μοι κύριος, et interim nullam τοῦ οἴκου τοῦ κυρίου mentionem faceret? Imo vero suspicari quis posset, etiam S. Spiritum. 3. ista prophetæ capita, 9, 10, 11. genuino suo autori vindicare voluisse. Pluscula enim in ijs sunt, quæ si quis attente consideret, non tam *Zachariæ* ætati convenire videantur, quam *Jeremiæ*. Sed quoniam forsan a *Zachar.* post captivit. reperta, ejusque testimonio & fide primum Ecclesiæ commen-

data: inde factum ut prophetiæ ejus adjungerentur.

Pro variis lectionibus in Veteri Testamento.

Conferatur hymnus Davidis novissimus, 2 *Sam.* 22. cum eodem, *Psal.* 18. Historia excidij Hierosl. 2 *Reg.* a *v.* 88. Capitis 24. ad finem *Cap.* 25. Cum eadem historia, *Jer.* 52. Legatio Merod. Baladan, 2 *Reg.* 20. com. 12, 13, &c. Cum eadem *Isa.* 39. 2 *Sam* 21. 19. Cum 1 Paralip. 20. 5.

Jer. 27. 1. *Jehoiakim* pro *Zedekia*, vid. *v.* 3. 12. 20. & 28. 1. Non est probabile *Zedekiam* etiam nominatum fuisse *Jehoiakim*; cum ambo essent filij *Josiæ*, qui non sic confundret nomina filiorum. Confer. 1 *Reg.* 25. 3. 27. *Jer.* 52. 6. 31.

Matth. *Cap.* 23. 38 *Beho'd your house*, (*i. e.* Templum) is, *&c.* Hinc de regno *Messiæ* appropinquante somniantes, ideoq; verba illa multum mirantes, occasionem repetendi & explicandi Christo dederunt, *Cap.* 24. 1. quod facit de excidio Templi, *v.* 2. Hinc illi quærunt, *when shall these things be? and what shall be the signe of thy coming, and of the end of the world?* Ubi quærunt. 1. Quando, & quibus signis præcedentibus, Templum destrueretur, & sic Respub. Judaica everteretur?

2. Quod, & quibus signis præced. ipse veniet gloriose regnaturus, & Ecclesiam ulturus. Considera autem utrum hæc verba συντελείας τῶν αἰώνων significent (sicut possunt) impletionem temporum Gentilium, vel fines mundi. Ad primam quæstionem respondet usq; ad *v.* 23. Signa erunt rumores bellorum (cum tunc totum imperium Romanum fuerit pacatum) fames. Pestes,

terræ

terræ motus, *v.* 6, 7. 2. Perſecutio Chriſtianorum 9, 10. 3. Pſeudoprophetæ, 11. 4. Refrigeratio amoris in multis, propter abundantiam iniquitatis, 12. 5. Prædicatio Evangelii ἐν ὅλῃ τῇ οἰκουμένῃ *i.e.* in Toto imperio Romano (Deus enim noluit Judæos rejicere, donec Eccleſiam e gentibus collegerat, *Rom.* 11. 15.) *v.* 14. 6. Ultimum ſignum eſt abominatio deſolationis, ſtans in loco ſancto (ſicut *Lucas* 21. 20. qui ſolet loca obſcuriora in *Matt.* & *Marco* explicare) exercitus hominum Judæis abominabilium Jeruſalem circumdans, & eam miſerrime deſolaturus, *v.* 15. Ceſtius autem Gallus, Judæis quibuſdam rebellantibus, obſeſſum Hieroſolymam miſſus, cum facile potuiſſet capere, quia rebelles pauci erant, & reliqui pacis cupidi deditionem offerebant, nihil tamen attentans receſſit: Et quamvis Judæi, eum divinitus territum fugiſſe rati, perſecuti ſint, & exercitum fugaverint, non tamen reverſus eſt, ſed re infecta abjit. Tunc ergo Chriſtiani juxta Chriſti conſilium, *v.* 16, 17, 18. Pellam, in montanis *Arabiæ*, fugerunt, *v.* 20. *Neither on the Sabbath day*; non quod Sabbato Judaico aſtricti eſſent, aut ſi fuiſſent, non licuiſſet eo die ab imminenti periculo ſeſe ſubducere; ſed quia reliquis omnibus eo die quieſcentibus, facile obſervata fuiſſet eorum fuga, & impedita. Excidij horribilitas deſcribitur, 21, 22. ubi etiam loquitur de continuatione excidij, *v.* 22. *And except thoſe days ſhould,* &c. *i.e.* Niſi magnitudo calamitatis mitigaretur (ſic enim abbreviari heb. quandoq; ſignificat mitigari) vel niſi abbre-

viaretur summa dierum in quibus Judæi passim per ludibrium trucidabantur, bestijs projiciebantur, *&c.* tota gens Judaica perjisset) sed gratia electi seminis in lumbis eorum post tempora gentium vocandi mitigabitur calamitas, vel abbreviabitur summa dierum tantæ calamitatis.

Signa adventus Christi. 1. Pseudo-Christi ex occasione prophetiæ, *Gen.* 49. 10. Talis *Benchozab*; & pseudo-prophetæ magna edentes signa & miracula; ut *Moses Cretensis i. e.* Diabolus (ut videtur) in specie humana, qui pollicitus Judæos per mare ex Creta in Judæam ducere, mare ingressus est, ubi sequentes, si naves plerosq; non servassent, plurimi perjissent. *V.* 23. 4, 5, 6. *Vers.* 27. *For as the lightning*--- Meus ad ultionem ecclesiæ adventus erit omnibus terræ incolis maxime conspicuus. 2. Jam ad finem perducta Judæorum inter gentes tribulatione, sol obscurabitur, &c. *v.* 29. (vid. *Isa:* 24. 23.) quod Lucas latius explicat, 21. 26. Forsan intelligit ruinam principatuum, *&c.* 25, *v.* 30. *And then shall appeare the signe*, Mar. 13. 26. *The sonne of man*, sic *Luc.* 21. 27. *Mat. v.* 30. *In the clouds of heaven*, Marc. *ver.* 26. *In the clouds*, Luc. *v.* 28. *In a cloud*, vid. *Dan.* 7. 13. 14. *Rev.* 1. 7. 2 *Chr.* 6. 1. Sic in deserto, *Luc. v.* 28. *And when these things begin to come to passe, then looke*--vos Judæi, *and lift up*---Mat. *v.* 31. *He shall send his Angels with a great sound of a Trumpet* (The Jews have a tradition out of *Isa.* 27. 13. *That at the coming of the Messiah, Michael should blow a great horne ; at the sounding whereof they shall goe to Canaan*) *and gather together his elect. i. e.* Judæos, *v.* 33. *It is neer.* Sic

Marc.

Marc. v. 29. *Luc. v.* 31. *Know that the Kingdome of God is at hand, i. e.* regnum filij venientis ultum ecclesiam, *v.* 34. Occupatio. Num fieri poteſt,ut in tam diuturna calamitate Gens Iſraelitarum ſuperſtes maneat? Reſp. 34. ubi, ut *Matth.* 23. 36. & alibi γενεὰ gentem ſignificat: quæ quidem prior eſt ſignificatio,& uſitatior apud autores, quam illa generationis. Huic objectioni ſimiliter fere occurritur, *Jer.* 31. *v.* 35, 36. *Obj.* At ſi non deſinant eſſe gens,miſericordiam tamen non tam obſtinate impij non conſequentur? Reſp. *Jer.* 31. 37.

Si συντέλεια τῶν αἰώνων finem mundi denotet, & ſic tertiam quæſtionem efficiat, huic Chriſtus reſpondet, *v.* 36. Sed forſan omnia ad 25. 31. ad 2. quæſtionem referri poſſunt; et inſerviunt excitandæ ſollicitudini in omnibus (*Marc.* 13. 37.) ut evitemus plagas a Chriſto hoſtibus infligendas, & ſtemus coram ipſo.

Luc. 17. 20. *Not with obſervation (or outward ſhew) v.* 21. *is within you, i. e.* regnum animarum.

Poſtea diſcipulis explicat modum adventus ſui ad ulciſcendum Eccleſiam, *v.* 24. & modum ulciſcendi. Irenæus putat Antichriſtum diluvio ignis perditum iri (vid. 2 *Theſ.* 2. 8.) Subitanea erit hæc perditio,ut veteris mundi, & Sodomæ, *ver.* 26. ad 34. *Verſ.* 31. *Let not him on the houſe top,* &c. quæ verba videntur innuere mentionem hic fieri, non ultimi Judicij, ſed adventus Chriſti ad vltionem eccleſiæ: Cum enim tota terra conflagrabit, imo cæli & terræ machina diſſolvetur, & homines in nictu oculi tranſmutabuntur ad clangorem tubæ, quor-

quorsum prohibet suppellectilem efferre, & domum ex agro reverti? *v.* 33. *Whosoever shall seeke to save*, *i.e.* qui ex diffidentia discurret, locum unum quasi alio tutiorem eliget, *&c.* vitam quam sic servare nititur perdet: qui autem Christi manum inevitabilem esse statuens, istiusmodi salutis media dimittet, & in Dei beneplacito acquiescet, vitam servabit. Quamvis autem subitanea erit perditio hæc, ut illa veteris mundi, & Sodomæ, tamen magis erit discretiva, *v.* 34. 5, 6. Unde certa salus pijs, pernicies impiis. *One shall be taken*, *i.e.* unus ignis afflatu perdetur, alter intactus relinquetur. *V* 27. *Where Lord?* Ubi sic unus capietur, alter relinquetur intactus? Resp. *Wheresoever the body is.* Σῶμα videtur ecclesiam denotare, ut alibi respectu habitudinis totius ad Christum caput, & fidelium inter se invicem, ita hic; quia sicut cadaver (πτῶμα, *Matt.* 24: 28.) avibus rapacibus præda est: sic ecclesia in regno spiritus impijs. Ἀετὸς est genus avium rapacium, milvorum, vulturum, Aquilarum, *&c.* Ἀετοὶ ergo, de quibus parum boni dicitur in Scriptura, & in quibus sola hic spectari videtur rapacitas (*Job* 39. 29, 30.) denotant hostes ecclesiæ: itaq; sensus erit, ubicunq; est ulla pars ecclesiæ, ibi impios ejus deprædatores, ita illa conservata, perdendos inveniam.

Luc. 18. 1. *And he spake a parable to them, to that end that men ought alwayes to pray* (1. Ut Christus sic adveniat ulturus ecclesiam) *and not to faint.* 7. *And shall not God avenge?* 8. *I tell you he will avenge them speedily. Neverthelesse when the Son of man*

comes

comes (ultum eos) *shall he finde faith on the Earth ?* *i. e.* Nunquis credet prius quam viderit ?

Irenæus. Dominium in ecclesiam Evangelicam sic κατ᾽ οἰκονομίαν dividitur, ut a Baptista ad τὰ χίλια ἔτη regnet 1. Spiritus, 2. Inde ad Diem judicij finitum Filius; qui tunc regnum patri in æternum tradet. 1. Regnum Spiritus designari videtur, *Matt.* 11. 12. *Luc.* 16. 16. quæ loca, duriusculè reddita ab interpretibus, videntur genuinum hunc sensum continere, *i. e.* Regnum cœlorum a prima ejus prædictione βιαςικὸν esse, utpote violentiæ Judæorum, & inter Gentes præcipue draconis & Antichristi expositum, donec impleta fuerint tempora Gentium. In quo tempore Spiritus multa lenitate hostes προσποφορῶν, admirabilem vim suam exeret in ecclesia, e mundi fæcibus colligenda, & adversus tantas calamitates sustentanda. 2. Regnante filio, omnes quos inveniet ecclesiæ hostes funditus delebuntur, Martyres, saltem insigniores, resurgent, & hic cum eo 1000. annos regnabunt, *Rev.* 20. 4, 5, 6. *Luc.* 18. 29, 30. Et cum post 1000. annos diabolus e carcere ad paululum temporis emissus, Gogum & Magogum (qui non videntur esse prorsus ijdem cum Gogo & Magogo, *Ezek.* 38. Ubi Gog personam notat, & Magog certam gentem, unde ortus veniet, *v.* 2. sed impij ex omnibus totius orbis gentibus, *Rev.* 20. 8.) contra sanctos congregaverit, igne cœlesti funditus peribunt, & statim judicabuntur vivi & mortui, *Rev.* 20. Inserviet hoc regnum filij ampliandis hominibus, & præparandis ad regni paterni

viaretur summa dierum in quibus Judæi passim per ludibrium trucidabantur, bestijs projiciebantur, *&c.* tota gens Judaica perjisset) sed gratia electi seminis in lumbis eorum post tempora gentium vocandi mitigabitur calamitas, vel abbreviabitur summa dierum tantæ calamitatis.

Signa adventus Christi. 1. Pseudo-Christi ex occasione prophetiæ, *Gen.* 49. 10. Talis *Benchozab*; & pseudo-prophetæ magna edentes signa & miracula; ut *Moses Cretensis i. e.* Diabolus (ut videtur) in specie humana, qui pollicitus Judæos per mare ex Creta in Judæam ducere, mare ingressus est, ubi sequentes, si naves plerosq; non servassent, plurimi perjissent. *V.* 23. 4, 5, 6. *Vers.* 27. *For as the lightning*--- Meus ad ultionem ecclesiæ adventus erit omnibus terræ incolis maxime conspicuus. 2. Jam ad finem perducta Judæorum inter gentes tribulatione, sol obscurabitur, &c. *v.* 29. (vid. *Isa:* 24.23.) quod Lucas latius explicat, 21. 26. Forsan intelligit ruinam principatuum, *&c.* 25, *v.* 30. *And then shall appeare the signe*, Mar. 13. 26. *The sonne of man*, sic *Luc.* 21. 27. *Mat. v.* 30. *In the clouds of heaven*, Marc. *ver.* 26. *In the clouds*, Luc. *v.* 28. *In a cloud*, vid. *Dan.*7.13.14. *Rev.*1.7. 2 *Chr.* 6. 1. Sic in deserto, *Luc. v.* 28. *And when these things begin to come to passe, then looke*--vos Judæi, *and lift up*---Mat. *v.* 31. *He shall send his Angels with a great sound of a Trumpet* (The Jews have a tradition out of *Isa.* 27. 13. *That at the coming of the Messiah, Michael should blow a great horne ; at the sounding whereof they shall goe to Canaan*) *and gather together his elect. i. e.* Judæos, *v.* 33. *It is neer.* Sic

Marc.

Marc. v. 29. *Luc. v.* 31. *Know that the Kingdome of God is at hand*, *i. e.* regnum filij venientis ultum ecclesiam, *v.* 34. Occupatio. Num fieri potest, ut in tam diuturna calamitate Gens Israelitarum superstes maneat? Resp. 34. ubi, ut *Matth.* 23. 36. & alibi γενεὰ gentem significat: quæ quidem prior est significatio, & usitatior apud autores, quam illa generationis. Huic objectioni similiter fere occurritur, *Jer.* 31. *v.* 35, 36. *Obj.* At si non desinant esse gens, misericordiam tamen non tam obstinate impij non consequentur? Resp. *Jer.* 31. 37.

Si συντέλεια τῶν αἰώνων finem mundi denotet, & sic tertiam quæstionem efficiat, huic Christus respondet, *v.* 36. Sed forsan omnia ad 25. 31. ad 2. quæstionem referri possunt; et inserviunt excitandæ sollicitudini in omnibus (*Marc.* 13. 37.) ut evitemus plagas a Christo hostibus infligendas, & stemus coram ipso.

Luc. 17. 20. *Not with observation (or outward shew) v.* 21. *is within you*, *i. e.* regnum animarum. Postea discipulis explicat modum adventus sui ad ulciscendum Ecclesiam, *v.* 24. & modum ulciscendi. Irenæus putat Antichristum diluvio ignis perditum iri (vid. 2 *Thes.* 2. 8.) Subitanea erit hæc perditio, ut veteris mundi, & Sodomæ, *ver.* 26. ad 34. *Vers.* 31. *Let not him on the house top*, &c. quæ verba videntur innuere mentionem hic fieri, non ultimi Judicij, sed adventus Christi ad vltionem ecclesiæ: Cum enim tota terra conflagrabit, imo cæli & terræ machina dissolvetur, & homines in nictu oculi transmutabuntur ad clangorem tubæ, quor-

comes (ultum eos) *shall he finde faith on the Earth ?* *i. e.* Nunquis credet prius quam viderit ?

Irenæus. Dominium in ecclesiam Evangelicam sic κατ' οἰκονομίαν dividitur, ut a Baptista ad τὰ χίλια ἔτη regnet 1. Spiritus, 2. Inde ad Diem judicij finitum Filius; qui tunc regnum patri in æternum tradet. 1. Regnum Spiritus designari videtur, *Matt.* 11. 12. *Luc.* 16. 16. quæ loca, duriuscule reddita ab interpretibus, videntur genuinum hunc sensum continere, *i. e.* Regnum cœlorum a prima ejus prædictione βιαστικὸν esse, utpote violentiæ Judæorum, & inter Gentes præcipue draconis & Antichristi expositum, donec impleta fuerint tempora Gentium. In quo tempore Spiritus multa lenitate hostes τροποφορῶν, admirabilem vim suam exeret in ecclesia, e mundi fæcibus colligenda, & adversus tantas calamitates sustentanda. 2. Regnante filio, omnes quos inveniet ecclesiæ hostes funditus delebuntur, Martyres, saltem insigniores, resurgent, & hic cum eo 1000. annos regnabunt, *Rev.* 20. 4, 5, 6. *Luc.* 18. 29, 30. Et cum post 1000. annos diabolus e carcere ad paululum temporis emissus, Gogum & Magogum (qui non videntur esse prorsus ijdem cum Gogo & Magogo, *Ezek.* 38. Ubi Gog personam notat, & Magog certam gentem, unde ortus veniet, *v.* 2. sed impij ex omnibus totius orbis gentibus, *Rev.* 20. 8.) contra sanctos congregaverit, igne cœlesti funditus peribunt, & statim judicabuntur vivi & mortui, *Rev.* 20. Inserviet hoc regnum filij ampliandis hominibus, & præparandis ad regni paterni

ni ingressum, cum alioqui nimis magna videretur distantia inter præsentem statum ecclesiæ & illum in cælo. 3. Regnum patris a judicio in æternum administrabitur, citra ullum personæ suæ condescensum: quippe ecclesiam ad se attollet, non de, sed in cœlo regnaturus.

2 *Chron.* 22. ב vid. annon existimandum sit annorum numero litteris numerabilibus olim consignato, pro כב (2 *Reg.* 8. 26.) amanuensem legisse מב, quod facilius fieri potuit si ב in latere aperto lituram habuerit.

Deut. 28. Moses prædixit Judæorum captivitatem sub Romanis, *v.* 49. & diuturnitatem ejus, *v.* 59.

Obj. At non in hac captivitate serviunt Idolis, *v.* 64.

Resp. *They shall be in subjection to the servants of other gods* (*David* to *Saul*) 2 Sam. 26. 19.) *as* v. 68. *vid.* Jackson *on the Creed.*

Dan. 8. 14. De Antiocho dicitur quod prævaleret 2300. diebus 1. 6. annis & 110. diebus, quod enim litteraliter exponi debet exinde constat, qd. dicitur mane & vespere. *Dan.* 9. 24. Exscinduntur 70. Hebdomadæ (*i. e.* ex captivitate non consummanda ante gloriosum adventum Christi) ad mysterium incarnationis Christi secundum prophetas explendum.

Dan. 7. 25. *And he shall speake great words*, a latere, vel a parte altissimi, & conteret Sanctos ejus.

Dan. 11. 36. Romanus prævalebit & blasphemabit, 37. relinquet Deos Ethnicos, & urgebit Ce-

Celibatum 38. Una cum vero Deo etiam in templis colet Mahuzzimos. מעזן Cum ad personam refertur, significat adjutorem. Sic *Dan.* 11. ὑπερασπιστής, & βοηθὸς sæpe in psalmis redditur a 70. *Basil.* dicit Martyres esse πύργους συνχεῦς. In voce לאליה juxta usitatem translationem violatur Syntaxis.

1 *Tim.* 4. 1. Apostolus prædicit, Idolat. Pp. Cap. juxta sectionem græcam incipere debet *c.* 3. *v.* 16. Est enim discretum ax. q. d. Manifestum nunc est pietatis mysterium *&c.* attamen Spiritus diserte loquitur, *&c.* Translatio : *But the spirit speaks expresly, that in the latter times some shall depart from the faith, giving heed to erroneous Doctrines, even Doctrines of Dæmons, through the hypocrisie of Lyars,* &c. Ratio cur hic loquatur de idol. 1., in oppositione ad magnum mysterium pietatis oportet Apostolum recensere non circumstantialia quædam, 1. prohibitionem conjugij & ciborum, sed etiam præcipuum caput Apostasiæ *i. e.* Idololatriam. 2. Syntaxis non patitur ordinariam translationem. Hic ergo habemus, 1. Apostasiam, in ejus natura generatim ἀποστήσονται, προσέχοντες speciatem & (hic ἐξηγητ.) διδασκαλ. δαιμ : in media ejus, ἐν ὑποκρίσει ψευδολόγων. 2. Notas 2. autorum apostasiæ, prohibitionem conjugij, ciborum.

Scholia. Spiritus ῥητῶς λέγει, (i.e. *Dan.* 11.38. ut supra) ἐν ὑστέροις. *The Jewes accounting the duration of the foure Monarchies the foure times of the*

world, accompt the times of the Messiah falling in the last Monarchy, and making an end of it the last times. But St. Paul *finds out the latter part of the last times* (ἐν ὑστέροις καιροῖς) i. e. *the time of the last horn,* Dan. 7. 25. *A time, times, and dividing of a time,* Dan. 12. 7. 42. *moneths,* 1260. *dayes.* Πνεύμασι πλάνοις *i. e.* Doctrinis erroneis, 1 *Joh.* 4. 1. διδασκαλίαις δαιμονίων, *i. e.* De dæmonibus, sive Mahuzzimis una cum vero Deo colendis. *Vers.* 2. ἐν ὑποκρίσει ψευδολόγων, *i. e.* per hypocrisin Monachorum qui per notoria mendacia ministri erunt introducendi cultum Martyrum. *Ver.* 3. κωλυόντων γαμεῖν. Sic *Dan.* 11. 37. Non curabit desideria mulierum. Cælibatus a *Rege,* i. e. Papatu constitutus, a monachis ortus est.

1 *Cor.* 8. 5. Sunt qui vocantur (ab Ethnicis) dij (in sensu generaliori) tum ἐπουράνιοι (quibuscum dicunt nullum homines immediate communionem habere) tum ἐπιχθόνιοι (*i. e.* Mortui Heroes, quos statuunt mediatores:) sicut sunt (nempe ijs) multi dij (*i. e.* Cælestes in sensu strictiore) & πολλοὶ κύριοι (*i. e.* mediatores & patroni) nempe δαίμονες: non autem hac voce utitur Apost. quia huic mediatorum multitudini oppositurus unum Christum. *V.* 6. hunc noluit vocare δαίμονα, *v.* 6. Nobis autem unicus est Deus (summus citra condescensū personæ suæ in œconomia salutis) pater, a quo sunt omnia (primario juxta ordinem

ordinem operandi)& unus dominus (Mediator & patronus) Jesus Christus, δι' οὗ τὰ πάντα (a patre ad nos perferuntur) καὶ ἡμεῖς δι' αὐτοῦ (cultum patri offerrimus.) Est Mediator ἐν τοῖς πρὸς ἡμᾶς, καὶ πρὸς θεόν.

Coloss. 2. 18. *Worshipping of Angells.* Secuti Platonicos, qui putarunt nullum hominibus cum Deo commercium, nisi per mediationem dæmonum. Cum ergo cultus martyrum adhuc non esset introductus, metuebat Apost. ne Angelorum cultui adhærerent Christiani.

Johannes in Evangelio omisit prophetiam de excidio Hierosol. quia priusquam Evangelium scripsit, impleta erat, nec voluit videri ab eventu prophetiam edidisse. Sic patres existimant.

In the yeare 1637. *it will be as long since the destruction of Jerusalem, as from thence to their coming into Canaan under Joshua.*

Si Israel accepisset Christum, Gentes nondum vocatæ fuissent. Gentium præsens ecclesia est Israel surrogatus. Hinc quasi Septimestris partus, vivit quidem, sed non floret, donec plenum tempus partus advenerit.

Considera annon Petrus quodammodo fuerit typus antichristi. 1. Propensissimus ad Dominium confitendum, fædissime negavit. 2. Solus gladium sumpsit (confer, *Mat.* 26. 42. cum *Rev.* 13. 9, 10.) & percussit Malchum, quod nomen Regem significat. Hujusmodi allusionibus Scriptura quandoq; utitur. Christus enim נצר, quia educatus in Nazareth. Rahel lugens filios, *i. e.* Beth-

lehemiticos, ubi erat Sepulchrum ejus.

Paulus forsan præscius Antichristum Petri autoritatem prætensurum, vix unquam honorificam de illo mentionem facit, sæpe autem contra. Et si Petrus (ut Papistæ contendunt) Romæ fuerit, cum Paulus ad Romanos scripsit, & tot Epistolas Romæ agens ad alias Ecclesias, hæc ratio esse potest cur nullam ejus mentionem faciat.

The Epistles to the seven Churches seem to be mysticall. For

1. *Why doth he mention only seven?*

2. *Why doth he single out those seven? whereas there were then more famous Churches.*

3. *He that hath an eare to heare.*

2.*Reg.* 8.11. Nostri sequuntur τὸ קרי, quod prophetam mendacem facit, ut excusetur Hazael, *v.* 14. Cum juxta כתיב sensus sit, & Elisha dixit ei, vade, dic, certo non convalesces: nam ostendit mihi Jehova quod certo morietur.

Isa. 9.3. Male sequuntur τὸ כתיב (לא pro לו illi, *i. e.* Genti.) Non enim negari gaudium liquet ex verbis proxime sequentibus. *They joy before thee, according to the joy in harvest,* &c.

Prov: 16.4. Omne opus Dei למענהו respondenti *i. e.* obtemperanti ipsi: vid. Targ.

In nostra notione appropinquatio importat aliquantum distantiæ, sed Chaldaice presentiam: Hinc expone *Luc.* 21.31. *Rom.* 13. 12. *Revel.* 22.10.

Impletio cordis in notione hebr. notat andaciam. *Esth.* 7.5. (ἐτόλμησε 70.) *Eccles.* 8.11. *Act.* 5.3.

Prov.

Prov. 1. 17, 18. Continetur protaſis ſimilitudinis (cujus redditio habetur, *v.* 19.) חנם, *v.* 17. reddatur, ſine cauſa, ſeu injuſte, ut *v.* 11. & deleatur vox *Own* quæ bis inſeritur, *v.* 18.

Κεῖμα interdum ſignificat crimen (inde dictum juxta quoſdam) in ordine ad pœnam, quatenus reatum inducit, vid. *Rom.* 5. 16. 1 *Cor.* 11. 29. *Rev.* 17. 1. (Junius, πόρνη τοῦ κείματος, *the damned whore*) ſic משפט vid. *Schindl.*

Act. 7. 16. Schema Heb. miſcendo duplicem hiſtoriam brevitatis cauſa. *Abraham* mercatus eſt agrum & ſpeluncam Macpelæ ab Hephrone Chittæo in ſepulchrum, *Gen.* 23. quo delatus eſt *Jacob*, *Gen.* 50. 13. *Jacob* autem mercatus eſt partem agri ab Hamore, *Gen.* 33. 19. Ubi ſepultus eſt Joſephus, *Joſh.* 24. 32.

Pro. 15. 15. Omnes dies afflicti ſunt mali: Et (omnes dies טב לב ſunt juge convivium.

1 *Chron.* 2. 7. זמרי pro זכרי *Joſh.* 7. 1. Nota genealogias, 1 *Chron.* plæraſq; miſere confuſas & diſcerptas eſſe.

Amen dico vobis, Aſſeveratio a ſolo Chriſto uſurpata. Forſan *Amen* eſt nomen, ut ſenſus. Ego qui ſum *Amen*, teſtis ille fidelis & verax, (*Rev.* 3. 14.) dico vobis Syr. Græc. Lat. vocem ipſam retinent, non interpretantur ut noſtri, *Verily*.

Heb. 2. 5. *Whereof we ſpeake*, 1 *C.* 1. 6. quæ verba citantur ex *Pſal.* 97. Cujus titulus apud 70. & vulg. Lat. eſt, Pſalmus Davidis quando reſtituta eſt ei terra ſua; & ſic aptiſſime convenit ſeculo venturo, cum omnia regna mundi fient Chriſti.

Heb. 1. 7. *A flame of fire.* Mirum Scripturam de Cometis silere. Forsan hoc loco significantur quasi faces in manibus Angelorum. Sic de ventis.

Magi venerunt ex Arabia. Alij non vocantur בני קדם in Scriptura. Regina Austri, respectu reliquarum Arabiarum.

Eph. 6. 15. נין significat, & praparavit & stabilivit, *vid.* Kircher. *vid.* Ezr. 2. 68. & 3. 3. *Psal.* 89. 14.

Zach. 5. 11. Hinc ἑτοιμασία Hellenistice significare potest basin, soleam, sandalum.

Antiquitus ponentes panem & vinum (tanquam huic vitæ summopere necessaria) in mensa domini, gratias solemniter agebant ob creationem, &c. (λογικὴ θυσία) postea precabantur Deum, ut mitteret spiritum, quo elementa illa fierent (commemorative & Sacramentaliter) corpus & sanguis Christi, per quem Eucharistiam seu Sacrificium laudis offerebant; & demum communicabant. vid. *Iren. Just. M. Tertull.* Papistæ facientes Christum objectum quod Oblationis, sustulerunt & Eucharistiam & Sacramentum: Nostri restituerunt Sacramentum, sed non Oblationem. Veteres indifferenter vocarunt Mensam, respectu Sacramenti, altare respectu Oblationis.

Evangelium sæpius apud profanos autores præmium boni nuntii. *Tull.* in Ep. 1 *Cor.* 9. 14.

Poderis (Martin. lex.) Tunica Sacerdotalis linea (a *Surplisse.*) Hac indutus apparuit servator, *Apoc.* 1. 13.

Ex-

Exempla Hellenismi, ubi Græca vox respondens Hebrææ in una significatione, ad alteram ejusdem, licet non secundum idioma Græcum, extenditur אחרית & עקב significant & finem, & mercedem. Hinc τέλος pro mercede ponitur, *Rom.* 6. 21. 1 *Pet.* 1. 9. חיל plærumq; denotat robur, interdum virtutem, *Ruth* 3. 11. Hinc ἀρετὴ pro robore, 2 *Pet.* 1. 3. חטא usitate designat peccatum, aliquando sacrificium pro peccato, & sic ἁμαρτία, 2 *Cor.* 5. 21. חמה significat iram, & venenum; hinc θυμὸς pro veneno, *Rev.* 18. 3.

. *Cor.* 9. 18. Sine interrogatione τὶς μισθὸς *i.e.* aliqua merces.

I appoint you a Kingdome as, &c. διατίθημι, *I covenant. So Tim.*

Luc. 3. 2. *Of old time there seems to have been two high Priests, the one chiefe, the other his assistant* (Sargan) *to perform the office when the other was sick, or uncleane*: See 2 *King.* 25. 18.

2 *Thes.* 2. 4. ὥστε αὐτὸν εἰς τὸν ναὸν τοῦ θεοῦ καθίσαι, vide annon huc alludant hujusmodi phrases, προκαθήμενος τοῦ χωρίου Ῥωμαίων; Tam diu sedit Episcopus; Sedes Apca.

Decimæ Israelitarum debebantur Deo; & hic dabat levitis non modo ministrantibus, sed toti tribui, fœminis, liberis emeritis, *&c.*

Judæi 2. modis profanarunt Idola, 1. eorum nomina rebus malis, aut vilibus imponendo. Sic Beelzebub dictus est princeps diabolorum, *Matt.* 12. 24.

12. 24. Baal {Reem, *Tonans.* / Peor, *the Lord of à Fart.*}

2. Parva nominis mutatione ad res viliſſimas deflectendo. Sic Beelzebub in Novo T°. dicitur Beelzebub, i.e. dominus ſtercoris. Sic בעל in בושת *Jud.* 6. 32. 2 *Sam.* 11. 21. Iſhboſheth*, 2 *Sam.* 2. 8. Eſhbaal, 1 *Chr.* 8. 33.

Nomina ſitus tandum evadunt appellativa. Arabia dicitur קדם non reſpectu Judææ, ſed Egypti. Sic Meridies Aiaman. *So Babylon the North.*

בירה in ſingulari applicata metropoli notat territorium.

1 *Joh.* 2. 1. Et ſæpe παιδία Hebræa inferiorum appellatio. vid. ſupra.

1 *Tim.* 4. 1. πνεύμασι πλάνης *i.e.* idololatriæ. Targ. uſitate ponit errorem pro idololatria. Sic *Rom.* 1. 27. vid. 2 *Theſ.* 2. 11.

Idolum dicitur peccatum. *Judic.* 6. 1. non peccatores Gentium, publicani & peccatores. *That ſweare by the ſin of Samaria.*

1 *Sam.* 2. 25. כי interdum ſignificat, quanquam. *Schindl.* interdum, ideo, *Pſ.* 116. 2 *Cor.* 4. 13.

Παράκλητος paſſivæ terminationis non ſignificat Conſolatorem, ſed Advocatum. *Beza.* Et quia Advocati apud Græcos & Rom. erant oratores eloquentiſſimi; hinc Judæi, ut in Targo, Doctorem eximium vocarunt Paracletum. Vide annon verba Chriſti, S. Spiritum ſub hoc nomine promittentis, huic notioni faveant, *Joh.* 14. 16, 17. 26. & 15. 26. & 16. 7, &c. παράκλησις pro doctrina, 1 *Theſ.* 2. 3.

Phil.

Phil. 4. 5. Incipiat; *The Lord is at hand, be carefull for nothing.* Paralleli *Psal.* 34. 18. *Jac.* 4. 8. and 5. 9.

Jer. 27. 1. *Jehoiakim* for *Zedekiah*, see *vers.* 3. 12. 20. & 28. 1. *Improbable that Zedekiah should also be called Jehoiakim, seeing they were both sonnes to Josiah, who would not so confound the names of his sonnes.* Confer 1 *Kings* 25. 3. 27. *Jer.* 52. 6. 31.

Some differences between the Samaritan, and ordinary Hebrew Bible.

Gen. 4. 8. *And Cain said to Abel his brother; let us goe into the field.*

Gen. 11. 32. *And the dayes of Terah were an hundred forty and five yeares.*

Gen. 49. 10. *Untill* שילה (ubi etiam jod, cujus character est E, non adeo facile omitti potuit a scriba) *i.e.* Pacificator, Redemptor, come, *and the people be gathered unto him*, vid. *Mat.* 24. 14.

Exod. 12. 40. *Now the sojourning of the children of Israel and their Fathers, who dwelt in Ægypt and in Canaan, was* 430. *yeares.*

12. 24. Baal {Reem, *Tonans.* / Peor, *the Lord of a Fart.*}

2. Parva nominis mutatione ad res viliſſimas deflectendo. Sic Beelzebub in Novo T°. dicitur Beelzebub, i.e. dominus ſtercoris. Sic בעל in בושת *Jud.* 6. 32. 2 *Sam.* 11. 21. Iſhboſheth, 2 *Sam.* 2. 8. Eſhbaal, 1 *Chr.* 8. 33.

Nomina ſitus tandum evadunt appellativa. Arabia dicitur קדם non reſpectu Judææ, ſed Egypti. Sic Meridies Aiaman. *So Babylon the North.*

בירה in ſingulari applicata metropoli notat territorium.

1 *Joh.* 2. 1. Et ſæpe παιδία Hebræa inferiorum appellatio. vid. ſupra.

1 *Tim.* 4. 1. πνεύμασι πλάνης *i.e.* idololatriæ. Targ. uſitate ponit errorem pro idololatria. Sic *Rom.* 1. 27. vid. 2 *Theſ.* 2. 11.

Idolum dicitur peccatum. *Judic.* 6. 1. non peccatores Gentium, publicani & peccatores. *That ſweare by the ſin of Samaria.*

1 *Sam.* 2. 25. כי interdum ſignificat, quanquam. *Schindl.* interdum, ideo, *Pſ.* 116. 2 *Cor.* 4. 13.

Παράκλητος paſſivæ terminationis non ſignificat Conſolatorem, ſed Advocatum. *Beza.* Et quia Advocati apud Græcos & Rom. erant oratores eloquentiſſimi; hinc Judæi, ut in Targo, Doctorem eximium vocarunt Paracletum. Vide annon verba Chriſti, S. Spiritum ſub hoc nomine promittentis, huic notioni faveant, *Joh.* 14. 16, 17. 26. & 15. 26. & 16. 7, &c. παράκλησις pro doctrina, 1 *Theſ.* 2. 3.

Phil.

Phil. 4. 5. Incipiat; *The Lord is at hand, be carefull for nothing.* Paralleli *Psal.* 34. 18. *Jac.* 4. 8. and 5. 9.

Jer. 27. 1. *Jehoiakim* for *Zedekiah*, see *vers.* 3. 12. 20. & 28. 1. *Improbable that Zedekiah should also be called Jehoiakim, seeing they were both sonnes to Josiah, who would not so confound the names of his sonnes.* Confer 1 *Kings* 25. 3. 27. *Jer.* 52. 6. 31.

Some differences between the Samaritan, and ordinary Hebrew Bible.

Gen. 4. 8. *And Cain said to Abel his brother; let us goe into the field.*

Gen. 11. 32. *And the dayes of Terah were an hundred forty and five yeares.*

Gen. 49. 10. *Untill* שילה (ubi etiam jod, cujus character est E, non adeo facile omitti potuit a scriba) *i. e.* Pacificator, Redemptor, come, *and the people be gathered unto him*, vid. *Mat.* 24. 14.

Exod. 12. 40. *Now the sojourning of the children of Israel and their Fathers, who dwelt in Ægypt and in Canaan, was* 430. *yeares.*

Loca quæ paraphr. Chaldaica interpretatur de Christo expressa nomine משיחא.

GEn. 49. Donec veniat Messiah. Hebr. שילה

Numb. 24. 17. Surget (vel constituetur) Messias ex Israel, Heb. שבט præcessit, orietur stella ex Jacob; ἀνατελεῖ ἄστρον, &c. *Psal.* 45. 27. — ἀστὴρ ὁ λαμπρὸς

Isa. 9. 6. Parvulus natus est nobis, & vocabitur nomen ejus, Messias, princeps pacis.

11. 1. Egredietur virga de radice Jesse, & Messias (Heb. נצר) ex filijs filiorum ejus. — ῥίζα, γένος.

4. 2. In die illa exit Messias צמח Domini in jucunditatem, 70. θεός.

42. 1. Ecce servus meus *Messias.*

Jer. 23. 5. Et suscitabo Davidi צמח justitiæ Targum Messiam, 70. ἀνατολὴν δικαίαν. — ἀστὴρ ὀρθεινὸς / Ανατολή.

33. 15. Et in tempore illo producam Davidi germen Justitiæ. Targ. משיחא

Mic. 5. 2. Ex te coram me egredietur משיחא.

Zac. 3. 8. Ecce ego adduco servum meum Messiam, Heb. צמח 70. δοῦλόν μου ἀνατολήν. — ἀστὴρ ὀρθεινὸς.

6. 9. *Messiah* nomen ejus. Heb. צמח 70. ἀνατολὴ ὄνομα αὐτῷ. — ἀνατολὴ.

Mic. 4. 8. Et tu, turris gregis, Targ. משיחא vid. *Apocal.* 22. 16. *Luc.* 1. 78.

יהוה

Videan ſicut, *Exod.* 6. 3. Nomen Jehovæ tum demum notum eſſe cœpit, cum Deus populum ſuum adducturus eſſet in terram Canaan, ita nunc promiſſa ipſius in vocationem Judæorum & Gentium non longe abſint ab impletione, cum nomen יהוה deſuetudine in prioribus eccleſiæ temporibus ignotum, nunc renovetur; & Deus eo nomine coli inceperit: vide annon huc faciat locus, *Iſa.* 59. 19. citatus ab Apoſtolo, *Rom.* 11. Et loco horum verborum videntur illa poni de temporum gentium impletione.

Cum Angeli præficiantur rebus & negotijs humanis, videan Angeli toties nominati in Apoc. ubi agitur de ruina beſtiæ, non poſſint proprie intelligi, licet homines iſtam conficiant.

Tranſlatio nominum propriorum olim frequens, *Gen.* 31. 47. *Daniel* ſic dictus *Belteſhazzer*, *Eliakim*, *Jehoiakim*. Hinc forſan tanta de nominibus regum Aſſyriorum, *&c.* differentia, quod 4. Gentes, Aſſyrij, Babyl. Perſæ, Aramitæ, habitantes prope Euphratem, nomen ejus regis varie accomodarunt ſuæ linguæ.

De finis propinquitate non loquuntur Apoſt. niſi ſcribentes ad Judæos, unde loquuntur de fine Judæorum politiæ, & Ceremoniarum. 1. Eventus indicat non locutos eſſe de fine mundi (nam Deum pia fraude Apoſtolos hic fefelliſſe abſurdum eſt Baronij Commentum) 2. Apoſtolorum ſcientium 70. Septimanas ad exitum feſtinare, & viden-

videntium signa quæ Christus prædixerat evenisse (nam *Petrus* & *Paulus* occisi dicuntur anno ante excidium) erat Judæos sedulo monere, sicut Christus multo ante : at hoc nusquam factum legimus, nisi fiat his in locis. 3. Quomodo *Paulus* in Epistola ad Hebr. loqui potuit de fine mundi ut propinquo, qui novit tollendum esse Rom. imperium, venturam in posterioribus temporibus Apostasiam, convertendos esse omnes Israelitas, implenda esse tempora Gentium, *&c*? Errorem ex his locis inter Gentes ortum confutat, 2 *Thes*. 2.

4. Vid. parab. *Luc*. 18.7. Obj. 1 *Cor*. 7. 29. Resp. *In the Greeke tis otherwise pointed, then in our English, and may fitly be read thus. The time that remains* (i. e. *till the great persecution foretold by Christ*) *is contracted : Let them go*, &c. *For the fashion of this world*, παράγει i. e. *cozens men, drawing them to such things as they see done by others.*

Ordo mensium Macedonicorum, seu Syro-græcorum ab Autumno. 1. *Hyperberetæus*. 2. *Dius*. 3. *Apellæus*. 4. *Audinæus*. 5. *Peritius*. 6. *Dystrus*. 7. *Xanthicus*. 8. *Artemisius*. 9. *Dæsius*. 10. *Panemus*. 11. *Loos*. 12. *Gorpiæus*.

Anni Græcorum, sive Seleucidarum, quibus autor 1. *lib. Maccab*. utitur, ineunt a vere, *i. e.* a Mense Xanthico. Anni Alexandræi quibus utitur author 2. *libri Maccab*. inierunt ab Autumno sequente *i. e.* ab Hyperberetæo. Quare cum 2 *Mac*. 11. Dicitur Antiochum mortuum, anno 148. in 1° a *Maccab*. 6. *c. v*. 16. *anno* 149. necesse est eum mense

menſe Xanthico ineunte mortem objiſſe, cum citius non potuerit (nondum enim annus Græcorum 149. a vere incepiſſet, nec ſerius cum 150. Xanthici filius jam ei ſucceſſiſſet.

Chriſtus natus eſt menſe 7[bri] circa feſtum Tabernaculorum. *Joh.* 1. 14. ἐσκήνωσεν, &c. *Zac.* 14. 16, 17, 18, 19. Feſtum hoc neglectum fuerat a tempore Joſhuæ uſq; ad regreſſum e captivitate. *Nehem.* 8. 17. (quod malo omine notare potuit Chriſtum natum non agnoſcendum iſti populo ante reductionem e longa captivitate) ſic fors verum tempus nativitatis uſq; ad converſionem Judæorum.

Τελέω initiari, conſecrare, *Heb.* 2. 10.

Act. 2. 42. Erant perſeverantes in audienda doctrina Apoſtolorum & communione; *viz.* (ꝫ exeget.) fractione panis & precibus. vid. *M.* in *Mal.* 1. 11. *p.* 14.

Heb. 4. 12, 13. Locutus fuerat eouſq; Div. autor de illo Dei decreto, quo ſtatuerit juramento non ingreſſuros rebelles in requiem ejus. Metuendum hoc decretum docetur: Dei enim verbum non intermori, aut revocari, ſed vivere, non vi carere, ſed efficax eſſe ob adjunctam potentiam; non falli ſive in exequendo vel judicando, ob adjunctā ſapientiam, cum nec tam occultum ſit quicquam in homine ad quod non penetret, nec ulla res ſit quæ ejus notitiam fugiat. Nam per Proſop. ex Meton. ortam, tribuuntur quædam Dei decreto, quæ Deo decreta exequenti conveniunt. *Crellius* de vera rel. *p.* 338.

Joh.

Joh. 8. 33. Sic locuti ſunt, quia erant ex Abrahamo, *v.* 33. בני חולים Filii albatorum, ſeu albis veſtibus indutorum, *i. e.* generoſi. 2. quia non erant idololatræ. *verſ.* 41. *Let him hear what the ſpirit ſaith to the Churches.* 4. *There are ſome ſuch ſpeeches are more lofty then can beſit any thing in theſe Churches.* 5. *No ſtories relate the full impletion of thoſe Propheſies in thoſe Churches.* Vide ergo annon 7. Eccleſiæ typi ſunt totius eccleſiæ ad finem mundi, juxta 7. diſtinctas periodos. Epheſus primitivæ eccleſiæ, plurima fortiter paſſæ; ſed tandem in amore decreſcentis, unde apoſtaſia, 2 *Theſ.* 2.10. Laodicea, typus eccleſiæ poſt Antichriſti, omniumq; hoſtium interitum ſecuritate tandem diffluentis: Contra quam ſuſcitabitur Gog & Magog.

Rev. 8. 1. *Silence in heaven about the ſpace of halfe an houre* i. e. interregnum in imperio Rom. per 8. dies & dimidium. (Hanc enim proportionem ſervant prophetici anni, menſes, *&c.* In anno prophetico numerantur dies 360. omiſſis quinq;, ſicut patet ex Apocal.) Mortuo enim Joviniano, noluerunt imperatorem creare in Terminalibus, ne omen eſſet imperium habiturum terminum.

Rev. 9. 20. ἵνα μὴ προσκυνήσωσι τὰ δαιμόνια: *This was after the ſixth trumpet*, ergo ἐν ὑστέροις χώροις, *upon the ſame ſtage where the reſt were acted*, ergo *within the compaſſe of the Roman Empire*, *not done by Jewes and Turks, who abhor all images*, ergo *by Chriſtians; not Proteſtants*, ergo *Papiſts.* Δαιμόνια: Judæi norunt dæmonas ab Ethnicis cultos non eſſe ani-

animas defunct. hominum, ſed diabolos, ideoq; hi in Evangelio ſic vocantur. Sed Ethnici autores in bono, vel potius indifferenti ſenſu hanc vocem uſurpant: Et ſic *Paulus* (*Act.* 17. *v.* 18. 22. δεισιδαιμονέστεροι—*yee have Dæmons enough*, 1 *Cor.* 10. 21. ποτήριον δαιμονίων, loquitur de ſacrificiis Gentilium) & ſic Joannes in Apocal.

De Judæorum captivitate & reductione, & hoſtium perditione vid. *Iſa* 24. 1. ad 27. *f.* 24. 21. צבא במרים המרים *Rome.*

Myſterium iniquitatis i. e. Antichriſtianiſmus operabatur quidem in tempore Apoſtolorum, ſed in vigore ſuo revelandum erat, cum tolleretur Rom. imperium, 2 *Theſ.* 2.7. (ſic enim patres exponunt τὸ κατέχον) & reges inciperent in Europa. *R.* 17.

אנשי חיל i. e. Viri militares, *trained ſouldiers.* Sic *Saul.* Νεώτεροι i. e. *People*, 1 *Pet.* 5. 5. correl. πρεσβυτ. *Prov.* Sæpe, *my ſon*, i. e. Diſciple *Iſa* 29. 13. ותהי & eſt pro ותהי ὑ μαθητ מלמרה pro מלמרים.

1 *Cor.* 13. 5. οὐ λογίζεται κακόν, non computat malum *i. e.* injuriam acceptam.

Amos 9. 12. ירש lege ורש, & pro ארם lege ארם & conveniet cum *Act.* 15. 17. ubi Apoſtolus corrigit textum Hebr. & tranſlationem 70. nec tamen ei credunt objicientes Apoſtolos ſphalmata ſcribarum ſiqua eſſent in textu Heb. fuiſſe correcturos. Hic promiſſionem fore, cum convertentur Judæi, Gentiles, ſuper quos invocabitur nomen domini, convenit ſcopo Apoſtoli.

Judæis

Judæis 7 sunt Archangeli, Michael, Gabriel, Raphael, Uriel, *&c.* (ad quam formam Daniel constituisse videtur regnum Persicum. *Ezr.* 7. 14. *Esth.* 7.14.) Horum typi fuerunt 7. lampades, *Ex.* 25. 37. *Zach.* 3. 9. & 4 10. Ubi periodus incipere debet. *These 7. are the eyes*, Dan. 10. 13. *Tobit* 12. 15. *Rev.* 1. 4. 4, 5. *&* 5, 6. Fors huc spectat illud, 1 *Tim.* 5. 21.

Dan. 7. 29. *Till the thrones were set.*

Antiquitus consecrationi addita fuit execratio *Ezr.* 6. 12. (*so in founding our Abbies*) unde חרם significat consecrationem & anathema.

Ἱερὸν pro magno (auri sacra fames:) quomodo apud Hebr. Niniveh dicitur urbs dei, Cedri Dei &c.

Proselytæ { Portæ. Justitiæ.

Priores incircumcisi observabant solum præcepta Noæ (vid. *Schindl.* in צרה

Talis Naaman, Cornelius, *&c.* Judæis immundi erant, nec regnaturi in adventu Messiæ: attamen oblationem mittere potuerant, *&c.* Posteriores circumcisi ad totius legis observationem obligati erant, & Judæis pares. *Act.* 15. Conclusum est Gentiles ad Christum conversos fore prioris generis.

Judæi devotiores expectabant vitam æternam per Messiam, *Luc.* 2. 25. 38. *&* 23. 51. Alij erant magis Athei. Priores τεταγμένοι illi, *Act.* 13. 48.

Judæi infernum denotabant nomine Gehennæ, & maris mortui, 2 *Pet.* 2. 6. *Jud.* 7. *Rev.* 21. 8.

Arabice,

Arabice, mare mortuum vocatur mare alſphat *i. e.* picis; unde Aſphaltites.

Act. 3. 19. ὅπως, *That the times of refreſhing may come.* Hæc tempora ſerius aut citius ventura erant, prout Judæorum Gens ſerius aut citius Chriſtum reciperent. Hinc Dan. tempus, tempora, *&c.* Non dies & menſes, ut Johannes, cui ſoli inter Apoſtolos revelata eſt longa captivitas. Chriſtus per mortem meruit ſcientiam temporis refrigerij, *Rev.* 5. 9. Unde adhuc in vivis, *Mar.* 12. 32. *The Empire of Rome wou'd faine have ended with* Nero; *but becauſe of the obſtinacy of the Jewes, was ſpun out, an image of it made*, &c.

Poſtrema capita *Zachariæ* non erant ejus, utpote cujus tempori res contentæ non conveniunt: Unde *Matt.* 27. 9. recte tribuuntur Jeremiæ. Ibi ſumatur ἔλαβον in prima perſona, & in ἔδωκαν deleatur ν. & ſic (verbis, *the price* ad *value*, ſummam *Zach.* 11. 12. complectentibus parentheſi incluſis) conveniet cum *Zach.* 11. 13. modo legatur כרת pro בית.

Ἐπιούσιος vox ſ o. ὑπερούσιος abundans ἐπιὼ: competens. לחם חקי.

Marc. 16. 2. ἀνατείλαντος τοῦ ἡλίου (fors) juſtitiæ *i. e.* Chriſto.

Papa, & aſſeclæ magis intimi deſcendunt vivi in Gehen. *Rev.* 19. 20. *Numb.* 16. 23.

1 *Chr.* 6. 28. Deſunt nonnulla, ſc. Samuel filius ejus; dein omittitur nomen primogeniti, *i. e.* Joel (1 *Sam.* 8. 2. & *v.* 33. hujus cap.) & ad ſupplementum ושני, & ſecundus fit nomen proprium.

1 *Cor.* 6. 4. Legatur cum interrogatione, ſicut præcedentes, & ſequens, quod etiam facit Caſtellio: & per ἐξουθενημένους ἐν ἐκκλησίᾳ, intell. Ethnicos.

Antiqui pompas, quibus renuntiatur in baptiſmo, non referebant ad mundum, ſed Satanam, [πάσαις ταῖς πομπαῖς σου] intelligentes ludos theatricos in honorem Idolorum celebratos; cujuſmodi hodie ſunt proceſſiones in honorem ſanctorum.

Marc. 13. 1. ποταποὶ λίθοι. Loquuntur de porticu orientali verſus montem Olivet, quæ ex lapidibus vaſtæ magnitudinis plumbo & ferro conjunctis conſtans, ſola ex omnibus ædificiis templi a Solom. conſtructi manſit poſt captiv. Babyl. vid. *Joſeph. de antiq: Jud. l.* 15. *c.* 14. unde dicitur porticus Solomonis, *Jo.* 10. 23. & alibi.

Hæbræa poeſis rhythmum habuit, non in ſono, niſi fortuito, ſed in ſenſu; idem vel ſimile, diverſa phraſi reduplicans. Hoc ſi obſervetur, multorum locorum expoſitioni facere præferet.

2 *Chron.* 17. 13. Non quod tot milites, ſeu viri militares (ſc. 1160000.) Jeroſol. commorati ſunt (quod vocula [*were*] a tranſlatoribus addita ſignificat) ſed per reduplicationem Hebræis familiarem vox מלאנה negotium militare, & אנשי מלכמה eodem ſpectant, ut ſenſus ſit eum habuiſſe multos milites, partim Hieroſolymæ, partim in alijs civitatibus Judæ. Quæ diſtributio habetur etiam, *v.* 19. Nam מלבר non modo ſignificat præter, ſed & prætérquam, excepto; itaq; ſenſus eſt, viros militares prius enumeratos miniſtraſſe Regi Hieroſolymis, exceptis quos diſpoſuit in munitis urbibus Judæ.

2 *Sam.*

2 *Sam.* 21. 19. Mendose scribitur, uti patet ex collatione, 1 *Chr.* 20. 5. pro יעיר est יערי, transposito ר posteriori 2. ארני ם ex fine versiculi immediate postponitur voci יערי nullo sensu; 3. בית הלחמי scribitur pro את לחמי 4. אחנלית pro אחי גלית.

Rom. 8. 15. Nemini licuit Patrem Abba vocare, nisi libero nato, aut facto (*Selden* ex Talmud) Hinc Deus in novo Testamento non sic vocatur, nisi a Christo, *Marc.* 14. 36. & a fidelibus hic, *Gal.* 4. 6.

FINIS.

